Sören Kierkegaard

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Georg Brandes** (1842-1927), översatt till svenska av **Olof Arvid Stridsberg** (1833-1904), har digitaliserats 2013 av det Kongelige Bibliotek i København och anpassats för Projekt Runeberg i december 2014 av Ralph E.

Originalversionen på danska finns att läsa **här**.

/

SÖREN KIERKEGAARDGEORG BRANDES.

SVENSK ORIGINAL-UPPLAGA

UNDER

FÖRFATTARENS INSEENDE ÖFVERSATT

AF

O. A. S.

STOCKHOLM

JOS. SELIGMANNS FÖRLAG.1

1

IWas Tarquinius Superbus in seinem Garten mit den Mohnköpfen sprach, verstand der Sohn, aber nieht der Bote.

Hamass - Kiehkecsaaud. STOCKHOLM, 1877.Mi

_itt tidigaste minne af Kierkegaard är det, att, när jag såsom barn ej drog byxorna ordentligt och jämt ned öfver de då brukliga långa stöfvelskaften, barnpigan förmanande sade till mig: Sören Kierkegaard! På sådant sätt hörde jag för första gången det namn nämnas, hvilket samtidigt ljöd så starkt i de äldres öron. Karrikatyrerna i »Korsåren» hade gjort Kierkegaards hen kända bland människor, bland hvilka hans snille ej var kändt. Hans byxor hade i Danmark blifvit lika namnkunniga, som tio är förut i Frankrike Théophile Gautiers röda väst hade varit.

Kierkegaard var i Köpenhamn allmänt känd som ett original. Hans lifs yttersida var besynnerlig och enformig. Man kunde tidigt en morgon möta honom på de aflägsna gångarne vid stadsgrafven, till hvilken han humoristiskt nog hade uttagit tillståndsbevis till fiske för att ostörd kunna tänka och författa. Han har i »Gjentagelsen» skildrat sådana vandringar i den fuktiga morgondimman, i det daggiga gräset, vid den tid, då den kalla rysning, som bebådar solens uppgång, går genom naturen. Man kunde möta honom åkande ensam i hyrvagn än i sträckt fart på Nordsjællands landsvägar, än i sakta traf genom Nordsjællands skogar på en af dessa ofta förekommande utfärder i vagn, som plägade räcka minst en dag, ofta därutöfver, och hvilka han om vintern företog en gång i månaden, om sommaren månatligen sex eller sju. Han for ömsom till Kongelunden på Amager eller till Lyngby, Frederiksborg, Fredensborg, Hirschholm, Roeskilde. Han uppsökte då i Gribskog sin kära Attavägs-vrå, hvars blotta namn förhonom, den slutne, som alla människor kände till och talade med, hade något tilldragande genom

den motsägelse, som låg däruti, att ett vägskäl för åtta vägar sades bilda en vrå. Här satte han sig ned; och det var honom så, som om ett helt folk vandrat ut på dessa åtta vägar och kvar-lemnat en ende; så, som hade de åtta vägarne fört bort från honom alla människor för att bringa honom hans egna tankar till baka. Han, som hade så svårt att glömma sig själf', som aldrig kunde helt och hållet fördjupa sig i naturen, hvars studium han missaktade, aldrig i historien, för hvilken han med sin filosofiska grundriktning ej hade sinne, knappast i musiken, hvari han sökte endast sina egna ideal, till och med här i ensligheten ville han känna sig såsom medelpunkt.

En annan dag kunde man mellan kl. 2 och 4 e. m. på Ostergade i vimlet följa den magra och skrangliga, framåtlutande och med paraply under armen försedda figuren, som nästan oryggligt träffades pä den »route», hvilken är den köpenhamnska halfförnäma verldens Corso. Hvart ögonblick hälsade han på någon; han sågs samtala än med en än med en annan, hörde någon gång en gatpojke ropa Enten-Eller efter sig, inlät sig med kreti och pleti, varande på gatan för en och hvar lika tillgänglig, som han hemma hos sig var otillgänglig; här gifvande sig själf lika mycket till spillo, som han annars tog sig i akt; här, såsom det såg ut, bortödslande sin tid till ersättning för, att han hårdnackadt höll sin dörr stängd för besök.

Gick någon en vinterkväll förbi hans hus, och blicken föll på den långa raden af upplysta fönster, som gjorde, att den våning, han bebodde, såg ut att vara illuminerad, så anade man eller såg en glimt af en räcka af väl möblerade och eldade rum, der den förunderlige tänkaren vandrade fram och till baka under en tystnad, som afbröts endast af pennans raspande på papperet, då han stadnadeför att i sitt manuskript nedskrifva en tanke, som föll honom in, eller i sin journal införa en anteckning; ty penna, papper och bläck funnos i alla rum.

På det sättet tillbragte han sitt lif, spatserande, åkande, konverserande och skrifvande, framför alt och alltid skrifvande. Han var arbetsam till en grad, hvartill få äro det; och alt sitt arhete nedlade han i författande. Genom pennan samtalade han icke blott med sin samtid, utan äfven med sig själf. I få människolif har bläcket spelat en så stor rol. Han har efterlemnat omkring 30 tryckta hand, hvilka till samman nästan bilda (såsom han sade) en lite-ratur i literaturen, samt lika många band stora bandskrifna dagböcker; och nästan alt detta har han skrifvit under de sista tolf åren af sitt lif. Sålunda, så besynnerlig och enformig visade sig utsidan af ett lif, som invärtes var ett af de mest upprörda, som någonsin geuomlefvats i Danmark.

1.

Ar 1813 tingo den rike lärftskramhandlaren Michael Kierkegaard, som bodde vid Nytorv i Köpenhamn, och hans hustru i senare giftet, Anne Lund, som förut varit hans tjänsteflicka, sitt sjunde barn, en son, åt hvilken gafs namnet Sören. Fadern var då 57 år, modern 45 är gammal. Föräldrarnes lefnadsår utgöra sammanlagda 102, ett tal så stort, att två unga föräldrapars lefnadsår mången gång till samman ej nå därhän.

Sören Kierkegaard var barn till gamla föräldrar; han föddes gammal, växte upp såsom ett lillgammalt barn, hvilket så tidigt började grubbla, i synnerhet öfver sig själf, att det senare i lifvet förekom honom, som hade han aldrig varit barn eller yngling, det vill säga, aldrig varit omedveten eller sorglös. »Min olycka var», yttrar han med ett af de ansträngda uttryck, som han gärna brukar, »nästanalt från födelsen, ocli fulländad genom min uppfostran, den, att icke vara människa».1 Han ville därmed säga, att han var ande, ett mycket anspråksfullt ord och alt för omfattande för att därmed utsäga något bestämmande om en enskild människa. Säkert är, att den, som brukade detta ord om sig själf, föddes tungblodig och tungsint; man skulle må hända i forna råa tider trott ett barn, som af barn hade så litet, vara en bortbyting, som trollen lagt i vaggan.

För att skildra sitt ursprungliga tillstånd, söker han upp språkets längst gående uttryck. Han var enligt sin egen utsago »späd, spinkig och svag, honom varande nästan i alla hänseenden nekade vilkoren för att i jämförelse med andra kunna betraktas såsom en fullständig människa, tungsint, själssjuk, på många sätt djupt och ohjälpligt förolyckad».' En sådan stackars bortbyting leker ej såsom andra barn, är aldrig glad eller munter; den ser på en med stora, kloka ögon, som röra en till medlidande, emedan han, såsom Kierkegaard, »suckar under en medfödd grundolikhet med detta lif». Ett sådant barn är redan från sina späda år djuptänkt; det skall i tysthet åt sig utarbeta månget sällsynt vapen eller smycke; men man rete det ej, det har fått gäckeriets gåfva, det är spotskt i svar och bitande kvickt, när det äggas. Det har en sollös själ och ett lif utan vår; men det har en skarp syn och det förmår

mycket.

Den stackars senkomlingen var icke blott vanför, utan äfven sjuklig, mycket sjuklig. Tid 33 års ålder beskrifver han sig själf såsom alt från den första barndomen tärd af en »till vanvett gränsande plåga», som måtte hafva sin orsak i ett missförhållande mellan själ och kropp.3 Denna plåga, som han med sitt bibliska uttryckssätt kallar sin »påle i köttet», var det, som alstrade det rufvande tungsinne, hvars

1 Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sid. 62.

" Efterladte Papirer, del. 1, sid. 424.

3 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 431.töcken höljde hans ungdom. Men ur detta töcken fram-blixtrade en gäckande ironi och kvickhet. Han egde det slags kvickhet, som, om ock i mycket lägre grad, gärna träffas hos puckelryggiga, hos hofnarrar och andra svaga och ideligt kränkta människor, som bära på ett obotligt svårmod; dock så, att denna kvickhet hos honom alltid stod i idéernas tjänst, var beherskad, genomskinlig, snillrik, äfven då den yttrade sig i ett hån, så skärande, att sedan Swifts tid verlden därtill näppeligen hört maken. Denna kvickhet yttrade sig under hans pojkår såsom ungdomlig frispråkighet. Ett par anekdoter från skoltiden angifva beskaffenheten däraf. Läraren i danska, Storck, hade för-lofvat sig, och hans utvalda hette Charlotte Lund. En dansk kria skulle skrifvas öfver ett själfvaldt ämne, och så skref Kierkegaard »Charlottenlund, resan dit och nöjena därstädes», med hänsyftningar på förlofningen och namnet. Läraren i tyska språket, professor Mathiesen, var så svag, att lärjungarne under hans timmar tilläto sig alt. Det gick därhän, att de en dag i själfva klassen hade fullständigt matgille med dukadt bord, smörgås och öl, gingo omkring och bådo hvar andra hålla till godo. I sin för-tviflan ville läraren klaga för skolans rektor; men gossarne omringade honom och bådo honom att ej gå. Sören Kierkegaard ensam satt kvar på sin plats och sade endast: »Vill professorn då också säga rektor, att så går det alltid till under professorns timmar». Läraren stannade.

2

Det var från fadern, som Kierkegaard hade ärft sitt tungsinne, sin kvickhet och sina gåfvor. Modern, som dog, då han redan var 22 år gammal, omtalar han märkvärdigt nog ingenstädes. Både far och mor voro jutskt bondfolk. Michael Kierkegaard hade i barndomen fått sitt uppehälle6

n

såsom fårvaktare på cle jutska hedarne. Han slet der ondt till kropp oeh själ; där fans intet skydd mot väder ocli vind, ingen skugga, intet träd, inga människor,. blott hedens tomma yta ocli de stumma kreaturen. Hans själ fyldes sålunda med don sorg ocli den saknad, som fått sitt uttryck i våra folkvisors vemod; hans själ insög fullständigt hedens stumma melankoli. Han försjönk i det grubbel och i de drömmar, som uppkomma hos den, som endast har sig själf att umgås med.

Det är ett minne i andra hand från de jutska liedar-nes enslighet, enformighet och svårmod, som slår oss till möte i Kierkegaards skrifter. Heden är deras fysiska bakgrund; den tunga, lidelsefulla bondegudsfruktan, som alstrades i faderns själ under ensligheten där ute, är deras moraliska förutsättning.

Men fadern kom redan vid 12 års ålder till Köpenhamn, blef snart en betydande lärftskramhandlare och krydd-krämare, en efter den tidens förhållanden mycket förmögen man. Man vet, att den jutske bondens vakenhet i andliga ting icke hindrar honom att vara högeligen fiffig i handel och vandel, att ha ett visst solidt födgeni och att se noga på skillingen. Sådant var ock förhållandet här. Dag ut och dag in stod den gamle, gråhårige, alltid nogräknade lärftskrämaren i siu bod, klädd i sin gula öfverrock, sam-metsknäbyxor, finblankade skor med spännen eller suvarov-stöflar med tofs, och samlade penningar. En liten hårpiska bak i nacken gaf honom ett ännu mer gammaldags och Jeronimus-aktigt utseende. Han var en lojal man, som ärade kung Fredrik 6:te, landets fader, hvilken såsom kronprins beviljat honom tillstånd att, ehuru han var lärfts-krämare, drifva handel icke allenast med kinesiska och ostindiska varor, utan äfven med de från »Våra Vestindi-ska öar kommande varor, såsom socker, raffineradt och oraffineradt, syrup och kaffebönor, och att dessa i storaoch små partier till livarjom ocli enom försälja». Han var en from man, som nästan aldrig lemnade sitt tarfliga hem, som satt på sin

trästol vid det lilla livita bordet och läste sin bibel och sin postilla, som, oberörd af tidens rationalism, gick i kyrkan och med andakt och uppbvggelse hörde Mynster predika. Han var en sträng man, som lät sina döttrar på torget göra inköpen för hushållet, barhufvade och i stickad sjal knuten på ryggen, som, då han ej höll någon tjänstflicka, lät döttrarna borsta brödernes kläder och hålla huset i ordning, och som sällan eller aldrig gaf sina söner några handpenningar, ej en gång sedan de blifvit studenter. Kort och godt: han såg upp till kungen, högaktade prester-skapet och ärade polisen. Han var i sitt liem ett stycke hustyrann, och faderns breda rygg stod länge hindrande mellan Sören och verlden.

Het kan knappast förnekas, att ju en fläkt af lärfts-krämarebodens instängda luft slår emot oss ur Kierkegaards skrifter, hvilka med alt sitt djup, skarpsinne och värma hafva en så inskränkt andlig synvidd. Det är den med all sin begåfning ofrie, den från trähästen nyss förut eraancipe-rade bondens räddhågade lydnad för all öfverjordisk och jordisk polis, hvilken nu i andra hand möter oss i den öfverdrifna och ansträngda vördnad för konung och kansli, för censorer och ministrar, excellenser och biskopar, hvilken Kierkegaard nästan hela sitt lif igenom gjorde yrke af.

Den gamle, ärevördige Jeronimus var trots sitt regelbundna, prosaiska och affärsmässiga yttre en fantast, en dialektiker och en på gränsen till själssjukdom stående hypokondrist. Hemmet verkade därigenom på sonen lika mycket ängslande, som hemskt tilldragande. Någon förströelse gafs där ej. Men, när Sören bad om tillstånd att gå ut och, såsom oftast var fallet, fick afslag, tog fadern honom vid handen och föreslog såsom ersättning en van-dring fram och till baka i kammaren, hvart han ville, till Frederiksberg eller ut på strandvägen vid Sundet.1 Fadern beskref då alt, hvad de sågo. De hälsade på mötande personer, och vagnsbullret öfverröstade fadern. Bakelsegummans varor hade aldrig varit så loekande. Fadern beskref alt så noggrant och så lefvande, att Sören efter en half-timmes förlopp var af trötthet mera uppgifven än efter en verklig spatsergång. Snart gjorde han konsten efter, och de samtalade på den fingerade vandringen, de öfverbjödo hvar andra, de kappades i uppfinning och i att fästa hvar andras uppmärksamhet på det, de sågo under vägen. 2

När man hör sådant, kan man tro sig vara med om en scen af Schacks »Fantasterna». Det är knapt möjligt att onaturligare beröfva ett utomordentligt begåfvadt barn sinnet för verkligheten och att där inplanta reflexionssjuka och fantasteri. Ingen, som hör ett sådant drag, lär väl undra öfver det blodlösa, det hjärnspöklika i Kierkegaards aldrig så snillrikt diktade personer, såsom Johannes Förföraren eller Frater Taciturnus’ Quidam. Hans fantasi var och blef en drifhusplanta.

Det finnes utom Kierkegaard andra store män, hvilkas uppfostran synes hafva varit anlagd på att tillintetgöra barnet inom dem. Det finnes en annan af vårt århundrades store män, hvilkens far äfven utöfvade ett öfverväldigande inflytande på sin son alt från dennes spädaste år. Jag menar Stuart Miil. Men hvilken skilnad är det ej mellan de lärorika vandringar, som Mill från sitt fjärde till sitt sjunde år företog vid sin fars sida, om hvil ka vandringar han själf säger, att hans tidigaste minnen af gröna fält

1 Jmfr novellen i Efterladte Papirer del. 1, sid. 78. Dessa drag vora mig bekanta, innan dessa papper utkomino. Kierkegaard har nämligen för aflidne professor Bröehner berättat dem såsom varande fakta från sin egen barndom.

Efterladte Papirer, del. 2, sid. 81.och vilda blommor voro sammanvuxna med minnet af dem, och dessa hemska vandringar fram och till haka på ett kammargolf, under hvilka far och son såsom tvä gamla barn lekte till samman att de sågo verkliga naturomgif-ningar och erhöllo intryck af den yttre verlden. Den unge Mill fick på sina morgonvandringar berätta för sin far, hvad han läst; och den lille högsinnade gossen beskref Malteserriddarnes tappra försvar mot Turkarne eller Nederländernas resning mot Spanjorernes förtryck; — den stackars lärftskrämaresonen hade ej en sådan far, hvars kunskaper omfattade hela hans samtids vetande, ej en sådan, som förmådde för sonen ordna hela den då varande vetenskapliga bildningen och väcka hans känsla för rätt, historia och natur; sonen hade därför intet mottaget att redogöra för, hans egen öfverretade hjärna alstrade de blodlösa skuggbilder, som han lät glida förbi faderns blick.

Jämte det, att den gamle var en fantast, var han äfven en dialektiker, begåfvad med en hos en obildad man

alldeles ovanlig färdighet i att disputera. Den formella tankevirtuositet, som senare bländade så hos sonen, synes hafva varit grundlagd hos fadern. Han tyckes hafva egt något af förmågan hos en Erasmus Montanus att bevisa hvad som hälst och att vända upp och ned på alt, något af den be-gåfning, som ej så sällan träffas hos våra politici af bondeklassen, i att med ett visst frätande skarpsinne sönderdela en fråga och lägga dess särskilda beståndsdelar livar för sig under en öfverlägsen behandling. Men, långt ifrån att vara stolt öfver sin utmärkta begåfning, var han hypokonder och plågades, i synnerhet under sina senare år, af den föreställning, att han till intet dugde, och hade utbrott, som gåfvo till känna, att han tidtals förekom sig själf vara den uslaste bland människor. 1 Ungefär på det sättet har,

1 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 227.föreställer jag mig, en och. annan af Cromwells soldater, någon Jerobeam-lef-för-att-uppstå eller någon Pimpleton-Gud-vare-med-oss, klagat, då nåden var svag i honom. Då den jämförelsevis lycklige unge Miil af sin far infördes i vetenskaper, som visserligen kräfde en mogen mans tankekraft för att bemästras, men i vetenskaper likväl, så invigde denne dystre och fantastiske bonde-puritan sitt stackars barn i all den ängslan och samvetsoro, hvarmed den kristna ortodoxien, förkunnad af en i skrupler och anfäk-telser lefvande obildad man, kan kvälja ett barns själ. I »Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed», sid. 59, heter det: »Jag blef såsom barn strängt och allvarligt, mänskligt att tala vanvettigt, uppfostrad i kristendom. Jag förlyfte mig redan i min tidigaste barndom på intryck, under hvilka den tungsinte gubbe, som pålade mig dem, själf dignade; ett barn vanvettigt ifördt en tungsint gubbes skepnad.» Hvem kan det då förefalla underligt, att ögonblick kommo, då den gamle stadnade framför sin son, sorgset betraktade honom och yttrade de ord, som aldrig gingo ur Kierke-gaards minne och som funnit plats i dagboken »Skyldig? — Icke-Skyldig?» i »Stadier paa Livets Vei»: »Stackars barn! Du går i en tyst förtviflan!»1 Far och son synas båda hafva gjort sig ansvariga den ene för den andres tungsinne. Sonen fruktade, att fadern sörjde öfver honom, och tvärt om. Men under alt detta uppammades i barnets själ en känsla, som snart blef den herskande: pieteten, den tungsinta pieteten.

3.

Hvad gossen i hemmet framför alt lärde, var att lyda, fantisera och disputera. Instängd i den kristna ortodoxien såsom i ett kloster, lärde han sig att bedja, att ransaka sig

1 Efterladte Papirer, del. 2. sid. 68. — Stadier paa Livets ^ ei, 2:a uppl. sid. 179.själf, att sjunka ned i skräck ocli bäfvan; och det kunde ej gå på annat sätt, än att en så liflig själ mången gång kastade lystna blickar öfver klostermuren och hängaf sig åt en längtan ocli åt önskningar, sådana, som alstras inom ett kloster. I skolan inhemtade det snillrika barnet ny underkastelse och lydnad, nödvändigt självförsvar och påtvungen förställning.

Kär gossen ur sitt underjordiska hem trädde in bland skolkamraterne, måste han oundvikligt bära en ovanlig ocli ljusskvgg skepnad. Hans väsen var stilla och hans gång ljudlös. Aldrig talade han om sitt hem, och aldrig förde han någon kamrat dit. Hans klumpiga och grofva drägt, som alltid var en och den samma (kort tröja, skor och ullstrumpor), skaffade honom det målande tillnamnet: korgossen. Han var för liten och svag att liafva smak för kropps öfningar. Han var för lillgammal och för skygg till att deltaga i kamraternas lekar och slagsmål. Lyfte någon handen mot honom till slag, så tog han alltid till fotterna; men, om man till ytterlighet retade honom, så hämnades han, äfven med fara att få stryk, på de långa och grof-lemmade kamraterne på samma sätt, hvarpå Loke vid Ägirs gästabud hämnades på gudarne. Han använde den kroppsligt svages vapen: bitande kvickhet, skärande hån, blodig ironi, som drogo åtlöjet öfver hans motståndare; vapen, som hela hans lif förblefvo hans. Ingen af medlärjungarne anade hans snille. Detta har jag af en bland hans egna klasskamrater. Hvad som sysselsatte hans tankar, det behöll han för sig själf, ja, han tog nästan ofrivilligt sin tillflykt till förställning för att dölja sitt tidiga tungsinne. Han ansåg sig själf ega en utomordentlig förmåga i att i detta hänseende vilseleda, i att ingifva sin omgifning den föreställning, att han var en synnerligt munter och lefnadsglad natur, då han i verkligheten kände sig ensam och af människor oförstådd. Sin förmåga att vilseleda har han heltvisst öfverskattat, huru stor än viljan därtill kan hafva varit. Stolt som han var, insåg han, att i samma stund, som han ville hlotta sitt inre, han vore utsedd till föremål för medlidandet, »en söt lukt i dess näsa» (såsom det heter i »Frygt og Bæven»); och denna tanke kunde han ej uthärda. Till värn tillgrep han då förställning ocli vilseled-

ning, och han tillgrep dem med hela den böjelse att fördubbla sig själf, hvilken låg i hans natur; och man tager näppeligen vilse, om man här söker fröet till den djupt ingrodda benägenhet för mystifikation, självfördubbling och förborgande, som kan spåras genom hans hela författare-skap. Det finnes ett slags allmänt mänsklig jesuitism, hvilket man hör akta sig att alt för hastigt fördöma och hvilket ingen undgår, som, liksom Kierkegaard, tror på det tillåtliga i »en teleologisk suspension af etiken». Man skönjer yttringar af ett sådant slags jesuitism redan tidigt i Kierkegaards lif.

Dä den unge gymnasisten gick fram och till baka mellan hemmet och läroverket, bytte han i verkligheten endast ett slags tyranni mot ett annat. Skolans rektor var nämligen den på sin tid bekante Michael Nielsen, en duglig men inskränkt skoldespot utan någon djupare humanistisk bildning, men kännande i grund den latinska språkläran. Han lärde lärjungarne blott »att blindt lyda, att tyst fördraga den mest skriande orättvisa och att skrifva latin». För Kierkegaard blef han därför ett ideal. Hvilken olycka för ett ungt snille såsom Kierkegaard att från en sådan far komma till denne lärare, för hvilken hans uppfostran i hemmet redan hit för väl forberedt honom! '

Det är för mig otvifvelaktigt, att assessor Vilhelms yttranden i »Enten-Eller»1 om sin skoltid äro tagna ur Kierkegaards egna minnen. »Jag kom bland de andra

1 2:a upp]., del. 2, sid. 188.gossarne, hörde med förundran dem klaga öfver sina lärare, såg den vidunderligheten, att en lärjunge togs från skolan, emedan han ej kunde finna sig med läraren. En sådan händelse hade må hända verkat skadligt på mig, om jag ej från min föregående tid varit så djupt påverkad. Nu skedde det ej. Jag viste, att det var min uppgift att gå i skola, och i den skola, dit jag en gång var satt; om ock alt annat hlefve annorlunda, detta kunde ej blifva annorlunda. Det var ej hlotta fruktan för min fars allvar, som ingaf mig denna föreställning; det var det mäktiga intrycket af hvad, som är en människas pligt. Hade min far dött och jag blifvit satt under någon annans uppsigt, den jag kunnat förmå att låta mig sluta skolan, så hade jag dock aldrig vågat bedja därom eller riktigt önskat det; det skulle hafva varit så, som om min fars skugga bort komma och följa mig till skolan; ty äfven häri hade jag mottagit ett oändligt intryck af hvad som var min pligt, så att ingen tid skulle kunnat borttaga minnet af, att jag hrutit mot hans vilja . . . Man läste i min ungdom latinska grammatikan med en kläm och ett eftertryck, som vår tid ej känner till. Genom denna undervisning erhöll jag ett intryck, som på annat sätt öfvade samma verkan på mitt sinne. Om jag någon förmåga har att filosofiskt betrakta något, så har jag mina barndomsintryek att tacka därför. Den ovilkorliga underkastelse, hvarmed jag betraktade regeln, den vördnad, jag kände för den samma, det förakt, hvarmed jag såg ned på den usla tillvaro, som var undantaget beskärd, den i mina ögon rättvisa stränghet, hvarmed detta i min temabok förföljdes och ständigt brännmärktes, livad är detta om ej den distinktion, som ligger till grund för all filosofisk behandling.d

En sådan tidigt inympad vördnad för regel kan synas hafva varit en förträfflig barlast för den, som i många hänseenden var danad till ett undantag; men denna barlastvar för tung, den tog för stort utrymme och den hindrade i långt högre grad skeppets lediga rörelser, än den hindrade dess kantring. Man tänke sig Kierkegaard uppfostrad i en af Englands hästa då varande skolor, där individens själf-ständigliet njöt omvårdnad, där lakejdygder ej kräfdes eller hedrades; så hade något hopp funnits om, att verkningarna af detta tidiga tryck i hemmet hade kunnat rättas. Underdånighetens och underkastelsens ande steg däremot nu hos gossen utan motvigt till en beklagansvärd höjd. 1 Den stod utan alt tvifvel alltid i förhållande till idealet eller till hvad, som för honom var ideal; men en vassals eller en hofmans vördnad saknar ju ej häller sin idealitet. Som mogen man lägger han en af sina psevdonymer dessa ord i munnen: »Sannerligen, aldrig har jag önskat mig vara Napoleon, men väl den af de två kammarherrarne, som, i det han slog upp flygeldörren, bockade djupt och ropade: Kejsaren!»1 2 Han var för själfullt danad, var för svärmisk för att någonsin kunna blifva platt underdånig. Afven då han, för den undersåtliga lydnadens skull, förer det ondas sak, såsom då han skrifver till sin bror Peter, hvilken såsom prest hade vägrat sin förman, biskop Mynster, lydnad vid en moraliskt och juridiskt fördömlig begäran, för att förmå honom att gifva efter — äfven då drifves han af en

1 Hvad skoluppfostrans sedliga, icke livad dess Intellektuella grundsatser angår, stod Danmark då och står iinnu

helt och hållet på tysk botten. Vi borde lägga på hjärtat Herbert Spencers ord i denna sak. »Den självständige engelske gossen är far till den självständige engelske mannen; den senare funnes ej utan den förre. Tyska lärare säga, att de hällre befalla öfver tolf tyska pojkar, än öfver en engelsk. Skola vi därför hos våra pojkar önska tyska pojkars lätthaudterlighet och därför ock den mogne Tyskens däraf sedan följande underdånighet och träldomr Böra vi ej snarare godkänna de känslor hos vår ungdom, hvilka däraf skapa frie män och så förändra våra uppfostringsmetoder i öfverensstäinmelse därmed.» Edpcation, intelleetual, moral and physical.

2 Stadier paa Livets Yei, 2:a upp]., sid. 427.högre idé, om denna ock drifver honom in på en villoväg. Det är onekligen pinsamt att se Sören Kierkegaard till sin bror, som ej kan förmå sig till att låta med våld föra baptistbarn till dopet, hemställa, huru vida det ej vore bättre att rätt och slätt vara cmbetsman, rätt och slätt vara maskin. 1 Men alla hans sällsynta anlag till stora egenskaper, svärmeriet, hänförelsen, hadc redan genom den tidigaste uppfostran i hemmet förts på afvägar; intet bland dem stäldes i frihetens tjänst, utan alla i den kritiklösa vördnadens; och sålunda lade han i vår tid i dagen en rad af omoderna, fullkomligt feodala dygder, en vassals ödmjuka trohet, en munks försakande lif, en skolastikers skicklighet att använda sitt hela vetande till försvar för utifrån gifna dogmer och trosbud.

Den olyckligaste följden af underdånigheten är dock högmodet. De äro tvillingar. Den, som är rikt begåfvad, men saknar förmåga att uppträda med hållning och värdighet, att taga sin plats utan mycket krus, han tröstar sig med att inom sig själf om sig hafva en så mycket högre föreställning. Kierkegaard saknade under hela sin lefnad denna säkra hållning i förhållande till förmän, hvilken personer med mindre självkänsla än hans ofta hafva egt. Såsom prof därpå kunna nämnas de krumbugter, han gör för att undkomma ett personligt sammanträffande med sin gvn-nare Kristian 8:de, och de skäl, han i ett bref till P. D. Ibsen ger för sitt af böj ande. »Att skrifva till kungen, om det ginge an, se det vore något för mig. Men olyckan är, att det icke är något för honom; ty icke har han tid att läsa sådant. Jag är som en husmor, som vet, att hon kan laga den skönaste pannkaka, men som ingen tall-

1 Han säger i detta bref (Efterladte Papirer, del. 1, sid. 351): Hvad mig beträffar, är jag aldrig gladare, än när någon vill befalla, i synnerhet när det är en förman; ty jag anser det alltid lättare att vara den lydande, än den befallande.rik har att lägga den på. Min själ är god nog; men jag saknar kroppens tallrik.»1 Den blandning af ödmjukhet och självtillfredsställelse, som skönjes bakom den mogne mannens skenbara humor, hade redan i barnets sinne för-beredts. En oerhörd självkänsla utvecklades hos den genialiske gossen; han började tidigt anse sig själf vara den mest begåfvade af det yngre slägtet i landet; ja, kan man lita på hans eget djärfva ord, så har »aldrig någonsin den tanken fallit honom in, att det då funnes någon människa, som vore hans öfverman, eller att samtidigt någon kunde födas, som blefve det».2 Den sanna värdigheten har hvar-ken denna ödmjukhet eller denna jämförande stolthet.

4.

Han blef yngling, student, gick ut i verlden som den högt begåfvade sonen till en rik far, kom till universitetet i Köpenhamn och, såsom det efter en sådan uppfostran var att vänta, började studera teologi, ett studium, som ej var egnadt att hos honom förstöra den auktoritetstro, till hvilken fröet var lagdt. Den unga plantan infördes i den ena skadliga atmosfären efter den andra. Och icke nog med att Kierkegaard blef teolog, utan han tillbragte hela sitt lif i en alt igenom teologisk eller teologiserad luft; minst tre fjärdedelar af hans närmare bekanta tyckas hafva varit teologer, komministrar, kyrkoherdar, biskopar, präster af alla grader.

Hade Kierkegaard ej varit så helt och hållet eget d.anad, så hade han säkerligen utan någon synnerlig skada kunnat studera teologi. Detta studiums högst tvifvelaktiga vetenskaplighet, det allmänna andeliga interesse, som detväcker till lif utan att formå tillfredsställa det, de förbindelser, det samma på flera sätt erbjuder med humaniora, äro tör hända för en självständig och sträfsam själ mera väckande och mindre hinderliga än en sträng fack vetenskap. Kierkegaards begåfning hade dessutom med all dess böjelse för underkastelse det stora företräde att vara djupt polemiskt, grundpolemiskt anlagd. Man kunde vänta, att han förr eller senare skulle komma att resa sig upp mot den undervisning, han mottagit, och mot sina undervisare, (ödet ville dock, att teologien just vid

denna tid i Tyskland lagts under den då herskande hegelska filosofiens välde och att Martensen såsom professor hade vid Köpenhamns universitet infört den tyska spekulativa riktningen inom teologien. Då därför Kierkegaards utveckling hade nått den punkt, att den opposition mot undervisningen, som hos honom var att förutse, kom till utbrott, råkade han genom denna uppresning in i en alldeles tillfällig och föråldrad polemik, hvilken ty värr sträcker sig genom hela hans lif såsom författare. Om den ortodoxa teologien vid denna tid varit på modet vid Köpenhamns universitet, så hade ett hopp funnits, att ortodoxien kommit att för honom stå i en ogyn-sam belysning. Men spekulation var nu dagens lösen; och sålunda inträffade, att den spekulativa uppfattningen af religionen såsom den lägre ståndpunkten, filosofien såsom den högre, jämlika i värde, olika blott till form, samt sär-skildt den hegelianska högerns försök till en försoning af tro och vetande, blefvo föremål för hans ändlösa anfall. Det spekulativa försöket att genom en ny tolkning framvisa ötverensstämmelse mellan det tredje århundradets teologi och det nittonde århundradets filosofiska resultat hade tillkommit genom vår tids missnöje med den föregående tidens negativa kritik och genom smaken för stora och omfattande synteser, hade fortsatts med det rent politiska svftet att kunna filosofera utan att oroas af teologernas och regerin-gamas ingrepp, samt hade hållits vid makt af Hegel själf, för hvilken det mot slutet af hans lif var af vigt, att hans lära mätte spridas såsom god konglig preussisk statsfilosofi. Denna lära uppfattades icke desto mindre af Kierkegaard godtroget såsom filosofernes bokstafliga åsigt, och blef således föremål för hans förtrytelse och hans motstånd. Han vände sina hugg ej mot en Strauss eller en Feuerbach, utan mot en Marheineke, en Martensen och deras lärjungar! Han gaf ej akt på, att, medan han stod på muren och försvarade fästningen mot den oskadliga spekulationen, fritänkarne bakom hans rygg trängde in och eröfrade platsen.

5.

Då Kierkegaard var 25 år gammal, inträffade en händelse, som gjorde ett djupt intryck på honom och särskildt på pieteten hos honom. Det synes, som om det medfödda tungsinne, hvaraf han led, till en synnerlig grad förstärkts eller tätnat till följd af den insigt, han vid denna tid fick i sin fars själstillstånd. Många tecken göra det tydligt, att Kierkegaard uppdagat en eller annan mörk fläck, en eller annan skuld i sin fars lif, hvilken synts honom gifva förklaring både till faderns själslidande och till hans fromhet. Detta kallar Kierkegaard på den första sidan af sina med broderns tillåtelse och inseende utgifna dagböcker »den stora jordbäfningen» i sitt lif, »den förskräckliga omhvälf-ning, som på en gång påtvang honom en ny ofelbar tolkning af samtliga fenomenen;» faderns ålderdom var ej en välsignelse, utan snarare »en förbannelse», Guds straff var öfver hela huset.1 På ett annat ställe2 heter det: »Jag kunde kanske reproducera min barndoms sorgespel — denförfärliga förklaring af det religiösa, af hvilken en rädd aning satte mig i besittning, som min fantasi utarbetade, min förargelse på det religiösa, i en berättelse med titel: den gåtfulla familjen. — Den skulle börja helt patriarka-liskt och idylliskt, så att ingen anade något förr, än detta ord ljöde in däri — och förklarade alt till förfäran.» I ett utkast till afhandlingen »Om Begrebet Angest», med titeln »Yocalisationer», förekommer bland annat följande exempel: »Ett förhållande mellan far och son, däri sonen efteråt hemligen får veta alt, men likväl ej törs veta det. Fadern är en ansedd man, sträng och gudfruktig. I rusigt tillstånd låter han en gång några ord undfalla sig, som låta ana någonting förfärligt. På annat sätt får sonen icke veta det och vågar ej fråga fadern eller någon annan människa därom.» 1

Hvari denna hemlighetsfulla skuld har bestått, vet jag naturligtvis ej. Men alt tyder på, att den rört förhållandet mellan föräldrarne. Det ser ut, som om fadern genom sin hårdhet mot modern drifvit henne till att försynda sig mot honom och som om fadern senare djupt har ångrat denna hårdhet. Ett och annat i den berättelse om Periander, som under den betecknande titeln »Innan-läxan» förekommer i »Skyldig? — Icke Skyldig?»2 och som påtagligen icke af en slump är daterad midnatt den 5:e Maj (Kierkegaards födelsedag), pekar åt detta håll. Denna gissning bekräftas vidare af ett meddelande i handskrift från en samtida, hvilket lemnats mig till begagnande och där det säges: »Fadern var utomordentligt sträng i att uppfostra barnen religiöst. Det var en underlig, tungsint gubbe. Han kunde komma upp till sin själasörjare Mynster och säga: A, Herre Gud, jag kom i dag att tänka såmycket på min salig hustru . . . Jag tänkte så mycket på henne . . . Här är 200 Rdr, var god och gif dem åt de fattiga». Kierkegaard har det förekommit, som om följderna af detta förmodade brott kunde på ett eller annat sätt gå i arf. Den tidiga inexerceringen i det religiösa hade till den grad mognat hans själ för vidskepelse, att

föreställningen om Herrens straff alt intill fjärde och femte led låg honom nära. Ännu lång tid därefter umgicks lian med tanken att nedlägga, hvad inom honom fans »af mörka tankar och svarta lidelser», i skildringen af en till spetel-ska hel och hållen hemfallen familj.1 Den spetelskes gripande monolog i »Stadier paa Livets Yei»1 2 är påtagligen den enda återstoden af denna plan.

Men såsom en omedelbar omdiktning af denna tilldragelse står där den lilla mästerliga skizzen »Salomos dröm».3 Den börjar med att tala om det sympatiens kval, som en son lider, hvilken måste blygas öfver sin far; och Salomo prisas lycklig, livars lott blef den motsatta, den att hänföras af beundran för David. Men en natt vaknar Salomo vid ett buller från det rum, där David sofver. Han gripes af förskräckelse, han fruktar, att det är en niding, som vill mörda David. Han smyger sig närmare och hör förtviflade skri. Det är David, som i ensamhet våndas i hemlig ånger. Då Salomo åter insomnar, har han en dröm, att Gud ej är de gudaktiges Gud, utan de ogud-aktiges; denna dröm blir förskräckelsen i Salomos lif; och skizzen slutar med dessa betydelsefulla ord: »Och Salomo blef vis, men han blef ej en hjälte, han blef en tänkare, men blef ej en bedjare, han blef predikare, men ingen troende . . . lian blef vällustig, men icke ångrande, han blef förkrossad, men icke upprättad; ty viljans kraft hade

1 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 420.

2 Stadier paa Livets Yei, 2:a uppl. sid. 211.

3 Samma bok, sid. 229.förlyft sig på det, som öfversteg ynglingens krafter . . . Men, när drottningen från österlandet kom för att besöka honom, lockad af hans visdom, då var hans själ rik, och visdomssvaren dödade från hans läppar lik den kosteliga myrrlia, som rinner ur Arabiens träd».

Det ses af dagböckerna, 1 huru det redan tidigt har föresväfvat Kierkegaard att skildra denna scen och framställa, lniruledes både förståndet och vällusten hos Salome hade sitt upphof i det stora hos David, i det, att aningen om Davids skuld hos sonen kväfver viljekraften, men väcker det förståndiga och det fantastiska hos honom. Men samtidigt hvälfde han i sitt sinne en annan poetisk form af samma katastrof och därtill hade han valt Antigones från Sofokles’ sorgespel berömda karakter. Hennes far, Oidipus, har utan att känna sin börd af ödet förts till att begå den sorgliga och vidriga förbrytelsen att gifta sig med sin moder Jokaste. Kierkegaard tänker sig nu, att hon fått vetskap om faderns brott. Han har utfört sin fantasibild i en afhandling, som bär titeln »Det antike tragiskes Reflex i det moderne Tragiske».2 »Huru hon fått denna kännedom, ligger utom det tragiska interesset. I hennes tidiga år och innan hon var fullkomligt utvecklad, hade dunkla hänsyftningar på denna förfärliga hemlighet då och då gripit hennes själ, till dess vissheten på en gång kastar henne öfver i ångesten. Hon helgar då sitt lif åt sorg öfver sin fars öde och öfver sitt eget».

En sådan upptäckt skulle för hvarje människa vara en sorg; för en människa med en så utvecklad pietet som Kierkegaards blef den ett slag. Hvilken ställning intager hans själ i förhållande till denna »nya förklaring» af det religiösa såsom fostradt af »hemlig skuld», af skräck och99

Li Li

ångest för osynliga makter? Det djupa intryck, som hans själ hade erhållit, kunde ej utplånas. Långt ifrån att ledas till psykologiska grubblerier öfver religiositetens ursprung, och ännu längre från att skrämmas bort från den samma, synes Kierkegaard hafva känt sig däraf ännu starkare och hemlighetsfullare dragen. Det inses, att fadern blef honom ännu kärare därigenom, att denne utom det, att han yar föremål för sonens yördnad, nu blef föremål äfven för hans medlidande. Hans pietet för den gamle förblef ominskad, ja steg till en om Kineserne påminnande veneration för fadern, till hvilkens minne han egnat band på band af sina uppbyggliga tal. Men med kärleken till fadern sammanhängde på det närmaste vördnaden för den religion, hvari fadern uppfostrat honom. Han kände sig ej lycklig genom sitt förhållande till denna religion, tvärt om, fadern hade af kärlek gjort honom djupt olycklig; men fadern hade flitigt manat honom till trohet mot kristendomen. 1 Det förefaller mig därtill högst sannolikt, att ett personligt faktum ligger till grund för den ohyggliga och omänskliga scen, som skildras i »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift», sid. 176, och i hvilken en gammal man af ett barn tager den förskräckligaste ed uppå

att såsom man förblifva fast vid tron och Kristi namn. Det första utkastet till denna scen är påtagligen en notis i en af »Journalerna»;1 2 och, så vederstygglig den ock är, finner Kierkegaard där, under den genomskinliga förklädningen af en pseudonym, utkräf-vandet af eden skön och sublim, ehuru han icke många år

1 »Jag älskade således kristendomen på sätt och vis: den var för mig det ärevördiga; mig hade den otvifvelaktigt gjort djupt olycklig. Detta sammanhängde med mitt förhållande till min far, den människa, som jag mest älskat. Och hvad vill det säga? Därtill hör just, att det är den människa, som gjort en olycklig — men af kärlek.» Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sid. 59.

2 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 280. Jmfr del. 1, sid. J26; del. 2, sidd. 208, 9.därefter knappast fann ord starka nog för att uttala sin förtrytelse öfver konfirmationsloftet. Den gamle mannen är otvifvelaktigt tecknad efter Kierkegaards egen far.

6.

Han stod således vid faderns död, 25 ar gammal, trots en tankestyrka, som ej ryggade för något problem, fjättrad vid en religion, som stundom »förekom honom såsom den omänskligaste grymhet», hvars för förståndet ofattliga dogmer han öfver hufvud taget ej viste, om han någonsin skulle kunna tillegna sig; blott viss på en sak, nämligen, att han af pietet alltid skulle komma att förtiga sina tvif-velsmål, hvilken riktning hans utveckling än skulle taga; af pieteten så bunden, att han satte afseendet på den samma öfver öppenhetens pligt och öfver afseendet på sanningen. 1 Hans barndomsminnen, hans kroppssvaghet, hans tungsinne, faderns förmaningar och faderns anade synd voro de spikar, som höllo honom naglad vid korsets lära. Men samtidigt därmed drefs han af det gränslösa begäret att pröfva sina krafter, af den blossande njutningslystnad, som inspärrning alstrar, af den dunkla känslan af att bära på ett väldigt snille ocli af tusen klosterfantasier ut i den verld, som vinkade honom med ännu ej fattade uppgifter. Han viste ännu ej, hvad han skulle uträtta, och han grubblade förgäfves öfver sin bestämmelse. Han sökte ej sanningen i allmänhet, icke det i och för sig sanna, utan den sanning, som vore sanning för honom, den idé, som kunde elektri-sera alla hans krafter.1 2 Han var visserligen ännu långt ifrån att fastställa den skarpa ocli sofistiska sats, som slutar »Enten-Eller»: »Blott den sanning, som ger uppbyggelse, är sanning för dig». Men han sökte en sanning, som vore

1 Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, 9id. 59.

2 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 45.sanning för honom i den mening, att det vore den idé, för hvilken han skulle vilja lefva och dö.

Så outvecklad hans verldsåskådning ännu var, stod han dock, då han lemnade ungdomen, rustad med alla de egenskaper, af hvilka karakteren utgöres; och dessa kunna föras till två grunddrifter hos honom: en nästan orientalisk böjelse att underkasta sig pieteten, samt ett djupt behof af att till den saks tjänst, vid hvilken pieteten höll honom bunden, ställa en alltid färdig motsägelselust, ett aldrig sinande hån och gäckeri. Pietet inbegriper i sig det frivilliga afståendet från kritik till följd af vördnad för något vördnadsvärdt. I lifvet kan den vara en stor och skön dygd. I teorien har den intet att skaffa och har där ingen betydelse. Pietet och fromhet äro två sins emellan mycket olika begrepp, ehuru orden efter bokstafven betyda det samma. Fromheten är omedelbar, den knäpper i full tro sina händer till samman; pieteten vill ej använda kritik, den låter med afsigt den kritiska knifven falla. Ivierke-gaard hade föga fromhet, men mycken pietet. Af pietet efterskänkte han en del af sina lagliga kritiska rättigheter; men till ersättning begärde han att i annat stå utom lagen.

7.

Ar 1838 utkom Kierkegaards första arbete, »Af en endnu Levendes Papirer, udgivet mod hans Yillie af S. Kierkegaard». Den, som lockats af den lilla bokens på en gång anspråksfulla och gåtfulla titel, känner sig sviken. Medan titeln synes lofva ett stycke pikant själfbiografi med ett misslyckadt självmordsförsök eller något sådant, består innehållet i ingenting annat än i ett försök till en teckning af Hans Christian Andersen såsom romanförfattare, hvilken teckning uteslutande är bygd på en förkrossande kritik af dennes då nyss utkomna roman »Kun en Spillemand!»Och clen, som öppnar boken i den tro, att en så planmässig ocli genomtänkt

författare, som Kierkegaard, i donna bok nedlagt grundstenen till den byggnad, hvilken ban ernade uppresa, ban känner sig ej mindre sviken. Boken tyckes verkligen hafva, såsom företalet antyder, sändts ut i verl-den närmast för att göra slut på många och långa tvifvels-mål, huru vida det lönade mödan att med den samma uppträda såsom författare eller icke. Det lilla arbetet är ingalunda någon lysande debut. Jämför man denna debut, jag vill ej säga med Oeblenscblägers eller Christian Winthers, som i sina första arbeten voro så fullfärdiga, utan endast med Heibergs eller Paludan-Mullers, så står den långt under desses. Den står i samma förhållande till Kierkegaards senare verk, som Andersens »Fodreise fra Holmens Kanal till Ost-Pynten af Amager» i förhållande till hans Sagor. Detta kritiska försök är trots den sällsynta talang, som det visar, en nybörjares, skrifvet på ett oläsligt, med lärda, i synnerhet teologiska reminiscenser späckadt språk, rikt på mellamneningar och öfverlastadt med halsbrytande hegelianska uttryck och termer. Den unge författaren sitter öfver öronen fast i Hegels filosofi. Man besinne blott, att han i Fru Gyllembourgs noveller ser icke blott tidens allmänna benägenhet att begynna utan förutsättningar, utan särskildt den hegelska logikens utgångspunkt, kategorien vara = intet, emedan novellerna »begynna med en hvardagshistoria (med intet)».

Redan nu röja sig de senare egendomligheterna hos Kierkegaard i, att han åt en bokanmälan gifvit en så retande och tillkonstlad titel. Han bibehöll hela sitt lif denna förkärlek för en humoristisk barockstil, som stundom tränger sig fram äfven på titelbladet. Han var ett götiskt geni. Fördjupar man sig granskande i denna första cell, som Kierkegaards alstringsdrift afsätter, så finner man redan däri grunddragen i hans natur. Underligt kan det påstå--endet synas, att detta lians första verk, estetiskt-kritiskt, och hans sista, den samling af lidelsefulla anfall mot prästerskap och religion, hvilken kallas »Öieblikket», liafva likheter icke ensamt i stilen. De liafva den likhet att båda ega Kierkegaards två lmfvudpassioner, pietet och förakt.

I brochyren (liksom i de första tidningsartiklarne mot Orla Lehmann, hvilka h'å år förut stått i »Den flyvende Post») vänder pieteten sig mot Danmarks poetiska guldålder i detta århundrade, hvars politiska svaghet betraktas såsom mer än ersatt genom dess estetiska kraft; och föraktet vänder sig i allmänhet mot den nya tidens män, det yngre slägtet, politici och samtiden.

I »Öieblikket» är pieteten riktad mot det Nya Testamentets kristendom såsom sanningens enda incarnation och norm; och föraktet riktas här mot presterskapet, kristenheten, samtiden såsom nyss. Så stora förvandlingar en författare, sådan som Kierkegaard, kan synas liafva undergått, hvilkens karakter och öde förde det med sig, att han ständigt själf fick rifva ned det, som han mer än någon annan beundrat och dyrkat (t. ex. Hegel, Heiberg, Mynster, det bestående, kyrkan), så var hans själsriktning dock alltid den samma. Han bar inom sig en drift till ödmjuk och brinnande hänförelse, A id sidan däraf, i kraft däraf ett oaf-brutet framalstrande af vältaligt och förkrossande åtlöje för att mätta den »lidelse, som fans i hans själ: förakt»; 1 och han låter i sin första och i sin sista skrift samma bittra och långskjutande hån utslunga sina kulor i pietetens tjänst. I brochyren är det blott gevärsskott, i »Öieblikket» är det riktiga artillerisalfvor; men krutet tages ur samma tunna.

Man häpnar öfver den säkerhet, hvarmed den 25-årige mannen dömer och fördömer hela sin tids sträfvan. Han talar om tidens hufvudriktning, politiken, på samma sätt,

Öieblikket, N:o 1.

1som tjugo år förut i Frankrike ankängarne af den hvita fanan, livilka eldades af ordet Bourbon, därom talade. Hans hån är ej häller alltid kvickt. Med anledning af den gamla versen: »Det dånar under hof, när danske

riddare i dusten rida», anmärker han, att nutidens — hela nutidens! — surrogat »tramp i golfvet med tunga fötter» förslår föga. Den tidigare perioden är för honom en granitformation, den nu varande en flöts- och torfformation. Kort sagdt, han uppträder såsom en lofprisare af den nyss förgångna tiden (laudator temporis acti), såsom en föraktare af sin egen, och det finnes där, liksom i hans första tidningsartiklar, ingen speglosa så hånande, att hån icke anser sig ega rätt att använda den mot dem, såsom hvilkas motståndare han uppträder. Heiberg och Poul Martin Möller, dåtidens intelligens-aristokrater, hade redan förut slagit an denna ton; deras unge lärjunge öfverbjuder dem.

Man kan genast här i början af Kierkegaards bana skönja en sida af hans karakter, som har sin betydelse för hans utveckling. Han var ej en human natur, trots all sin sträfvan till det kristna kärleksidealet; han egde ej de stora kritiska andarnes allsidiga humanitet, icke hlott icke Stuart Milhs, men icke ens Sibberns. Han var med all sin utomordentliga konstskicklighet i att filosofera öfver hvarje upptänkligt ämne likväl ej en filosofiskt pröfvande natur; han var ej på sin vakt mot fördomar, obilligliet, öfveriladt förkastande. Han hade tillegnat sig en god del af Hegeli-anarnes ton på samma gång, som deras terminologi. Här kan man ä nyo utropa: hvilken olycka, att vår bildnings hela utveckling var så anlagd, att han med sådana anlag var stängd från all påverkan från England och hänvisad till idel tyska intryck! Intet skulle för honom hafva varit mera välgörande än ett fördjupande i Englands empiriska filosofi; ty, då den rationalistiska uppfattningen af kunskapsförmågan leder till fördom, leder den empiriska till fördomsfri pröf-ning. Nu utgick han från ett stort, förut fattadt skönhets-och rättsideal, urskilde lätt och skarpt afvikelserna från detta och nedgjorde dem genom sitt åtlöje och gäckeri utan att allvarsamt försöka se saken från motståndarens synpunkt.

Efter en inledning af polemiskt innehåll i nu skildrade riktning kommer Kierkegaard till bokens egentliga ämne, afstraffningen af syndaren Andersen, som begått »Kun en Spillemand!» Det var en sällsam ödets lek. att Kierkegaard sålunda skulle komma att vid sitt första uppträdande vända sig mot en honom själf så olika representant för samma generation — den ene samtidens djupsinnigaste, den andre dess mest naive författare, den ene, åt hvilken ett så intensivt, om ock lokalt, rykte var beredt, den andre, åt hvilken en namnkunnighet öfver både den gamla och den nya verlden var förbehållen. Hvad hugnad eller ära kunde Kierkegaard väl hafva af att slå sig till riddare på den stackars värjelöse Andersen, som då i den danska litera-turen ännu var såsom ett jagadt djur? Hvad nöje kunde det göra denne sinnrike spindel att i sitt fina nät fånga en sådan stackars fluga?

Svaret blir, att grundtanken i Andersens berättelse träffade Kierkegaard på en afgörande punkt i hans tanke-lif, att den nästan väckte hans personliga förtrytelse genom att oroa en af hans bästa egenskaper, hans lefnadsmod. Det, som uppbragte honom, var den teori om snillet, hvilken Andersen uppgjort, en passivitetsteori, den, att snillet för att bära frukt behöfver vård, en öm omgifning, en ljum luft, och att det i saknad af sådant understöd skall eller måste gå under. Det fans knapt något påstående mera egnadt att' väcka förtrytelse hos den, hvilken »det aldrig någonsin hade fallit in, att, äfven om han tagit sig för det mest dumdristiga, han ej skulle lyckats»,1 Här stod ett

Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sid. 60.

iungt snille just i begrepp att träda ut i lifvet, ett snille, hvars hufvud (ieke att tala om, att det var fullt af många oeli djupa tankar) led af en underlig kittling eller kläda, som andra hufvud ej känna till, behofvet af att köras mot en väs;!?, och som var fullt och fast öfvertvgadt om, att den åtgärden skulle göra icke hufvudets, utan väggens ruin. Här stod ett ungt snille, hvars själ var en alltid spänd båge, hvilket icke endast såsom Andersen längtade efter ett lysande rykte, en strålande ära, utan hvilket bar en gränslös åtrå efter den vällust, som är långt finare, smärtans vällust, njutningen af att misskännas, missförstås, hatas, att känna de sår, som ej smärta, emedan de mottagas i stridens och hänförelsens hetta, de sär, som väl äro smärtsamma, men ej dödliga, emedan hjälten, som erhåller dem, är utsedd till seger och för öfrigt aldrig låter sig öfver-vinnas — ett snille slutligen, som bar inom sig långt mer af den andeskådande martyrens passiva mod, än af soldatens manliga och glada stridslust — och han skulle lugnt höra en medlem af sin egen generation i det ena verket efter det andra förkunna denna slappa lära om nödvändigheten för snillet af kjortel vägen, han, titanen, som inom sig kände de krafter jäsa, som snart midt i en samtids likgiltighet skulle torna den andra delen af »Enten-Eller» ofvanpå den första, »Stadierne» på »Enten-Eller», den kolossala »Efterskrift» på »Stadierne», Pelion på Ossa! Det var en utmaning, slungad den generation, som han tillhörde, i ansigtet, och, uttaladt i full förbittring, sprang det första, eftertryckliga svaret från hans läppar:

»Det, som i Andersens roman går under, är ej ett kämpande snille, utan en mjäker, som påstås vara ett snille och som med ett snille icke har annat gemensamt, än att han har en och annan motgång, som han därtill ej förmår hålla sig uppe emot.» 1Nej! hvad liksom ett heligt arf gått från slägte till slagte, den föreställning nämligen, att

snillet kan undvara alt klemande, att snillet är skapadt för strid och att det i hvarje fall skall segra, denna tanke skall ingen engel, ingen djäfvul och ingen pjnnkig romanförfattare någonsin kunna taga ifrån oss.

8.

»Om jag ej», säger Kierkegaard på ett ställe,1 »med mig sjillf viste, att jag är en äkta dansk, så skulle jag nästan för att förklara de motsatser, som röra sig inom mig, kunna frestas att antaga, det jag vore Irländare. Detta folk näns nämligen icke fullständigt döpa sina harn; de vilja alltid behålla ett stycke hedendom kvar, och då man annars doppar barnet helt och hållet ned i vattnet, så låta de den högra armen vara ofvan. på det mannen därmed må kunna föra svärdet och omfamna kvinnorna».

Det är gifvet, att Kierkegaard vid mognare år såg till baka på sitt ungdomslif med missnöje och ånger. Jag känner ej, hvad han närmare har haft att förebrå sig. Antydningar finnas likväl. Först och främst starka tecken till tvifvel rörande kristendomens sanning, särdeles i dagböckerna från hans 22:dra år. Den kristne skildras där såsom åndeligt döf för förnuftets röst; och de känslor, med hvilka han ser döden under ögonen, liknas vid tillståndet hos den, som har svaga ögon och af en gnista, som han ständigt ser framför sig, hindras från att se verkligheten omkring sig, och behandlas såsom ett slags »lyckligt vansinne». 2 »Visserligen», heter det vidare, »vill man hänvisa på de många skarpsinnige och djupsinnige män, som varit kristna; men dels vill jag förbehålla mig rätten till ett

Efterladte Papirer, del. 1, sid. 317. s 17 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 72.eller annat litet kätteri beträffande dessa betydande namn,, dels har det förut funnits människor med ett makalöst skarpsinne inom en fix idé.» Det är knappast att betvifla, att Kierkegaard syftar på slika tankar, då han säger sig i ungdomen hafva vilsefarit på »förtappelsens väg». 1

Det är vidare ingalunda omöjligt, att den dåraktigt stränga klosterupptuktan, som man gifvit honom, under de första ynglingaåren alstrat ett eller annat afsteg, som han senare bittert liar ångrat och beklagat. Men, att dessa afsteg gått till yttre handlingar, är föga sannolikt. Hans väsen var alt för mycket själ, han var alt för van att med en tanke häjda hvarje handling på dess väg, för att ej det, som han förebrådde sig, mycket snarare varit synd i tanke än i gärning. Föreställningen om en sak var mestadels för honom nog. Han »diktade sig in» i hvarje tillvaro. Han var sålunda en gång under åtta dagar sysselsatt med att känna och tänka såsom en girigbuk, och han utförde detta i de minsta omständigheter. En annan gång förklarade han sig känna ett häftigt begär att begå en riktig stöld och att få lefva med sitt onda samvete och med fruktan att blifva upptäckt. Anteckningarna under är 1834 till en stortjufs psykologi visa, huru tidigt denna tanke sysselsatt honom.2 Hans tankar vände sig i ungdomen ständigt omkring könsförhållandena; men han var en renlifves man, ehuru dämoniska drifter glödde i hans inre. I Gille-leie på Sjælland, där han en tid bodde och där han gick under namnet »den galna studenten», hade han förskräckt flickor, som kommit in i hans rum, genom sitt sätt att betrakta dem. Men blicken ledsagades ej af något otillbörligt ord. __

Den, som är van vid Kierkegaardsisuporlativa uttryck,

bör således ej af ordalydelsen i hans bekännelser låta sigförledas till det antagande, att han någonsin varit en för-derfvad människa. De ord, som förekomma i »Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed», att nämligen författandet af alla dessa många verk var »en botgörares redliga försök att om möjligt göra något godt till vedergällning för livad han brutit», och som finnas antydda redan så tidigt som i Juli 1830, då den tjugosexårige unge mannen yttrar, att hela hans lif användt i Guds tjänst knapt torde räcka till att försona hans ungdomslif, öfvertyga mig ingalunda om, att Kierkegaard i sina ynglingaår icke var i teoretiskt hänseende på fullt så goda vägar stadd som i sina mannaår. Men det är nödvändigt att göra sig reda för, livilka praktiska brister, hvilken karakterssvaghet det kan hafva varit, som han senare hos sig så strängt ogillat. Dagboksanteckningarna lemna en häntydan därpå. De angifva »ostadig-liet», »lysande ostadighet» som en egenskap hos Kierkegaard i hans ungdom; de gå med hans vanliga superlativa uttryckssätt därhän att kalla honom »den ostadigaste af alla människor», de tyda med ett ord på en naturgrund hos honom, hvilken mången ej skulle vänta hos en författare, livars verksamhet bär en så afgjord prägel af hårdnackad fasthet. Med hjälp af dessa antydningar kan hvar och en,

som har öra för slikt, ur Assessorns förmaningar till den unge estetikern i 2:a delen af »Enten-Eller» lyssna sig till Kierkegaards eget väsen och eget lif, i synnerhet, om man jämför dessa förmaningar med den skildring, som i Kierkegaards disputation, »Om Begrebet Ironi», göres af den moderna, romantiska ironikerns verldsåskådning och lif.

»Det var en gång (heter det i dagboken under öfver-skriften, Min dom om Enten-Eller) en ung man, rikt utrustad som en Alkibiades. Han gick vilse i veriden. I sin nöd såg han sig omkring efter en Sokrates, men fann i sin samtid ingen. Då bad han gudarne att förvandla honom själf därtill. Och se! Den, som varit så stolt afatt vara Alkibiades, blef nu af gudarnes nåd så skamfull och ödmjuk, att han just, då lian fått det, hvaröfver han kunde vara stolt, kände sig vara den ringaste af alla.» 1 Alltså, först en Alkibiades, om ej i skönhet, dock i snille. Han gick genom lifvet som en åskådare. Han njöt lifvet såsom ett skådespel, hvari han ej deltog. Ville någon draga honom in däri, voro hans tankar eller ord de samma, som estetikerns i »Enten-Eller»: »Ärade samtida! Man glömmer, att jag är utanför, är utanför »som ett litet, litet spanskt S!» — Den, som betraktar lifvet såsom åskådare, betraktar det efter dess skönhet. Han har intet mot det onda, om detta är utprägladt och karakteristiskt. Han är vän af dygden, men, väl att märka, när den ej är fadd, utan i stor stil och originelt uttryckt; han är en sträng granskare af den samma, emedan det förargar honom att se en mönsterbild bortfuskad. Liksom den, hvilken vid en eldsvåda står kall och utan att vilja hjälpa, icke just emedan han är känslo-iös, men emedan han är upptagen med att iakttaga ljuseffekter på ansigtena, och detta icke såsom målare, hvilken tager det på allvar och såsom sitt yrke, utan såsom en Nero, som är dömd till en eng dilettantism, sålunda, föreställer jag mig, har han då och då frestats att betrakta lifvets elände och människornas jämmer; och det blir då sannolikt, att han i ögonblick af självfransakan och själfanklagelse varit oviss om, huru vida han ej i verkligheten sålunda betraktade människornas lefnadslotter. Möjligt är, att i innersta grunden han endast känt ångest för, att han en gång skulle kunna sålunda betrakta lifvet och sin nästa. Men ångesten är ju, efter Kierkegaards egen mästerliga utveckling i hans verk därom »en sympatetisk antipati och en antipatetisk sympati» för dess föremål.2 Den är en

1 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 360.

Om Begrebet Angest, 2:a uppl., sid. 37.svindel, under hvilken själfbeherskningen släpper taget; och det är ej stor skilnad mellan att gå i en ständig fruktan för att komma till att lefva ett rent fantasilif och föra den af Kierkegaard så fruktade »dikterexistens», samt att i verkligheten föra en sådan. Han stod såsom ung man utanför hvarje yrke och hvarje kall, utanför hvarje ändtelig uppgift, som han med förundran såg andra gripa efter. Kunde något löjligare tänkas än att springa andan ur halsen för att bli löjtnant eller justitieråd eller någon annan bland de tusentals ändligheter, af hvilka lifvet erbjuder en oändlighet af det dåliga slaget. För att ej vara som den kvinna, hvilken vid en eldsvåda endast räddade eldgaffeln, för att ej vara såsom de praktiska människor, som efter uttryk-ket i »Enten-Eller» icke rädda mera vid lifvets stora eldsvåda, höll han sig utanför alla räddningsförsök. Han hade för öfrigt ej uppfostrats till att förtjäna sitt dagliga bröd; han fann alltid ett dukadt bord, alltid kläder från skräddaren, alltid vagn från hyrkusken, alltid tak öfver hufvudet

— för sin fars pengar. Ingen uppgift roade honom mer än några veckor eller några månader. Han fylde hela sidor i dagböckerna med planer: Jag skulle ha lust att skrifva en novell — man kunde skrifva ett drama — och utförde ingen af dem. Han förargade sig, när han hörde en präst

— är detta att vara präst? är detta trons hänförelse? — han företog sig att några månader studera det audeliga föredraget, kände med sig, att, vore han präst, skulle han tala som en apostel i jämförelse med denne, men bragte det emellertid ej en gång till att blifva teologie kandidat. Han var ej missnöjd med lifvet, men han var nöjd med att vara absolut missnöjd: alt är fåfänglighet. Arbetsamma och tankerika dagar omväxlade med andra, da tim-marne förtärdes af skiftande stämningar. Han steg upp om morgonen och kände sig nervretlig och svårmodig, han lät sig försjunka i vemod, tills han kände sig alldeleshemma oeli alldeles bortkommen däri och ej en gång önskade röra ett finger för att komma därur. Han gitte ingenting. Men detta slöa välbefinnande slog öfver i för-tviflan, han var nära att förgås af ledsnad, men njöt på samma gång, emedan han, som själf leddes, roade alla andra. Talade han i sådan sinnesstämning med någon, så uppträdde han i djupt incognito. öfverflödade af

munterhet och kvickhet, förlöjligade alt och alla, äfven sådant, som han själf aktade: »kvickhetsdjäfvulen» fick bugt med honom.1 Mot kvällen svingade stämningens vindflögel rundt, liksom väderhanen, när vinden vänder sig; och den, som om morgonen varit ett stoft, var om kvällen en gud. Han kände sig då mot kvällen, liksom riktigt nervösa unga flickor göra, så stark, som skulle han kunnat bestiga Mont-Blanc. Han besteg dock ej Mont-Blanc, han gick till operan och hörde Don Juan, och frossade nu i den njutningen att höra alla de krafter, som jäste i hans själ djupt under tungsinnets isskorpa, att höra alla de fängslade elementära makterna i hans natur tumla sig lössläpta i musik.

Man tänke sig nu detta tillstånd af estetisk bedöf-ning oaflåtligt genomkorsadt och genomblixtradt af de religiösa barndomsintrycken, som lärde honom, att det tillstånd, hvari han befann sig, var synd, den synden, att icke vilja djupt och innerligt; man tänke sig faderns förmaningar stigande med tunga steg uppför trapporna till detta dröm-marnes slott, som han bebodde, och bulta på dörren, såsom kommendantens bildstod! Da kom ångern, då sjönk han ned för att åter resa sig med kraften af ett beslut, då valde lian utur sin förtviflan sig själf, sitt kall och först och främst sin af fadern föreskrifna uppgift. Hur tungt det än förekom honom, beslöt han, när fadern nu var död, att taga den teologiska examen. Fadern hade under sina

Efterladte Papirer, del. 1, sid. 123.

1sista år ofta varit missnöjd med Sören, emedan tiden gick och denne ej blef kandidat. Det tyckes till och med, som om den gamle en tid velat påskynda sonens examensstudier genom att icke vidare gifva honom penningar, till dess i synnerhet genom brodern Peters ansträngningar en försoning skedde, hvilken för öfrigt, efter livad en samtida uppgifvit, skall hafva kostat fadern några tusen riksbanksdaler. När denne ej mera var i lifvet, hade hans vilja för sonen blif-vit. helig; med den döde kunde han ej disputera. Med den uppfostran, han erhållit, tog han sin examensläsning icke enkelt och simpelt såsom en pligt, utan, såsom det kallas, religiöst: det vore Gud synnerligen behagligt, att han blefve teologie kandidat. I dagboken för Maj 1839 heter det: »Jag kan ej tro annat, än att det är Guds vilja, att jag läser på examen, och att det är honom behagligare, att jag gör detta, än att jag komme till sanningens kännedom genom att fördjupa mig i någon forskning. Ty höra till är bättre än det feta af vädurar.» Han var så föga van vid att hafva något pligtarbete, att denna teologiska examen förekom honom vara något alldeles förskräckligt. När man hör honom så beklaga sig öfver, att han måste taga den samma, så kan man ej hålla den tanken från sig, att äfven andra af de lidanden, som han själf fann så utomordentliga, varit sådana, som andra människor, livilka icke af (idet bortklemats, fördraga utan alt för mycken klagan.

9.

Han tog sin examen, då han var 27 år gammal, Bedan ett år därefter inlemnade han för magistergradens erhållande en afhandling, »Om Begrebet Ironi med stadigt Hensyn til Sokrates», hvilken icke blott i och för sig själf är ett framstående och löftesrikt verk med prägeln af en själfständigt forskande personlighet, men i hvilken man i svaga dragkan spåra anläggningen till »Enten-Eller» samt därmed äfven de första fröna till Kierkegaards senare verk.

Det var att vänta, det en författare, så upptagen med sig själf, som denne, till ämne för sin disputation icke skulle välja ett ämne, hvilket till hans egen personlighet stode i ett endast tillfälligt förhållande. Så skedde ej häller. Jag har nämnt, huru djupt anlaget för polemisk kvickhet var nedlagdt i hans själ, och vi finna också, att hans första af-sigt var att i sin disputation afhandla satiren hos de gamle. Men satiren såsom öppet, rättfram uttaladt hån hade ej den egenskap af förborgadt, den dubbelhet, som öfverensstämde med hans väsen, icke den afvisande ensamhet, som passade för hans natur. Ironien däremot förenar i sig de två grundegenskaper, som lågo så nära hvar andra i hans varelses innersta, förställningen och kvickheten. Man kan slå sig till samman för att gemensamt satirisera; men man är ensam om sin ironi. Den, soin öppet förlöjligar en sak, menar hvad han säger; men ironikern säger just det, som han ej menar. Han är isolerad genom att vara inåtvänd, afvisande utåt genom förställning och mystifikation. Kierkegaard beslöt därför att framställa ironien i dess äldste berömde representant.

Och det var icke nog med, att han genom en förening af forskning och ingifvelse förmådde troget och skarpt framställa Sokrates, utan från denna stund började han åt sig själf forma en mask efter den gamle Grekens

mönster. Den såsom dansk teologie kandidat förklädde Alkibiades försvann och i hans ställe stod en Sokrates.

Men trots alt hans sinne för Grekerne och hans glädje af dem var han en fullkomligt ^ogrekisk företeelse, och han var ogrekisk i annan mening, änSokrates var det, hvilken till en del kan sägas beteckna den helleniska andens själf-upplösning; hans mörka lidelser voro ogrekiska och osokratiska. hans öfvervägande lyrik och hans roccocostil voroosokratiska och ogrekiska. Han hadc ej kärdningen och vapenduglìgheten hos soldaten från Potidäa; han hade för litet af det lugn, hvarmed filosofen under uppförandet af Aristofanes' lustspel »Molnen» reste sig på sin plats i teatern, på det man lättare skulle kunna jämföra Sokrates på scenen med Sokrates bland åskådarne — han, som tog så illa upp det godmodiga skämt med egenheterna i hans stil, som Hostrup tillät sig. 1 Han liknade ej Sokrates i själf-belierskning- de enas i sin tro på oraklet i Delfi.

Olikheterna kände han dock icke själf. Men han kände, att han liksom Sokrates, visserligen i en högeligen olika tid, missaktade naturforskningen och interesserade sig endast för moralen. Han kände, att en ironi sådan som Sokrates' emot sofisterne var på sin plats och för honom oumbärlig emot mycket uppblåst och oäkta vetande omkring honom. Han kände det sköna och fruktbärande i Sokrates' majevti-ska metod, som nödgade människorna att själfva tänka och som gjorde alt efterpladder omöjligt, och han kände lust att begagna en liknande. Han älskade slutligen som Sokra-tes att vandra på gator och torg och att inlåta sig i sam-språk med alla människor, och han tog gärna, liksom den grekiske filosofen, till utgångspunkt hvardagliga och allmänt bekanta ämnen för att därifrån komma till de högsta ' problem. Jag anser det sista vara ett af de vackraste och hu-J\ manaste dragen i lians karakter, och jag vill ej låta detta intryck hos mig förstöras genom hans eget bekanta påstående, att han var så mycket synlig på offentliga ställen endast för att motarbeta sitt eget anseende och för att göra sig till en hvardaglighet. Härutinnan eger säkerligen något själf bedrägeri rum. Så föga han än med pennan förmådde

1 I Hostrups vaudeville »Gjenboerne», som första gången uppfördes i Studentföreningen i Köpeuhamn 1S44, förekommer i den ursprungliga personförteckningen »Sören Kirk, Teolog». Efterladte Papirer, del. 2, sid. 328.

Of v. anm.framställa .sina tankar i ett för den stora allmänheten tillgängligt språk, så hade lian dock utan gensägelse ett äkta filosofiskt och äkta sokratiskt behof af att vistas i människo-viralet, och detta icke, såsom lian i slutordet till »Stadier paa Livets Yei» antyder, endast för att göra språkstudier, utan för att lära känna den stora hopen och glömma den krets, som ståndsskilnaden drager omkring den enskilde, eller, såsom det säges i »Om Begrebet Ironi», för att »någon gång då och då vara människa och icke evigt vara kansliråd».

1 slutet af afhandlingen om ironi ligger grundtanken till Kierkegaards epokgörande verk »Enten-Eller», nämligen motsatsen mellan den falska poesi, som utjiredts öfver det njutuingslif och den njutningsfilosofi, som kommit på modet genom den tyska romantiken, samt den sanna poesien, som kastar sitt förklarande sken öfver det sedliga och lagbundna lifvet med dess pligter och åligganden. I den afdelning, som handlar om den form af ironi, som den tyska romantiska skolan införde, visas det, att dess bekännares stora fordran var den, att man skall lefva poetiskt, en lösen, som ej skulle förstås blott såsom en protest mot dussinmänniskornas kälkborgerliga sätt att taga lifvet, utan så, ntt ironikern intet mål vill liafva, och intet vill vara. En dagdrifvare blir på det sättet (för att erinra om Eichen-dorff) den rätte poetiske figuren. Den bild af en ironiker, som nu i flygtigt utkast fraraställes, är alldeles det skelett, hvaråt sedermera den första delen af »Enten-Eller» sökte gifva kött ocli blod. För att njuta sig själf ikläder sig ironikern olika skepnader. Han diktar sig själf och verl-den omkring sig; hela verkligheten har för honom blott poetisk betydelse; han upphäfver derför moral och sedlighet. Han oändliggör sitt eget jag, förflygtigar det estetiskt och metafysiskt; han lefver fullkomligt hypotetiskt och konjunk-tiviskt. Men detta är ju i korthet, och uttryckt i några främmande ords oklara frimurarespråk, det samma, som påflera hundra sidor säges af och om den unge estetikern, på hvilken det är omöjligt att anhriuga ett ärligt antingen — eller, emedan han skuddar af sig hvarje samband med det verkliga lifvet och föredrager att, en gåta för sig själf och för andra, lefva sitt lif i ett slags tankeförtviflan. Om . ironikern säges det vidare, att hans lif förlorar alt egentligt sammanhang, all följd, och går öfver i stämning, är idel stämningar, men att han, för att hålla sig uppe, diktar, att det är han, som framkallar stämningarna. Sålunda säger Johannes i »Enten-Eller»: »Det flnnes visserligen, kära Cordelia,

något kungligt i mitt väsen; men du anar ej, hvad det är för ett rike, som jag herskar öfver. Det är öfver stämningarnas stormar. Jag håller dem liksom Eolus fängslade i min personlighets bärg.» Men stämningen själf har därför ej för ironikern någon verklighet, och sällan gifver han den luft annat än under formen af dess motsats. Han höljer sin sorg i skämtets förnäma incognito, hans glädje är förklädd i klagan. Estestikerns i »Enten-Eller» stående sats är, att lifvet är en maskerad, och det är honom därför ett outtömligt ämne till förnöjelse, att det ej lyckats någon att få veta, hvem han är. Han räcker smäk-tande sin hand åt en pjunkig lierdinna och är i samma ögonblick iförd hela idyll-flepighetens drägt; han bedrager en ärevördig pater med en broderskyss o. s. v.; och, hvad slutligen glädje och sorg beträffar, är hans älsklingsuttryck det, att den olvckligaste är den lyckligaste.1

Då ironikerns lif således upplöses i skiftande känslor, blir enligt Kierkegaards framställning i disputationen ledsnaden det enda sammanhang, som finnes inom ironikern, ledsnaden »denna tomma evighet, denna njutningslösa salighet, detta ytliga djup, denna hungrande öfvermättnad».1 2

1 Enten-Eller, 2:a upp]., del. 2, sidd. 112, 113, 165. Jmfr del. 1, sid. 149.

2 Om Begrebet Ironi, sid. 303.Därmed öfverensstämmer ock, att estetikern i »Enten-Eller», denne etiskt neutrale Asa-Loke, skrifver sin afhandling » Vexeldriften» sftsom en huskur mot den ledsnad, hvarmed enligt hans åsigt alla människor äro bekajade. Det var naturligt, att ironikerne inom den romantiska skolan hade sa mycket att beställa med ledsnaden, dess väsen och dess upphäfvaude, ty den stod i ett afgjordt förhållande till deras ideal. De svärmade för skönheten, som kommer oss att glömma tiden och som efter deras definition förflyttar oss till evigheten och ger oss »en försmak af de saliges lif». 1 Dess motsats är det tillstånd, då åskådningens tomhet blir så stor, att vi förnimma tiden såsom tid, att vi känna tiden ren från alt innehåll. De hade ett slagord, det eviga ögonblicket, det vill säga, oändligheten uppfattad som fullhet inom ögonblicket. Dess motsats är det tillstånd, då oändligheten uppfattas inom ögonblicket som tomhet, och det sker just i ledsnaden, i den gränslösa ledsnaden. Det var såsom motgift mot denna, som de, liksom estetikern i »Enten-Eller», anbefalde det genialiska dagdrifveriet.2

Såsom representant för ironien behandlar Kierkegaard särskildt Friedrich Schlegel i hans roman »Lucinde». Han förnekar med skärpa, att den slappa njutningslystnaden, den äkta och rena passiviteten, som i denna bok föredrages, beskrifves och lofsj unges, kan framträda såsom ett förverkligande af uppgiften att lefva poetiskt. Man har ofta, säger han, försökt visa, att sådana böcker äro osedliga; men förgäfves skall man ropa ack och ve öfver dem, så länge man tillåter författaren påstå och läsaren i tysthet tro, att slika verk och att det lif, som de skildra, äro poetiska. Han antyder här uppgiften att ådagalägga, det hvarje män-

1 Poul Martin Möller.

Jinfr Brandes, Hovedstroinninger i det 19:de Aarhundredes Litera-tur, del. 2, sid. 79, där förhållandet mellan »Enten-Eller» och den romantiska skolan vidröres.niska förmår lefva poetiskt, som allvarligt vill det; lian vidrör flygtigt, att om man gör ett poetiskt lif identiskt med njutning, så går ironikern miste om den högsta art af njutning, af den rätta sällheten, då subjektet icke drömmer, utan eger sig själf i oändlig klarhet. Kort sagdt, han ställer den uppgift, som just »Enten-Eller» med hela dess plan söker lösa, den dubbla uppgiften l:o att tillintet-göra dåvarande, tids form af frivolitet genom att anfalla den samma just på den punkt, där den trodde sig starkast, det_ vill säga på det estetiska området, genom att framställa den mindre såsom osedlig än såsom opoetisk, och 2:o att försvara och upphöja det religiösa lifvet på det sätt, som just var egnadt att behaga en tid, som förgapat sig i »det poetiska», genom att prisa det samma icke såsom sedligt, utan just såsom poetiskt, således att använda samma metod, som Chateaubriand i början af detta århundrade använde vid sitt försvar för den alt mer försvagade katolicismen.

Det är ej för mycket sagdt, att hela den första delen af »Enten-Eller» ligger såsom en antydan i framställningen af »Lucinde», och hela den andra delen liksom sammanrullad i vederläggningen af denna bok. Jag har på ett annat ställe 1 sökt Hsa, att Kierkegaard i verkligheten högst ofullständigt har fattat hjärtpunkten i Sehlegels bok; men den hade tydligen träffat hans eget själslif, förskräckt honom och därför väckt hans förtrytelse; och, ju högre han fruktad'* att lockas af den verldsåsigt, som där tecknades, desto mindre bemödade han sig om att fatta den med

en granskares abstrakta sympati, och desto skönare och mera lok-kande förekom honom den uppgift vara att en gång för alla vederlägga den samma och göra ett slut derpå. Han hade i sin egen själ genomlefvat den och hade således de

Brandes, Hovedstrømninger, del. 2, sid. 72.

inödiga förutsättningarna för. att kunna än vidare utveckla och med langt mera snille och glans smycka denna verlds-åsigt, än den hade i »Lucinde»; och, emedan han åndeligt gjort sig från den samma fri, var han i besittning af all den hänförelse och lidelse, som var af nöden för att, otillgänglig för dess bländande öfverlägsenhet, döma den till döden och på galgbacken begrafva don. På det sättet kom Kierkegaard att från Julius, hjälten i Lucinde, taga motivet till den i »Enten-Eller» mest genomförda karakteren, nämligen Johannes Förföraren. Han har redan i »Om Begrebet Ironi» antydt den motsats, som sedermera utvecklas så rikt mellan Mozarts Don Juan och den reflekterande förföraren. »Hjälten i Lucinde», säger Kierkegaard där, »är ingen Don Juan (som liksom en liäxmästare förhäxar alt genom den sinliga genialiteten; som framträder med omedelbar myndighet, hvilken visar, att han är herre och konung, en myndighet, hvilken ord ej kunna beskrifva, men om hvilken några stråktag af Mozart gifva begrepp; som ej förför, men af hvilken alla önska bli förförda och af hvilken alla, om oskulden gåfves dem till baka, önska att förföras en gång till; en dämon, som intet förflutet och ingen utvecklingshistoria har); men en i reflexion fången personlighet, som först småningom utveckla]- sig». 1 Just det samma kan ord för ord sägas om Johannes i »Enten-Eller», och den långa otympliga parentesen i disputationen framträder i det följande verket såsom det konstnärligt fulländade ordfyrverkeri om Mozarts Don Juan, hvilket bär titeln »De umiddelbare erotiske Stadier eller det Musikalsk-Erotiske». Det var också (enligt intyg af Kierkegaards då ende någorlunda förtrogne vän) just vid den tid, då han arbetade på afhandlingen »Om Begrebet Ironi», som han

Om Begrebet Ironi, sid. 311.

ikom till klarhet rörande hvad han i veriden ville och förmådde utföra.1

Det bör då ej häller förefalla besynnerligt, att flera ställen i denna afhandling förekomma, där författaren tyc-kos ställa sitt eget horoskop. På det ställe, där han talar om den berättigade och tillåtliga ironien, fäster han uppmärksamheten bland annat på den ironi, som ligger i psev-donymiteten. En sådan mystifikation, säger han, är i lite-raturen stundom nödvändig, »där man öfveralt omgifves af en mängd påpassliga skribenter, som snoka upp författare, såsom Kirsten Giftekniv mäklar giftermål. Ju mindre det är yttre skäl (familjeförhållanden, befordringshänsyn, rädsla m. m.), som förmå en att dölja sig, ju mera det är en viss inre oändlighet, som vill befria sitt verk från hvarje ändligt förhållande till den själf, som vill undanbedja sig alt sorgens beklagande från olyckskamrater och alla lyckönskningar från de kära bröderna i författareskrået; desto mer framträdande är ironien».1 2 Kierkegaard tyckes redan här ana sin senare förvandling till de många psevdonymerna.

Men omedelbart framför detta exempel på ironikerns rätt att leda folk på falskt spår rörande honom själf, har Kierkegaard ett annat, lika egendomligt exempel. »I våra dagar, då de borgerliga och sällskapliga förhållandena göra all hemlig kärleksförbindelse nästan omöjlig, då hela staden eller hela orten redan afkunnat ett kristeligt äkta förbund mellan de båda lyckliga många gånger, innan prästen gjort det i kyrkan första gången ... i vår tid kan det väl stundom synas en och annan nödvändigt att spela falskt, då han ej vill, att hela staden skall åtaga sig den hedrande sysslan att fria för hans räkning, så att han ej behöfver mer än

1 Efterladte Papirer, del. 1. sid. LI I.

2 Om Begrebet Ironi, sid. 265.visa sig med sedvanlig friaremin ad modum Peder Erik Madsen, i hvita handskar och med ett utkast öfver sina lefnadsutsigter i liand».

10.

Sören Kierkegaard trolofvade sig den 10 September 1840. 1 Blott man hör det, låter det underligt. Det är så, som om någon sade: det och det året, den ocli den dagen steg pelarhelgonet Simeon Stylites ned från sin pelare, räckte ett ungt fruntimmer handen och bjöd henne att med honom dela platsen der uppe, så litet utrymmet än var. Han trolofvade sig med en ung och vacker flicka af god familj, ett barn till själ och sinne, nästan ett barn till år. Så

sällsamt det än förekommer, när man besinnar hans senare förkärlek för afgörande och beslutsam handling, tyckes han ej hafva ernat att snart gifta sig. Det är möjligt, att ett äktenskap icke 1840 i Köpenhamn kunde tänkas utan ett års förlofningstid. .T. L. Heiberg ensam hade gift sig utan att låta allmänheten få någon nys därom; men så hade han ock skrifvit vaudevillen »De oskiljaktiga». Kierkegaards förlofningstid var — hvad förlofningar så ofta äro — en dubbel pinotid. Denna förbindelse var o utför-bar, äfven om alldeles inga särskilda omständigheter tillkommit.

Han såsom ung fästman! Sfinxen, som, i likhet med Egyptens, hade några tusen år i öknen legat och rufvat öfver lifvets gåta, förlofvad med en vacker och munter ungmö, som, i likhet med den sextonåriga i »Stadierne», ren och oskyldig, icke hade något att tänka på, »icke hade en byrå eller ett skåp, utan nyttjade den nedersta, lådan i moderns chiffonier till att förvara hela härligheten!» Han ocli hon! Det var den gamla sagan om den sköna och

Efterladte Papirer, del. 1, sid. 26d.djuret, blott att djuret var så förståndigt, så fängslande, så obeskrifligt interessant, att skönheten ej tröttnade att höra på; ty liksom i sagan var djuret ieke något djur; djuret var — snillet. Om ock intet annat hinder varit, så må man tänka sig honom, för hvilken tid och frihet varit så dyrbara, att han ryggat till baka för en examen och för en bestämd lefnadsuppgift, genom sin förlofning indragen i det själlösa sällskapslifvet, nödgad att lemna sin tankeverld för att gå på en middag och höra — han, Simeon Pelareremiten — sin och sin fästmös skål föreslås med lefve-rop för de förlofvade.

Det lände honom nog ej till synnerlig tröst, att rikliga tillfällen erbjödo sig till humoristiska iakttagelser, ehuru man af »Enten-Eller» kan se, att han begagnat dem. Man kan föreställa sig honom sittande i en eller annan anför-vandts familj och, själf fästman, säga till sig själf: »Liksom till skräddar-embetets lokal idel skräddare komma, så komma hit idel fästefolk. När vi äro liär en masse, så tror jag vi göra en trupp på tio par, reservbataillonerua oräknade, som vid stora högtider komma till hufvud-staden». Man tänke sig honom sitta der och, då han var så skapad, att han alltid och allestädes måste spekulera, karakterisera och distingera, vara inskränkt till att, i brist på bättre material, indela de kyssar, han hör i vråarna, när det »hela kvällen igenom höres ljud, som om någon ginge omkring med en flugsmälla».1 Och han indelar kyssen efter ljudet: Än är den smällande, än hvisslande, än knallande, än dånande, än full, än ihålig, än är den som kattun o. s. v.» 2 Löjet har, tro mig, snart gifvit plats för vemod. Antag, att hon tyckt om dans, och man tänke sig honom på en bal, honom, som aldrig varit barn eller yngling. Han kunde väl säga med sin favoritskald:

1 Enten-Eller, 2:a upp]., del. 1, sid. 271.

: Samma bok. del. 1, sid. 299.Det gaaer mig som en ung enbenet Kriger,

Paa Ballet gad han gjerne dandse med:

Hans Hjerte svinger med de unge Piger,

Men Kroppen bliver paa det samme Sted.

Han dansa! han, som var banden af sin förfarliga barndom; det skulle hafva blifvit en tyngre dans, än Sivard. Snare-svends med eken vid bältet. Hade det ock icke varit något annat i vägen, så hade han dock varit beklagansvärd.

Men det var tydligen mycket annat på färde. Det är på grund af många intyg klart, att han midt i sin nya lycka till sin förskräckelse kände sin förväntan sviken. Han märkte med häpnad, att, huru innerligt han än läng-tade efter sin unga fästmö, när hon var borta, var han dock i sjelfva verket lyckligare, då han ensam fick sitta och tänka på henne, än då hon var till städes. Han behöfde henne ej för att älska henne; fullkomligt lika gärna erinrade han sig henne, mindes han henne; ja, det förekom honom stundom, som om hennes närvaro verkade störande på honom. Han skref därför till henne liällre, än han talade. Hans lif hade varit alt för inåtvändt, alt för mycket själslif, för att ej denna kroppsliga närhet skulle liksom blifva honom för mycket.

Eller var det ännu något mera i vägen? .Ja, hvarken mer eller mindre, än att i det hela taget hela saken var for honom afslutad, innan han upplefvat den, och att han ej egde kraft att (för att begagna ett af hans egna uttryck)

gentaga den, sedan han afslutat den samma, och detta emedan den unga flickan var den anledning, som han behöfde för att blifva poet. Att hon blott var anledning, bevisas i och för sig däraf, att förhållandet till henne gjorde honom till poet så långt, som han med sina anlag kunde blifva det, det vill säga, detta förhållande concentrerade alla alstrande krafter i hans själ, gaf mål och medelpunkt åt hans fantasis ovissa bildskapande anlag. Det uttalasöppet i »Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed» sid. 64, där lian nämner det »factnm», som gjorde honom till poet. Det är dessutom genom många ofrivilliga bekännelser tydligt. Hans egen och ingen annans är den suck, som från dagboken gått öfver i »Enten-Eller»: »Intet är för mig farligare än att erinra»; och den tungsinta klagan, som finnes i »Enten-Eller», återfinnes och omvexlas i »Gjentagelsen»: »Blott i erinringen är kärleken lycklig».1

Han själf är det ock, som djupt instämmer i den djupa och sköna vers af Poul Martin Möller, hvari en ung älskare drömmer sig gammal, förflyttar sig till sin egen ålderdom för att så »liksom genom tratten af ett helt lif» insupa sin ungdoms lycka:

Da kommer en Dröm fra min Ungdomsvaar Til min Lænestol —

Efter Dig jeg en inderlig Længsel faaer,

Du Kvindernes Sol! —1 2

en af de karaktersenligaste repliker, som man kan lägga en fantast i munnen. Kan han ej försätta den nnga flickan i idealitetens fjärran, så kan han ej njuta hennes väsens skönhet. På samma sätt förnummo romantikerne sitt fäderneslands skönhet endast genom en verklig eller diktad hemlängtan. 3 Kan han få hemlängtan efter sin trolofvade, så kan han älska henne så, som han har behof af att älska; men då måste förbindelsen brvtas. På samma sätt stiga för den ädle riddaren af La Mancha hans älskarinnas skönhet och dygd en grad för h varje mil, som han aflägsnar sig från Toboso. Endast genom att erinras, i synnerhet i kraftig illusion, blir en ung flicka den rätta Dulcinea;

1 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 335. Jmfr Enten-Eller, 2:a uppl., del. 1, sidd. 13 oeh 20. Jmfr Gjentagelsen, sid. 29.

2 Den gamle Elsker.

3 Brandes, Hovedströmninger i det 19:de Aarhundredes Litcratur, del. 1, sidd. 271 o. f.ocli livad lian behöfde ocli omedvetet i den älskade hade sökt, det var ej en hustru, utan en Dulcinea eller, med ett ädlare ocli sannare namn, en Beatrice. Ieke det ringaste skäl finnes till att fördöma honom, men alla skiil finnas att söka förstå honom. Han var, så underligt det än kan låta, den i denna förbindelse passiva kraften, hon den aetiva. H an närmade' sig henne; i samma ögonblick befruktade hennes väsen hans inre. Han kunde från den stunden ej hindra, att hon vardt umbärlig för hans lif. Liksom en blomma, hvars pistill i ett enstaka aflelseögonbliek befruktats af frömjöl, hvilket vinden ditfört från en annan blomma, nu begynner förändras efter egna lagar, begynner svälla, sätta frukt, genomgå en räcka af af naturen föreskrifna förvandlingar, utan att nytt frömjöl, som ditföres af vinden, far för blommans lif den minsta betydelse, komme det ock aldrig så tidt och i aldrig så stor myckenhet; på samma sätt biet den unga flickan mot hans vilja för honom öfver-flödig från det ögonblick, han mottog det afgörande intrycket af henne.

•/

Dock, hade det ej funnits andra och egna omständig-heter i denna sak, så hade Ivierkegaard säkerligen öfver-vunnit dess svårigheter. Han hade förblifvit sin fästmö och sitt beslut trogen och hade, liksom den unge mannen i »G j en tagelsen», hållit hela sin produktivitet »under saxen, klipt alt till en bukett åt henne».

Men, ack! ännu återstod en stötesten, och det den svåraste, den rufvande mjältsjukan från barnaåren och det lidande, som orsakade denna, ett lidande, hvars egentliga beskaffenhet Kierkegaard ingenstädes har angifvit. Anteckningarna i sjukhusets journal rörande hans sista sjukdom meddela intet därom, och ingen obduktion skedde. Men det är i alla händelser högst sannolikt, att den inflammation i ryggmärgen, som orsakade den

lamhet, hvilken an-gifves såsom dödsorsaken, har hållit honom i ett ständigttillstånd af sjuklighet och plåga innan den bortryckte honom. Det är mer än sannolikt, att den därtill varit förenad med ett eller annat lidande, hvilket starkt inverkat på själen. Det gifves i förhållande till ett sådant beständigt, nästan medfödt lidande blott tre ståndpunkter. Man kan, om man är häftig och lidelsefull, klaga och förbanna sitt (ide; är man hlosof, kan man väpna sig med under-gifvenhet under det oersättliga och oundvikliga; är man slutligen religiös, kan man liysa den tron, att Gudomen gifvit en denna svaghet i ett bestämdt ändamål, eller man kan betrakta den såsom sin »distinktion». Den sista ståndpunkten var Kierkegaards; och han använder själf nyss nämda ord om den »påle i köttet», hvarom förut talats. Det är ej klart, hvilket handlingssätt i förhållande till sitt lidande han. vid sin förlofning för sig fastställt. Men han har sannolikt hoppats att genom religiös inverkan kunna bringa sin fästmö därhän, att han kunde tala med henne om sin sjuklighet, göra dess betydelse för henne begriplig, och att hon då, om hon älskade honom så, som han hoppades blifva älskad, skulle samtycka till att taga honom med hans lidande och hans mjältsjuka. Han tyckes i denna af-sigt hafva uppgjort en plan för en religiös uppfostran, stödd bland annat på en arsenal af tryckta eller af honom själf författade uppbyggelseskrifter. I sin dagbok säger han, att, då förhållandet med teologie kandidater vanligen är, att de börja med att vara det älskade föremålets religionslärare och sluta med att vara dess fästman, så var det med honom motsatsen. Han började såsom älskare och slutade som själasörjare.

Men hans fästmö tyckes hafva varit för ung och lef-nadsglad, för att en föreläsning af Mynsters »Betragtningar» eller dylikt på henne skulle kunnat utöfva afsedd verkan. 1

Stadier paa Livets Yei, 2:a upp]., sidd. 201, 219, 285.

iIntrycket mottogs säkerligen med den bästa vilja, men det gled af på det unga sinnet, och, då Kierkegaard uppdagade, att »hon var utan alla religiösa förutsättningar», då var det, som de bittra kvalen begynte för honom. Från denna stund älskade han så, som Hernani i Victor Hugo’s stycke, hvilken kan vänta att hvart ögonblick få höra tonerna af det horn, som kallar honom från hans bruds sida. »Det, som afgjorde hela steget, var ånger öfver mitt tidigare lif och tungsinne».1

Hon var ej den, som mäktade bryta hans tungsinnes tystnad; bon anade icke en gång, hvad som kämpade inom honom. Han kunde ej uttala sig; men utan att tala vågade han ej ega henne; intet annat återstod således än en brytning, en brytning på sorgliga och förödmjukande vilkor. För att uppfylla all rättfärdighet gick lian först till sin liikare och frågade denne, om detta missförhållande i hans konstitution mellan själ och kropp läte häfva sig, »så att han måtte kunna realisera det allmänna», hvilket i Kierke-gaards stil vill säga: gifta sig. Da läkarens svar innehöll ett starkt tvifvel därom, var hans beslut fattadt; lian såg sig tvungen att bryta den förbindelse, livars bestånd för lif vet varit hans högsta önskan. J Hon hade varit och hon

1 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 425.

Om självfva lidandets beskaffenhet gifves i dagböckerna (Efterladte Papirer, del. 2, sid. 4S2) följande vink: »Anskönt jag ingen vän är af förtrogne, änskönt jag är absolut ovillig till att ined andra tala om mina innersta förhållanden, anser jag doek, att jag har ansett det vara en människas pligt att ej öfverhoppa den instans, som består i att lådfråga en medmänniska; med vilkor att det ej blir skvallerförtroende, utan ett allvarligt och officielt meddelande. Jag har därför frågat min läkare, huru vida han trodde, att missförhållandet hos mig mellan det kroppsliga och det psj kiska läte sig häfvas, sa att jag kunde realisera det allmänna. Han betvifiade det. Jag frågade honom, huru vida han trodde, att själen vore i stånd att genom viljekraften förändra och omdana ett sådant missförhållande, lian betvifiade det; han ville icke en gång tillråda mig att använda minvar »lians ögons last ocli lians hjärtas begäran»; men »han föredrog den större smärtan» att förlora oeli afsäga sig henne framför den mindre att »med orätt» ega henne.1

Så långt är alt, om ock sorgligt, dock begripligt och jämförelsevis enkelt. Men nu inträder det för Kierkegaards sinne och författarebana absolut afgörande.

Han kunde ej förmå sig att gifva den verkliga förklaringen till det skenbart 'kränkande steg, som han till. ernade.

Han trodde sig vara så högt älskad, att en så

viljekraft, om hvilken lian har den föreställning, att jag dä skulle kunna spränga alt samman. Från den stuuden är mitt val gjordt. Detta sorgliga missförhållande med dess åtföljande lidanden (hvilka visserligen skulle liafva till självmord drifvit de flesta hland dem, som ega tillräckligt at själ att fatta kvalets hela elände) har jag betraktat såsom min påle i köttet, min gräns, mitt kors. Jag har ansett detta vara det höga pris, hvarför Gud i himmelen lemuat mig min själs och mitt snilles kraft, som bland samtida söker sin like».

Redan i dagböckerna från 1843 (del. 1, sid. 438) finnas under öfver-skriften »Plan» några ord framkastade, hvilka tydligen angå samma sak: »Ett geni, utrustadt med alla möjliga gäfvor, med makt att beherska hela tillvaron och att bringa människorna att följa sig, upptäcker i sitt medvetande en liten fast punkt, en liten galenskap. Däröfver förbittras han så, att han besluter att begå självmord; ty denna punkt är för honom alt. den gör honom till en tjänande ande. en människa. Denna lilla punkt är därjämte ingenting blott oeh bart utvärtes (t. ex. att vara halt, enögd, ful o. s. v.; slikt skulle ej förmå sysselsätta honom), utan den har äfveu eu del själ i sig och kan därför synas böra kunna genom friheten häfvas; därför äggar den honom».

Jag ber att få fästa uppmärksamheten pa den ofrivilliga motsägelsen mellan uttrycket »i sitt medvetande» och uttrycket »blott och bart utvärtes». Kierkegaard har ögonskeuligen först velat betrakta lytet sasom fullkomligt okroppsligt, såsom en själens sjukdom allenast, men har senare liksom omedvetet förutsatt, att det samma äfven vore at yttre natur.

Denua motsägelse, ställd till samman med alla föregående yttranden, häntyder på det sexuella såsom det företrädesvis kroppsligt-psvkiska. som särskildt blefve af vigt vid ett giftermål. Jinfr anteckningarna angående Ab a il ard. Efterladte Papirer, del. 1, sidd. 325 och 444.

1 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 319.plötslig brytning masto ådraga hans fästmö den djupaste sorg, må hända döden.

För att hjälpa henne öfver det svåraste beslöt lian då att ingifva henne den tron, att han ej älskade henne, att han vore trolös, ehuru han i sitt sinne var trofast som natron sin. 1 Det tvckes, som om han i detta ändamål dag-ligen under ett par månader med uppsåt visat sig mot henne ohillig och frånstötande för att fa henne att tröttna vid honom och för att sålunda för henne förvandla smärtan af en brytning till en befrielse. Det lyckades honom ej; vare sig, att han ej var en sådan mästare i förställning, som han förestälde sig, utan dåligt utförde sin självplågande föresats, eller att den unga flickan trots alt förblef fäst vid honom. Då slog han upp förlofningen och bröt därmed sitt ord, så svårt det än för hans stolthet kändes.1

Förgäfves förklarade den unga flickan, att det skulle blifva hennes död, lade, såsom Kierkegaard uttrycker sig, »ett mord på hans samvete», förgäfves »upprepade en be-kymrad far den högtidliga försäkringen, att det skulle blifva flickans död»; han måste upplösa förbindelsen.3 Han måste för henne stå såsom en bedragare, så häftigt han än önskade kunna säga henne, att trolösheten och hårdheten vore endast kärleksfull omsorg.4

Mer iln en gång steg i hans själ den tanke upp, att vända till haka till henne, försäkra henne om och förklara henne sin obrutna trohet, och att sedan taga lifvet af sig; ty lefva med henne »i den lugna och' förtröstande betydelse, som detta ord eger», det kände han, han ej förmådde.5 —

' Efterladte Papirer, del. 1, sid. 201.

2 Efterladte Papirer, del. 1, sid. 292.

3 Efterladte Papirer, del. 2, sid. 431. Jmfr Stadier paa Livets Yei, 2:a uppl., sidd. 230, 306.

4 Efterladte Papirer, del. 1, sidd. 205, 427.

Efterladte Papirer, del. 1, sidd. 290, 291.Han vände ej till baka. Ty under detta sitt lidande upptogs lian däraf, att alla framalstringskraftens slussar öppnades i hans själ.

Men i samma stund, som Kierkegaard bröt sin förlof-ning, tillkom till den svåra inre kollissionen hans första

fiendtliga sammanstöt med verlden. Hans fina, lättrörda, nervösa natur kom nu för första gången i beröring med det allmänna pratet eller med det, som man plägar kalla den allmänna opinionen i Köpenhamn. Hen behandlade honom illa. Vissa drag af orimlighet och hårdhet mot hans trolofvade, hvil ka, om de voro sanna, liärflöto från hans försök att uttrötta henne, att ställa sig själf i en dålig dager för henne och att på det sättet göra brytningen för henne lättare, berättades från man till man; och allmänheten, som icke hade förklaringen till detta besynnerliga uppförande, härledde det från de sämsta källor, hjärtlöshet, begär att leka med hjärtan för att, såsom det hette, »experimentera» därmed, något, som kälkborgarne funno desto förskräckligare, ju oklarare deras begrepp var, om livad de egentligen därmed menade. Korteligen, lians innersta lef-nadsförliållande lades på anatomibordet, hans enskilda lif dissekerades, hans trolofvade blef föremål för beklagande, bedömande och närgången granskning. Han led däraf. Ty, så liten skada som blotta ord synas kunna åstadkomma, var det honom tungt att veta, att det namn, som var honom så kärt, det namn, som han själf icke kunde höra utan att, såsom han säger, känna en elektrisk stöt genom hela sin kropp, det var tungt att veta detta namn ligga på alla dessa besudlande läppar, gifvet till spillo åt det allmänna skvallrets orena andedrägt. Het var tungt för honom, som, rädd om sin heder och sträng mot sig själf, med mången försakelse före hvarje handling redligt undersökte, om den läte förena sig med den regel, han för sitt lif fastställt, om den kunde utföras, utan att hederns blanka sköld finge

någon fläck, det var tungt för honom att se, huru en hel stad kastade sin smuts på denna sköld. Det var tungt att i fräcka och nyfikna blickar läsa hopens dom öfver hans handlingssätt, hårdt att märka den tystnad, som ger till känna, att ens närmaste förhållanden voro på tal i det ögonblick, då man inträder.

Af inre strider söndersliten, såsom han var, uthärdade han blott en kort tid sin belägenhet. Han reste kort efter förlofningens uppslående till Berlin. Därifrån skrifver han visserligen, att han under fjorton dagar på alt sätt utmanat Köpenhamn, men att ingen vågat säga honom ett enda ord. Med förhållandet närmare öfversstämmande hade varit, om han sagt, att han blott i fjorton dagar förmådde uthärda pinan. En benägenhet till självförsköning öfvervann han aldrig fullständigt.

Men lika godt: hans lott var tung och hans lidande bittert. Var han skyldig? Sin lycka hade han ju gärna velat dela med henne; af sin olycka ansåg han sig ej kunna göra henne delaktig. De förstodo hvar andra ej.

Yi, som nu lefva, vi, som blifvit så grundligt invigda i denna fullkomligt enskilda angelägenhet, vi må akta oss för att bedöma denna sak ringaktande och småaktigt. Låtom oss döma den efter dess betydelse. Denna unga flicka är något mer än Kierkegaards fästmö; betraktar man henne närmare, skall man upptäcka, att hon är hans samtid i Danmark. Han hade närmat sig den i bästa afsig t, han roade, fängslade, interesserade den i högsta grad, och den njöt af hans snille, men den förstod ej hans lidande och hans tungsinne. För att gagna den bemödade han sig då om att bli missförstådd, om att gå och gälla för något ringare, än han var, och han blef missförstådd af sin samtid liksom af henne — icke alldeles med orätt; ty hans röst var ej den rätte brudgummens och han hade ej dennes mvndighet. Efter att liafva varit af sina samtida liksomaf henne beundrad solgte han blifva de samtidas liksom hennes själasörjare; men den religiösa mottagligheten saknades, hans samtida fattade illa, hvart hän han ville, och de skildes åt utan försoning. Hon gifte sig kort därefter med en annan, och samtiden glömde honom snart för mindre betydande andar.

Men, huru djupt upprördt Kierkegaards lif nu var, därom vittnar den nu inträdande jättelika författareverksamheten. Självklart är, att ingen känsla, ingen lidelse, intet lidande i den samma förekommer, som ej haft lif i författarens hjärta. Floden kan ej stiga högre än sin källa. Och huru har ej den måst vara fyld af känslor och tankar, som under några få års tid förmått gifva en sådan rikedom däraf ett så vältaligt språk. Ja, han har därtill känt mer och djupare, än en vanlig läsare anar. Det döda papperet är nämligen intet villigt språkrör; det förstärker ej ljudet, utan försvagar det. För att något på papperet skall gifva intryck af en suck, måste det i författarens själ hafva varit en snyftning. På samma sätt måste skådespelaren på scenen tala högt, på det åskådarne må kunna höra en hviskning. Så snart en känsla är verklig och sann, icke öfverdrifven eller konstlad, så är det en hel kedja af själsrörelser, som utmynna i hvarje särskild passionerad sats. Till vedergällning är

passionen oftast ej så varaktig eller så tärande hos den, som förmår att gifva den samma lindring genom att skänka dess uttryck konstnärlig form.

Det finnes alstrande snillen, hvilka behöfva många och vigtiga öden eller erfarenheter för att frambringa ett litet verk. Det är det slags poeter, som af hundra skålpund rosenblad tillverka en droppe rosenolja. Det gifves å andra? sidan genier, hvilkas natur är så fruktbar, hvilkas inre* klimat är så tropiskt, att de af en mycket enkel, alldeles hvardaglig lefnadsomständighet, som de med den högsta # grad af själskraft genomlefvat, utdraga en hel räcka bety-daiitle verk. De likna de trädlösa öarna i Söderhafvet, på livilka passagerare från ett förbiseglande skepp tappa några fraktkärnor och som icke lång tid därefter äro täckta af stora skogar.

Kierkegaard hörde till det senare slaget. Han var oemottaglig för flertalet af lifsintryck, emedan nagra ytterst få sådana tidigt gripit honom så, att han aldrig blef från dem fri och att do aldrig gåfvo plats åt andra. Han hade skaldens behof af att mångfaldiga sig, att ur sin personlighets gömsel utsända en skara olika gestalter; men han egde ej därmed förenad skaldens makt att genom en fullständig omskapning af sina lefnadsintryck gifva dem självständigt lif utanför honom själf såsom gestalter, livilka uppträda i en mångfald af honom personligt ej vidkommande former eller i växlande, för honom personligt främmande lefnads-lägen. 1 stället för omskapningen af lefnadsintryeken försiggick endast en lindrig omdiktning däraf; i stället för att förvandla sig själf förklädde eller maskerade han sig. Han samlade sig aldrig så mycket, som den rene tänkaren, han klöf sig aldrig så mycket, som den verklige skalden gör. Detta visade sig klart under den författareverksamhet, som följde efter skilsmässan från den unga flicka, som han gifvit sitt löfte. Man häpnar öfver storheten och kraften hos den själ, som förmådde utspänna en så hvardaglig tilldragelse, som en uppslagen förlofning i Köpenhamn, till ram omkring en hel verld af tankar, svärmeri och poesi. På samma siitt var det, som Dido, enligt sagan, förstod att med en oxhud omsluta den ofantliga yta, på hvilken Kartago bygdes. Ständigt å nyo tänker han sig in i och diktar sig ut ur sin förlofnings- och pinohistoria. Hvarje del deraf blir en afhandling eller en hok.

Med djupt samlidande tager han hennes sorg, omdiktar den till andra kvinnors smärta; han återfinner den i de af skalder och kompositörer skildrade förförda och öfvergifnakvinnors olyckliga öde; och ur »Enten-Eller» slår en hel kor af klagande kvinnor oss till möte.

Han tager ett tag ned i det giftiga skvallret om honom själf såsom en kall och hänsynslös experimentator och kvinno-hedragare, och det roar honom, det tillfredsställer honom att måla denna satan på väggen något bättre, än skvallret kunde göra det — det blir »Förförarens dagbok», och det mättar honom att gifva opinionen detta liampspöke att hugga på.

Sin skaldelängtan bort från den älskade, sin böjelse att erinra henne tager han och bildar däraf den unge poeten i »Gjentagelsen», honom, som fängslade den älskade, »såsom den vid klippan fastkedjade Prometevs fängslar gudarne genom sin spådom, medan örnen uthackar hans lefver.»

Han tager det, som förut var hans högsta åtrå, det ideal, som föresväfvat honom, det att utveckla sig till en rätt äkta man, som lefde det ridderligaste och lyckligaste kusliga lif — och assessor Vilhelms fasta gestalt uppstår af denna obestämda längtan \

Han tager slutligen verkligheten, den mjältsjuke enslingen, hvars gränslösa omsorg för den lilla dam, som han älskade, fick en så sorglig utgång, och han gjuter däraf Frater Taciturnus' hjälte — den idealiserade, men säkerligen trogna framställningen af det, som hade iuträdt och som han genomlefvat och af det ensliga lifvet efter brytningen, helt och hållet invigdt åt en idé.

Men samtiden får ej fatta detta såsom bekännelser; dess nyfikenhet skall retas, men ledas alldeles på villospår.

I)et är ej bekännelser — latom oss kalla det experimenter eller skuggteckningar eller afhandlingar eller dialektisk lyrik. Än är det gamla papper, hittade i ett schatull, än

»Det är fullkomligt saut. att mitt ideal just var att blitva äkta man och lefva blott för att vara gift.» Efterladte Papirer, del 2, sid. 721.är det häften liggande i ett järnskrin, som uppfiskats frän sjöbottnen.

Det är häller icke lian, som är författaren till dessa saker. Det är assessor Vilhelm, det är Frater Taciturnus, det är Johannes de Silentio, som skrifvit dem.

Det är icke en gång han, som är utgifvaren. Det är \ ictor Eremita eller Hilarius Bogbinder, som lemnat dem till trycket.

Genom dubbla räckor af palissader afskar han sambandet mellan sig och sitt verk. Det rör honom ej, han vet därom intet. Hans förhållande är, säger han själf1, mycket olika med en poets, hvilken diktar personerna, men dock i löretalet själf är författaren. Han är snarare en sufflör, som diktat författare, hvilkas företal åter äro deras verk, ja hvilkas namn äro det. Det finnes därför i de psevdonyma böckerna »icke ett ord» af honom själf, han har ingen åsigt om dem annat än som tredje man, »ingen vetskap om deras betydelse annat än som läsare, icke det aflägsnaste privata förhållande till dem.» Hvar i verket finnes han då? Han står utanför. Hvad är han då såsom det yttersta uppliofvet till dem? Han är, svarar han, »det likgiltiga», det vill säga, det är likgiltigt, hvad och hvem han är; med andra ord, han är gåtan, den stora gåtan.

11.

Det är ett stort ögonblick i en författares lif, mos:-nådens ögonblick, då han går om bord på ett skepp, som han själf har bygt, för att segla jorden rundt — då han hittar den fiol. som han själf hopsatt, för att spela en af honom själf komponerad melodi. Detta var fallet med Kierkegaard, då han 1842 började arbeta på »Enten-Eller».

Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift, sidd. 481 o. f.Från denna stund står han i sitt författarskap på egen botten, utan beroende af någon främmande mästare, oeh behandlar språket med fullkomlig frihet såsom sitt instrument.

Från den stund, då han fick veta, att hon var gift, kände han sig fri och då sin egen herre. Den unge poetens i »Gjentagelsen» dityrambiska utbrott, då han är i samma situation, kan tagas såsom vittnesbörd om Kierke-gaards egna känslor vid detta tillfälle: »Det är slut, min farkost är flott; nästa minut är jag åter där, hvarest min själs längtan var, där idéerna brusa såsom elementerna i raseri, där tankarne larmande stå upp såsom nationerna i folkvandringen, där det vid andra tillfällen herskar en tystnad så djup, som Söderhafvets . . . Idéen tillhör jag. Xär den vinkar mig, då följer jag; när den beviljar mig ett möte, då väntar jag dagar och nätter; det är ingen, som kallar 711ig till middagsbordet, ingen, som väntar med qvälls-varden . . . Berusningens bägare räckes mig åter; jag inandas redan dess doft, redan hör jag dess skummande musik. — Dock först en libation till henne, som frälste en själ ur enslig förtviflan; prisadt vare kvinligt ädelmod! — Lefve tankens flygt, lefve lifsfaran i idéens tjänst, lefve stridens nöd, lefve segerns festjubel, lefve dansen i <h*t oändligas hvirfvel, lefve den hvälfvande våg, som slungar mig ned i afgrunden, lefve den hvälfvande våg, som kastar mig öfver stjärnorna.»

Denna våg är ingenting annat än den starka efterdyningen i fantasiens föreställningslif af det genom forbindelsen med henne i verkligheten genomlefda. Jag har påstått detta såsom ett postulat; jag förbinder mig att bevisa det. Det finnes bland de gestalter, hvilka de kierke-gaardska psevdonymerna teckna, vissa, om hvilka en hvar inser detta, så snart det är uttaladt. T. ex. hans öfver-gifna qvinnor. Jag vill endast fästa uppmärksamheten pa de finare karaktersdragen, hvilka vid en okritisk läsning

kunna förbises. Men det förekommer därjämte gestalter, som skenbart med Kierkegaards förlofnings- oeb pinoliistoria alldeles intet liafva att skafta, men hvilka ieke desto mindre endast genom att hänföras till denna kunna förstås. Det tör då visa sig, att den ligger till grund så väl för de rent estetiska och passionsfria undersökningarna, som förefalla för vetenskapliga för att liafva något samband med författarens privatlif, som oek för de rent religiösa känsloskildringarna, hvilka synas belysa alt för aflägsna, alt för främmande problem för att stå i något förhållande till hans personliga kollision.

Först vill jag taga de fall, dä saken är enkel. Låtom oss bespeja hans fantasi under dess arbete och se gestalterna uppstå och försvinna för honom. Marie Beaumar-cliais i Grethes Clavigo! Afven hon var endast trolofvad oeh sörjde sig till döds öfver, att förlofningen bröts. Afven hennes sorg hade sin grund i ett bedrägeri. Afven kring henne stå slägt och vänner färdiga med den dom öfver Clavigo, att han är en skurk. Men hennes hjerta finner ingen tröst i denna tomma förklaring. Hennes olyckliga kärleks lidande består däri, att sorgen ej kan finna sitt

föremål. Frågan, om det var bedrägeri, är oron däri. Om och om igen kommer hon att fråga sig själf: var han en bedragare? var han icke en bedragare? Och hennes hjärta skall ömsevis fälla honom och frikänna honom.

Han blir således i denna sak själf Clavigo: På

livad sätt? För det första genom sitt förhållande till om-gifningen, som alltid hade misstänkt honom: »För omgif-niugen är det ej svårt att tänka, att Clavigo är en bedragare; ty omgifningen har aldrig älskat honom . . . och har den må hända hållit af honom (hvilket Goethe antyder hvad systern beträffar), så väpnar just detta interesse den samma mot honom, och denna välvilja, som må hända var något mer än välvilja, blir ett ypperligt bränmaterial attdärmed nära hatets eld1.» För det andra, emedan Clavijro älskar idéen, tanken, sitt snilles magt, men icke någon kvinna. Mellan honom och Clavigo förefinnas de mycket abstrakta jämförelsepunkterna: omgifningens förkastelsedom samt kärleken till idé och tanke. Men Clavigo är i öfrigt för låg, för underordnad; Kierkegaard förkastar därför denna symbol.

En annan gestalt stiger upp. Under sin vistelse i Berlin strax efter förlofningens upphäfvande gick han en kväll för att försöka glömma sitt öde på operan och hörde Don Juan, efter hans egen utsago, i bokstaflig mening det enda medlet för honom att glömma sin reflexion. Han hörde ouvertyren och de första scenerna. Nu inträder Elvira, en sångerska från Wien, och se, det är hon, hvars minne han undflyr. I gång, i längd, i drägt en slående likhet med henne. Detta blir anledning till, att han skildrar henne under Elviras drag2. Det tyckes väl, som om Elvira borde vara tillräckligt säker om, att Don Juan bedragit henne; men under sitt oroliga och kringflackande lif söker hon liksom ytterligare bevis derpå. Reflexionens sporre tvingar henne att stirra på det paradoxet, om hon kan älska honom, fastän han bedragit henne. Och det var just detta, som han hade drömt, att den älskade gjorde. Icke häller hon kunde då glömma honom, äfven i sitt hat ej fördöma honom; hon var blott alt för redobogen att förlåta. — Sålunda blir han själf i saken Don Juan. I likhet med hela det yngre skaldeslägtet i Frankrike, Tyskland och Ryssland hade han med sina tankar oaflåtligt

1 Jmfr. Efterladte Papirer, del 2, sid. 155: «Under Titlen Privatis-simer o. s. v.»

‘ Hon har i gång, längd, drägt (svart sidenklädning, bar hals, hvita handskar) en slående likhet med ett ungt fruntimmer, som jag känt. I)et var en sällsatn slump. .Tag måste rent af göra våld på mig själf för att fördrifva detta intryck. Efterladte Papirer, del 1, sid. 300.kretsat kring (letta ideal. Alfred de Musset’s berömda Stanzer, Théophile Gautier’ s Ungdomspoesier, Grabbe’s dram, Lenau's fragment, Lermontow’s »Vår tids hjälte» framstälde i Byron s spår denna typ i modern gestalt. I den danska literaturen hade Heiberg oeh Paludan-Muller sysslat med samma ämne. Skalderna drömde då för tiden om Don Juan så, som politici i våra dagar sysselsätta sig med Bismarek. Kierkegaard finner mellan sig oidi Don Juan en abstrakt likhet, nämligen storheten, den dämoniska öfverlägsenheten öfver den älskade. Däraf repliken: »Då gudarne vandrade på jorden och förälskade sig i kvinnor, voro de då trogna dem, de älskade? Xej; och likväl faller det ingen in att säga, att de bedrogo dem.»

Men, om Kierkegaard redan skulle framdraga denna sidan, den andliga öfverlägsenheten i förhållande till den unga flickan, då måste han helt naturligt öfvergå från Don Juan till Faust, så pröfvad i vetande, så förfaren i kunskap, och som icke blott hade älskat, utan äfven tänkt. Men, vore han Faust, så blefve hon ju i deras förbindelse Margareta, en stackars flicka, som förtrampas och öfver-gif\ res. En likhet fann han, den religiösa oförenligheten, såsom denna framträder i den berömda scen, då Margareta förhör Faust rörande hans tro. Denna scen måste diktas om. Margareta är ju nästan viss om Faust’s fullständiga otro, och Margareta är uppriktigt och enfaldigt from. Han omdiktar detta. Han skildrar visserligen Faust som tvif-lare, men som en kierkegaardsk tviflare, det vill säga, som en, hvilken i hemlighet är rädd för sitt eget tvifvel och därför har aflagt löfte om evig tystnad rörande sin otro \ Långt från att vilja beröfva Margareta hennes tro, styrker han henne på alt sätt däri. Men då är han ju en hyck- 1

1 Enten-Eller, 2:a upp], del 1, sid. 143. Jmfr. Frygt og Bæven, 2:a upp], sidd. 110 o. f.lare? Nej, svarar författaren med en något tvungen vändning, men som är betecknande för åtskilligt i hans eget författareskap: Det, lian meddelar henne, är för honom tvifvel, men verkar på henne såsom ofelbar sanning. Och nu kommer

lmfvudpunkten. Margareta förlorar nu Faust och med honom tron, som han hos henne inpräglat. Hon kan ej tro på en lära, som leder sina bekännare till sådana gärningar. Det kunde väl synas, som om den lära, han meddelade, ej blefve mindre sann därför, att han ej själf trodde därpå eller handlade därefter. Och likv äl är det för henne så; ty det var genom honom, som hon trodde därpå.

Det kan således ensamt af den lilla afhandlingen »Skyggerids» (i Enten-Eller) ses, huru Kierkegaard sätter i bild de särskilda sidorna af sitt hittills förflutna lifs betydelsefullaste tilldragelse. Clavigo -— det är idéen, som rycker honom bort från den unga flickan; Elvira — det är den bedragnas beundran för den älskade, såsom öfver-lägsen alla andra män; Faust slutligen — det är genom en konstig tolkning fruktan för, att Margareta skall, då hon förlorar sin älskare, förlora icke blott sin själasörjare utan ock själfva den tro, livari han sökt styrka henne.

12.

Användningen af det literära studiet till psykologisk iakttagelse var i dessa fall lätt. Jag väljer nu ett fall, då bekännelsen är dold under en vetenskaplig afhandlings ännu djupare incognito. Den afhandling, hvars titel lyder »Det antike Tragiskes Reflex i det moderne Tragiske» är säkerligen en af de mest objektivt hållna af handlingar i »Enten-Eller». Dess grundtanke kan behandlas i

O o

en rent estetisk diskussion; jag har själf redan 1862 skrifvit ett litet bidrag till dess dryftning i en prisbelönt skrittom Grekernes uppfattning af ödet \ Afhandlingens grundtanke är i korthet den, att det grekiska sorgespelet låter hjälten eller hjältinnan lida under följderna af en skuld, som snarare hvilar på ätten än på den enskilde ensam; att det moderna sorgesjmlet går miste om det sant tragiska, så snart det löser den enskilde från hans samband med familj och ätt oeh låter honom vara sin egen lyckas smed och själf orsak till sin olycka; men att sorgespelet skulle återfå døt i sanning tragiska, om det å nyo upptoge det antika elementet pieteten, som just är mediet mellan karakteren samt staten och ätten.

Beträffande afhandlingens vetenskapliga värde vill jag blott säga, att den nya tidens hela naturvetenskapliga uppfattning af individen länge sedan tillerkänt alt det ärfda den betydelse, som författaren tillerkänner endast åt psykiskt arf. Vi skilja ej mera individen från ätten eller från det samhälle, som fostrat honom; vi betrakta ej ätten såsom skuldfri beträffande individens brott, utan gifva den sin andel i skulden; vi anse ej individen absolut ansvarig för sin handling, utan uppfatta hans ansvar alltid såsom relativt.

Jag har redan näint, att Kierkegaard i denna afhandling diktade en ny Antigone, i hvars bröst han nedlade sin egen själavånda vid upptäckten af faderns hemlighet. Bet kunde svnas, som om det i denna kvinnogestalt icke gåfves något rum för den andra stora hufvudtilldragelsen i hans lif. Bet fans knappast någon möjlighet att göra äfven henne till en bedragen och öfvergifven kvinna liksom Elvira och Margareta. Men, då hon ej kan blifva den älskade kvinnan, så får hon blifva han själf, den älskande mannen. Han låter sin Antigone älska och bryta sin förbindelse med den älskade, hvilken hon ej kan inviga i sitt lifs hemlighet, då denna sammanfaller med faderns, och

Æsthetiske Studier: Om Begrebet den tragiske Skjsebue.med hvilken lion enligt sin uppfattning ej kan ingå ett rätt äktenskap utan att yppa den samma. Antigone spelar altså här mannens rol.

Riktigheten af denna tolkning ses af en dagboksanteckning1: »Jag skulle nog kunna få ett slut på min Antigone, om jag läte henne vara en mansperson. Han öfvergåfve då den älskade, emedan han ej kunde ega henne i förening med sin smärta. För att göra detta riktigt måste han göra hela sin kärlek till ett bedrägeri mot henne, ty hon finge annars på alldeles oförsvarligt sätt del af hans lidande. Denna kränkning skulle då väcka familjens harm. En bror kunde t. ex. uppträda såsom hämnare. Jag skulle då låta min hjälte stupa i en duell.»

Han utförde, såsom bekant, icke denna plan; han kunde icke utföra den, emedan det hade blifvit Clavigo-historien om igen med en tillsats af Frater Taciturnus. Men insätter man andra värden, den gamle lärftskrämarens hemlighetsfulla öde i stället för Oidipus’, Kierkegaard för Antigone, Kierkegaards fästmö i stället för Antigones brudgum, så skall man under det vetenskapliga omhöljet och bakom ombytet af kön lätt uppdaga samma oss nu

välbekanta tema, som om och om igen varieras.

13.

Uppdagandet af det från Kierkegaards personliga handlingssätt hemtade motivet får dock sitt egentliga interesse först då, när vi hland de fyra första psevdonyma arbetena taga det enda, hvari ingen kärleks- eller förlofningshistoria förekommer, det bland dem, hvilket tydligast bildar öfver-gången till hans religiösa författarskap, och det, som genom sin gammaltestamentliga kolorit och sitt förhärligande afAbraham såsom trons fader förmådde den förnäme och forsigtige hiskop Mynster att våga sig fram med den enda anmälan, han skrifvit, af något bland Kierkegaards verk. Granskar man »Frygt ock Bæven», så visar det sig, att denna bok står till det Gamla Testamentet i samma förhållande, som afhandlingen om Antigone till antiken. De grekiska gudasagorna och de fornkaldeiska berättelserna äro för författaren endast de rika och växlande drägter, hvari han höljer sin egen lidelse och sin egen smärta.

»Det var en tidig morgon, Abraham stod arla upp, han lät sadla åsnorna, lemnade sin bädd, och Isak med honom; men Sara såg ut genom vindögat efter dem ned genom dalen, till dess hon icke såg dem mera.»

Det låter bibliskt nog, och författaren har efter förmåga efterbildat det Gamla Testamentets berättande stil genom att använda detta »till dess», hvars fantastiska verkan på ett liknande ställe i Judits bok Kierkegaard så mycket beundrade1.

»De redo tysta i fyra dagar; på den fjärde dagen om morgonen sade Abraham ännu intet ord, men upplyfte ögat och gick ensam med Isak vid handen upp till berget.»

Ar talet här verkligen om Abraham och Isak? Låtom oss höra. Abraham sökte förklara för Isak det, som förestod. Men Isak kunde ej förstå honom, hans själ kundo ej upplyftas, han omfamnade Abrahams knän och bönföll vid hans fötter.

Då var Abraham nödgad att bedraga. »Han grep Isak i bröstet, kastade honom till jorden och sade: Dåraktige pojke! tror du, att det är Guds befallning? Nej, det är min vilja.» Och Isak ropade i sin förfäran till Gud om förbarmande. Men Abraham sade tyst till sig själf: »Herre i himmelen, jag tackar Dig; det är bättre, att han tror, det jag är en omänniska, än att han skulle förlora tron på Dig.»Läser man den sista afdelningen af »Stadier på Livets Vei», så skall man finna, att det är alldeles samma historia: den smärtsamt bekymrade, som för den älskade framställer sig själf såsom en omänniska för att hjälpa henne i den sorg, som han måste tillfoga henne och hvarifrån han af alt hjärta skulle vilja förskona henne. Däraf kommer det ock, att efter denna första stämningsansats till Abrahams pris följa dessa nu klart begripliga ord:

»När barnet skall afvänjas, svärtar modern sitt bröst; det vore ju synd, om bröstet såge lifligt ut, när barnet ej får lof att få det. Då tror barnet, att bröstet har förändrat sig; men modern är den samma; hennes blick är kärleksfull och öm, som alltid. Häll den, som ej behöfde förfärligare medel för att afvänja barnet!»

Och åter tager stämningen ansats och begynner:

»Det var en tidig morgon, Abraham stod arla upp . . . Tyst lade han veden i ordning, band Isak, tyst drog han knifven; då såg han väduren, som Gud hade utsett. Honom

offrade han och drog hem igen.---------Från den dagen blef

Abraham gammal, han kunde ej glömma, att Gud af honom hade fordrat detta. Isak blomstrade såsom förut; men Abrahams öga var fördunkladt, han såg ej glädjen mera.»

Detta är enslingen, som går till rätta med Gud, emedan han utstått alla sina lidanden till ingen nytta; ty han sörjde öfver att hafva ett mord på sitt samvete, och se, det dog ingen. Gud ville ingalunda, att någon skulle dö; Gud fordrade ej ens offret af en vädur. Ingen dog, och hon gifte sig med en annan.

Och för tredje gången tager stämningen fart:

»Det var en stilla afton; då red Abraham ensam ut, och han red till Moriabärget; han kastade sig på sitt an-sigte,

han bad Gud, att Gud måtte tillgifva honom, att han hade velat offra Isak . . . Han kunde ej begripa, attdet var synd, att han hade velat offra Gud det bästa, han egde, det, hvarför han velat offra sitt lif många gånger.»

Hvad annat är väl detta än hvirfveln i Kierkegaards hjärna, när de ögonblick kommo, då han ej mera själf kunde förstå det hela, då han ömsom anklagade sig för brott mot henne, och ömsom ej begrep, att det kunde på något sätt vara synd, att han försakat henne, i det han efter ett ärligt och smärtsamt öfvervägande ansåg det för sin pligt. Det är, säger han på ett ställe, »den tyngsta anfäktelse, då en människa ej vet, om grunden till hennes lidande är sinnessjukdom eller synd1.» Detta är »Skyldig? — Icke skyldig?», den bekymradt tungsintes oroliga fråga, om han handlat rätt eller orätt mot den älskade, och som hnner ro endast i den tanken, att mot Gud liafva vi alltid orätt.

Och för fjärde gången stämmes själen till Abrahams pris:

»Det var en tidig morgon, alt i Abrahams hus var färdigt till resan . . . De redo endrägteligen till samman, Abraham och Isak, till dess de kommo till Moriabärget. Men Abraham beredde alt till offret mildt och stilla; men, då han vände sig om och drog knifven, såg Isak, att Abraham i förtviflan knöt sin vänstra hand, att hans kropp skälfde — men Abraham drog knifven.

Då vände de åter hem . . . men Isak hade förlorat tron.»

Han förlorade tron. Hvad annat är detta, än samma bekymrade fruktan, som i »Enten-Eller» uttalas under titeln Margareta, fruktan för, att Margareta, när Faust offrar

1 Efterladte Papirer, del 2, sid. 74. Jmfr. Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sid. 54: »ensam, i en tillvaros meningslöshet, utan att kunna, äfven om jag velat det, göra mig begriplig för en enda — hvad säger jag, göra mig begriplig för en enda, nej, det fans stunder, då det ej fattades, så att man kunde säga »det fattades blott», stunder, då jag ej förmådde göra mig begriplig ens för mig själf.»henne, skall förlora tron på den lära, hvars bekännare handlar så grymt. Och hvarken Faust eller Abraham förmår gifva det stackars offrade barnet någon högre religiositet, som kan styrka det i dess kris.

På detta sista stämningsanlopp följer därför detta omkväde :

»När barnet skall afvänjas, har modern i beredskap en kraftigare föda, på det att barnet ej skall omkomma. Häll den, som i beredskap har en kraftigare föda!»

Och om ytterligare bevis vore af nöden för livad det är för ett offer, för en pröfning, för ett bedrägeri, som ligga under denna framställning af Isaks offrande, Abrahams pröfning och Abrahams endast tänkta bedrägeri, då äro de bidrag, författaren lemnar till belysning af Abrahams kollision tillräckligt högröstade, tre kollisioner, som uppstå före ett bröllop \

Den första är en grekisk berättelse. Brudgummen, hvilken augurerne spå en olycka såsom följd af hans giftermål, ändrar plötsligt sitt beslut i det afgörande ögonblicket, då han kommer för att liemta bruden.

»Hvad bör han nu göra?» Tiga och fira sitt bröllop! Då gör han det med det ansvar att draga olyckan öfver sin älskades hufvud. Tiga och icke tira sitt bröllop! »I detta fall måste han gå in i en mystifikation, hvarigenom lian tillintetgör sig själf i sitt förhållande till henne. »Eller bör han tala? Ja, det bör han göra, om han kan. Men antag, att han ej kan tala, det vill säga icke kan göra sig begriplig, äfven om han talar! Antag, att himlens vilja icke blifvit honom offentligt förkunnad genom en augur, utan på privat väg kommit till hans kännedom — så stå vi vid paradoxet, vid Abraham; han kunde ej tala, om han än aldrig så gärna ville.» 1

1 Frygt og Bæven, 2:a uppl. sidil. 88 o. f.Det andra bidraget är en nordisk saga, sagan om Agneta ocli sjörået. Sjörået är en förförare, som Agnetas oskuld bar besegrat. Att han är ett sjörå »betecknar en mänsklig preexistens, i hvars consequens hans lif är fanget1.» Han vet, att Agneta älskar honom. Om han kunde taga denna kärlek från henne, så vore hon i själfva verket frälst. Men huru skall detta tillgå? Han är för klok för att vänta, att en öppen bekännelse skall väcka hennes afsky. Han kommer då att försöka väcka alla mörka lidelser hos henne, att håna, begabba henne, behandla hennes kärlek som en löjlighet, att om möjligt reta hennes stolthet. Han skall ej skona

sig själf för något kval. Genom det demoniska blir sjörået således den enskilde, hvilken såsom enskild är öfver det allmänna. Att han står utanför pligtens allmänna lag, att han plågar den älskade och sig själf, det är öfverensstämmelsen med eller motstycket till Abrahams paradox. Fallet skulle vara mera öfverensstämmande, om han liksom Abraham ej kunde tala, utan vore nödgad att tiga. Olikheten mellan honom och Abraham består däri, att Abraham icke genom synd utan genom att vara Guds utvalde blifvit »den enskilde». Men, då vi förstå sjörået, göra vi en ny ansträngning att förstå Abraham.

Det tredje bidraget är en judisk berättelse, historien om Sara och Tobias i Tobie bok. Sara är den unga flicka, som varit gifven åt sju män efter hvar andra, hvilka alle samman omkommit i bröllopshuset. Denna berättelse omdiktas. Hon är en ung flicka, som aldrig förut har älskat och som nu älskar Tobias af alt sitt hjärta. Hon är dock den olyckligaste af alla människor, ty hon vet, att den onde ande, som älskar henne, kommer att döda hennes brudgum under brudnatten. Det framhålles, att en skald säkerligen skulle låta hela tyngden hvila på Tobias' hjältemod, att

Frygt og Bæven, 2:a uppl., sidd. 96 o. f,

ivilja våga sitt lif i en så uppenbar fara; men för författaren är Sara en hjältinna at langt högre art genom sin tro, att detta vågspel skall lyckas. »Hvilken kärlek till Gud kräfves ej för att önska blifva helbregda, då man alt från begynnelsen utan sin förskyllan är förfuskad, från begynnelsen är ett misslyckadt exemplar af människa! Hvilken etisk mogenhet för att tillåta den älskade ett sådant vågspel! Hvilken ödmjukhet i förhållande till en annan människa!» Analogien med Kierkegaards egen personliga kollision ligger här alldeles på ytan. Men genom att beundra Saras tro därpå, att den älskade icke genom sitt bröllop skall förlora lifvet, äro vi så nära som möjligt till att beundra Abraham, hvilken ännu i det sista ögonblicket såg sig omkring efter väduren, redo att offra Isak, men dock behållande det hopp och den tro, att Gud skall låta honom behålla Isak. Sara är alt från början i det paradox, hvartill Abraham på sin ålderdom kommer. Det vore gäk-keri att till sådana naturer, som Sara, säga: »hvarför uttrycker du icke det allmänna och gifter dig?» ty sådana naturer äro efter Kierkegaards definition »alt från begynnelsen inom paradoxet». Att hon det oaktadt vågar försöket bevisar styrkan af hennes tro.

A i stå här vid Kierkegaards ursprungliga ideal af tro, hoppet äfven för detta lifvet. Därför säger han i dagboken 1: »Hade jag haft tro, så hade jag stannat hos henne», och därför skrifver han sammastädes: »Tron hoppas äfven för detta lif, men, väl att märka, i kraft af det absurda, ej i kraft af mänskligt förnuft . . . Tron är därför, hvad Gre-kerne kallade, det gudomliga vanvettet. Detta är icke blott och bart en snillrik anmärkning, utan något, som låter direkt utföra sig.» Det har uppenbarligen i början före-funnits ett vacklande och en osäkerhet i Kierkegaardsdom öfver sitt eget handlingssätt. Detta har än synts honom vara ett vittnesbörd om en sann tro, om ett absolut förhållande till det gudomliga, och i sådana ögonblick har han jämfört det med Abrahams bedrift; än har det synts honom, som om en rätt tro borde liafva ledt honom till att gifta sig med sin fästmö och icke till att bryta med henne. Men snart tyckes det första af dessa betraktelsesätt hafva tagit öfverhand, och alt klarare trädde hos honom den föreställningen fram, att han liksom Abraham bragt Gud offret af det käraste, han egde.

14.

Jag vill ej inlåta mig på den frågan, huru vida man gjort sig skyldig till en ogrannlagenhet genom att utgifva Sören Kierkegaards efterlemnade papper och dagböcker. Han synes själf hafva önskat deras offentliggörande. Jag vill ej häller nu undersöka den allmänna frågan, om en författare är tjänt med det slags kunskap om hans enskilda lif, som på detta sätt skänkes. Blott ett vill jag säga. Jag finner det fullkomligt berättigadt, fullkomligt naturligt, att hvar och en författare söker, så vidt honom möjligt är, skydda sitt privatlifs helgd, att han skoningslöst uppbränner sina papper eller att han söker försäkra sig om deras uppbrännande efter sin död; jag anser det vidare vara högst tvifvelaktigt, om man har rätt att, strax efter det en författare slutit ögonen till, offentliggöra bref från honom af ett afgjordt förtroligt innehåll; men intet tvifvel kan vara därom, att ju en granskare, när sådana dokumentsamlingar redan finnas i literaturen tryckta och äro utgifna af annan hand, är i sin fulla rätt, då han begagnar och uttyder dem, ja, att han beginge en oförlåtlig uraktlåtenhetssynd, om han ej fäste afseende vid redan för allmänheten befintliga handlingar. Detta eger särskildt sin giltighet med enså personlig författare, som

Kierkegaard, hvars dunkla skrifter mångenstädes skulle vara ofattliga utan den vägledning, som dagböckerna gifva, ja hvars psevdonymer »skrifva för att missförstås k» När jag därför med omsorg angifver den personliga beståndsdelen i dessa verk, så sker detta visserligen ej vare sig af egen nyfikenhet eller för att tillfredsställa andras, utan emedan man måste hafva inträngt till denna innersta punkt för att uppfatta alla dessa verk såsom utstrålningar från en medelpunkt. Först då, när man nått den skapande formeln, begriper man alla dessa skilda konstruktioner. Och liksom man i naturvetenskapen visar, huruledes de skenbart mest åtskilda organiska former, såsom fisk, fågel, hund, människa, låta sig föras till baka till en och samma grundform , för embryots bildning, likaså har det sitt interesse att hos en stor författare, som Kierkegaard, iakttaga, huruledes det är ett och samma grundämne, som varieras i hela afdelningar af »Enten-Eller», i »Gjentagelsen», »Stadierne», »Frygt og Bæven», på det sätt, att det, som på det första stadiet är Don Juan och Elvira, i sitt sista stadium förvandlats till Abraham och Isak utan att därför hafva undergått någon annan än en rent formell förändring.

Kierkegaard efterlemnade, såsom bekant är, icke blott ett kolossalt och svåröfverskådligt monument i literaturen, utan äfven en hyggnadsplan till hela den vidsträckta byggnaden, med hjälp hvaraf hvarje enskild del läte inpassa sig på dess plats. Den frågan ligger då nära till hands, om planen verkligen funnits till före byggnaden; en annan fråga, den, om planen verkligen stämmer i hop med byggnaden, har ännu ej framstälts.

Så skarpt formulerade, måste dessa båda frågor obetingad! besvaras med nej, ehuru Kierkegaard säkerligen myk-ket snart, efter sedan »Enten-Eller» var skrifven, kommit 1

1 Om Begrebet Angest, sid. 12, noten.till klarhet öfver sin afsigt och sitt mål såsom författare och uppgjort sin plan. Det är emellertid ej den abstrakta planen, som är det för granskaren interessanta, utan arten af den utveckling, som leder Kierkegaard från den ena tanken och den ena boken till den andra. Jag söker därför icke så mycket att få ljus öfver den logiska idé, hvaromkring verket enligt författarens åsigt sluter sig, eller den religiösa idé, i hvars tjänst det skall stå, som jag söker verkets ursprungliga och väsendtliga beståndsdelar.

Det interesserar mig därför ej häller så mycket att undersöka, huru vida de särskilda estetiska verken — hvilkas berättigande Kierkegaard själf ej förmår värna annat än genom att kalla dem »ett nödvändigt uttömmande», »ett heligt bedrägeri»1 — låta försvara sig såsom en förberedande eller såsom en uppsåtligt vilseledande inledning till den religiösa författarverksamheten; men det interesserar mig högeligen att se den parodoxt-religiösa idéen af sig själf och helt naturligt frambryta ur en af de många omdiktningarna af förlofningstidens kval, till livilka vi steg för steg arbetat oss fram från Marie Beaumarchais och Clavigo.

Liksom förlofningshistorien är den afgörande tilldragelsen i Kierkegaards ungdomslif, så är i förlofningshistorien bedrägeriet mot den unga Hickan, det ovilkorliga förtigandet af hemligheten, samt faran för att orsaka henne döden, den afgörande punkten, hjärtpunkten. Under de många försöken att genom omdiktningar uttrycka detta lyfter eller skrufvar Kierkegaard sig slutligen upp till en höjd, livarifrån han ser sig i jämnhöjd med Abraham, hvilken också en tid har ett mord på sitt samvete, hvilken ej kunde göra sitt handlingssätt begripligt för någon människa och hvilken varit så nära att döda den, som han mest älskade. Urån sin ensamma

Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sid. 70.plats ser lian Abraliam, som ju alltid hade betraktats såsom trons fader. Afven han har ju befunnit sig i trosnöd, och befinner sig ännu däri. Insnärjd i en alldeles egendomligt sammansatt olycka, hade han till följd af sin naturs böjelse för förborgande inneslutit sig i tystnad, utsatt sig för en smärtsam missuppfattning, och handlat värst mot den, som han unnade bäst, ensam, »nästan med mänskligt språk emot sig.» Han hade under detta tillstånd kommit till en långt djupare känsla af ansvar, än som fans hos hans generation. En sammansatt lidelse, sådan som den var, hvilken han bar inom sig, var väl egnad att genom jämförelse öppna hans ögon för de samtidas opersonlighet och passionslöshet. Det var de filosofiska efterpladdrarnes tid i vetenskapen, och de politiska efterpladdrarnes i poli tiken. Danmarks estetiska tidehvarf stod i begrepp att nedstiga i grafven, dess politiska tidehvarf började just veckla sig ut ur sin linda, och denna samtidighet åstadkom en hemsk blandning af ålderdomssvaghet och barnslighet, livari Kierkegaard ej förmådde spåra den minsta skymt af vederhäftighet. Människorna hade enligt hans uppfattning blifvit opersonliga, blifvit mängd, hop, allmänhet, folkmöte, klubb. Han var en enskild, ensam människa, ensam med sig själf och sitt

ansvar, hvilken tänkte sina egna tankar och handlade på egen hand. Själf hade han kort förut genomlefvat en sak, en af dem, hvari andra människor pläga oftast och uslast blotta sin lumpenhet, en kärl ekssak, hade tagit den så allvarligt, att han trodde sig därifrån kunna förstå forntid och nutid, poesiens och konstens förnämsta gestalter, det gamla Hellas och det gamla Palestina. Han hade förnummit, hvad man lär af att lefva med innerlighet.

Grenom att jämföra sitt tillstånd med trons faders, kände han, att den fruktansvärdt ansträngande kris, hvari han lefvat, just var tillståndet af tro. Det var således denna tro, som slagtet har för sig funnit alt för enfaldigoch som det har öfvergifvit, det var den, som filosoferne betrakta såsom en öfvervunnen standpunkt, tillhörande endast tanklösa eller på ett barns utvecklingsgrad stående människor — detta alla själskrafter spännande tillstånd af den yttersta lidelse, en lidelse såsom dens, som skall hålla sig uppe genom att trampa vatten på 70,000 famnars djup. Han kände sig vara en upptäckare eller rättare en åter-upptäckare. Han hade åter upptäckt den tro, till hvilken slägtet glömt vägen. Han hade visserligen al tid ärat det religiösa, han hade blickat upp till det samma såsom till det fäderneärfda, det gifna, den högtidliga, vördnadsvärda traditionen, och han hade alt ifrån sitt första utträdande i verlden af pietet mot fadern sökt finna bevis för det samma. Men i ungdomen hade han »på ett fullkomligt utvärtes sätt, och egentligen stående alldeles utom kristendomen, kämpat för dess sanning *.» Aldrig förut hade han så, som nu, känt det religiösa i dess primitiva ursprunglighet. Det var honom så, som om han upptäckt trons källor. Han, som aldrig hade varit egentligt from, han kände till sin lindring, att för den förståndsodlade och bildade människan tron ingalunda vore den stilla fromlieten. Han, som alltid varit lidelsefull, ja, mer än detta, som hade förgudat lidelsen, han kände med berusning, att tron vore en lidelse, den högsta art af lidelse, ja att detta vore definitionen på tro. Han, som alltid hade velat bära hvad som var tyngst, och utföra hvad som var svårast, han insåg liksom en annan St. Kristoffer med plågans vällust, att tron vore det tyngsta, det svåraste af alt. Han hade på en ny väg åter upptäckt det gamla mirakellandet.

Efterladte Papirer, del 1, sid. 154.

i15.

Kunde vi nu blott vara säkra på, att det var detta, som han funnit!

Jag vill ej dölja min åsigt, att det var en förväxling. Var det verkligen till traditionens gamla mirakelland, dit han på en ny väg kommit? Det kom en tid, då, såsom bekant är, människorna icke nöjde sig med den gamla landvägen till Indien, som de i årtusenden hade känt, och då en och annan djärf ande begaf sig ut på det stora okända verldshafvet, på de 70,000 famnarnas djup, i förhoppning att finna en sjöväg dit. En af desse, den djärfvaste af de djärfve, och lika klok som djärf, gick efter många andras misslyckade försök om bord och seglade länge utan att få se annat än den vida oceanen, från hvilket intet annat än tviflet om att någonsin på denna väg nå Indien kom honom till möte. Andtligen efter tusen faror och bekymmer ljöd ropet land. Vägen syntes vara funnen. Men se! det var ej den gamla verldens Indien, det var den nya verlden, det var Amerika, som man kommit till.

Då Kierkegaard öfvergaf den gamla enfaldiga landvägen till tron, upptäckte han då på det fartyg, som han själf bygt, reflexionens obefarna väg dit? Kej! då han ropade land, var det i verkligheten icke traditionens Indien, som han nått, utan personlighetens, den stora lidelsens, den stora själfständighetens Amerika.

Hans omisskänneliga storhet är att hafva upptäckt detta Amerika; hans obotliga galenskap var, att han hård-nackadt vidhöll, att det var Indien. Storheten och galenskapen ligga, såsom ske plägar, så nära till hvar andra, att det kräfves någon undersökning för att göra skilnad mellan dem. Men Kierkegaard har i alla händelser in-skrifvit sitt namn bland deras, hvilka själfständigt åter-upptäckt någon af dessa stora grundsanningar, om hvilka människoslägtet tid efter annan måste erinras, som alltid med stor möda och lifsfara å nyo måste upptäckas och som synas vara så enkla, att, när de på nytt inpräglats, man förvånas öfver, att de någonsin kunnat af människor glömmas.

De upptäckande andarne känna ständigt, att deras samtid har öga endast för den ena sidan af verldsklotet, lida ständigt under den inre förnimmelsen af, att det fattas något, att det fattas en hel verid i den allmänna jäm-vigten;

de begifva sig, såsom det i en dikt af Victor Hugo skildras, på vägen för att finna denna motvigt, som ingen känner eller saknar, och samtiden beklager deras fixa idé, under det den förlorar dem ur sin åsyn. Då komma de plötsligt åter i sigte, och, liksom dykaren stiger upp från djupet med sin pärla i handen, så bära de den nya verlden i sin hand.

Kierkegaards nya verld var begreppet den enskilde; »den Enkelte» var den dyrbara pärla, som han frambar åt sin tid.

Det var visserligen stort och skönt, att han i en lidelselös tid alldeles själfständigt återuppdagade, hvad lidelse är värd; att han i en slapp och skrädande tidsålder på nytt erinrade verlden om, hvad innerlighet vill säga; att han i denna juste-milieu-period, då människorna med ännu större själfbelåtenhet än förut pratade i reformsällskap och på folkmöten, apade efter hvar andra, kastade ansvaret och skulden den ene på den andre och sköto kamraten fram, när det gälde att våga sitt skin — det var stort och skönt, att han under en sådan tid uttalade ordet: den enskilde; att han äskade ljud däråt, och att han eftertryckligt hos en hvar, som ville höra på, och hos en hvar, som ej ville det, skaffade gehör åt den sanningen, att det vore genom detta trånga pass, genom hvilket man kommer endast en i sänder, som slägtet skulle tvingas att gå för att å nyoblifva ett sannfärdigt ocli allvarligt slägte. Det var en stor bedrift och en god gärning, att han på den tiden, då nästan ingen med sin person gick i horgen för sin öfver-tygelse, då politici af det liberala partiet liällre öfvergåfvo striden för sina politiska grundsatser, än de hlottstälde sig för att förlora så mycket som ett embete, då ett väl af-lönadt prästerskap, utan att af någon varnande stämma oroas, räknade de döda martyrerne sig till godo såsom varande samma slags folk, som de själfva, å nyo väckte sina medmänniskors hågkomst af det öfver alt i verlden upphöjda i att frivilligt lida för sanningen.

Men det var en underlig blindhet hos honom, en sjukdom, nästan en sinnessjukdom, att tro, att detta den stora själfständigketens Amerika vore traditionens gamla mirakel-land, att »den Enkelte» vore identisk med den kristne, att denna innerlighet vore af ett alldeles egendomligt slag, som en särskild positiv religion hade monopoliserat, eller för att återvända till vår utgångspunkt, att hans egen etiska kollision hade någon likhet med patriarken Abrahams i Gamla Testamentet.

Det är visserligen en skön syn att se denna kraftiga lyriska hänförelse för trons fader välla fram, stiga som ett springvatten upp ur hans verk; men hans hänförelse för tron var själf icke tro, hans hänförelse för Abraham var en hänförelse i andra hand, var endast en af de former, hvari den inre sakföraren i hans hröst klädde sin svarande-inlaga under rättegången »Skyldig? — Icke skyldig?»

Den okritiske läsaren, som ser en stor och genom-reflekterad författare i vår tid hysa en sådan, nästan hysterisk beundran för Abraham, säger naivt till sig själf: Hvilken tro på det Gamla Testamentet ännu i våra dagar, och på den del däraf, som efter teologernes tolkning genom berättelsen om sonens offrande förebådar och förebildar det Nya! Den kritiske läsaren ser, att, då Kierkegaard lof-sjunger Abraham, idealiserar han i verkligheten sitt eget handlingssätt vid en för honom afgörande tidpunkt, och att det Gamla Testamentet här endast är ett instrument bland de många, på hvilka han spelar den melodi, som han i begynnelsen af sin författareverksamhet ständigt å nyo varierar.

Det är godt och väl att beundra Abraham. Men ingen ärlig människa vill af vana eller maklighet kalla det stort hos Abraham, hvilket han skulle stämpla helt annorlunda, om det skedde i våra dagar, om det t. ex. gjordes af on obildad arbetare. Det verkligt stora är lika stort hos alla, Hvad vi hos en grekisk härförare, sådan som Leonidas, beundra, förmågan att med gladt hjältemod dö för sitt land, detta beundra vi äfven hos en otymplig finsk rekryt, såsom Sven Dufva, Kierkegaard, som icke har något godt öga till prästerne, tänker sig \ att någon kyrkogångare, som vore nog godtrogen att taga prästernes dåliga predikningar på allvar, »en person, som lede af sömnlöshet», ville gå hem och göra liksom Abraham. Han tänker sig den sorglustiga scen, som- skulle inträffa, när predikanten, samlande hela sin andliga värdighet, skulle utropa: »Nedriga människa, du samhällets afskum, af hvilken ond ande är du besatt, då du vill mörda din egen son!» Kierkegaards bok ar långt från att vara någon dålig predikan. Men gör det tankeförsöket, att en gesäll, — det vill säga en medlem af de samhällsklasser, om

hvilka det ännu är möjligt att förutsätta, att de skulle utföra en slik gärning, om de, efter att hafva drömt därom, ansåge den vara rätt — antag, att en gesäll komme öfver »Frygt og Bæven», och antag, att lian natt och dag grubblade öfver lofsjungandet af Abraham såsom människoslägtets stora förebild. Antag, att han en natt drömde, att Gud af honom fordrade, det 1

1 Frygt og Bæven, sid. 21.han skulle offra sin son, eller såsom han på sitt bibliska språk skulle uttrycka clet: antag, att Gud uppenbarade sig för honom i drömmen, talade till honom och befalde, att han skulle offra sin son. Antag vidare, att han, ehuru motsträfvigt, beslöte att lyda befallningen, att han hvässte en knif, för att skära af halsen på sitt barn, trafvade upp ved för att till Guds ära bränna den döda kroppen, och antag, att hans uppsåt i rättan tid upptäcktes och han blefve tagen i fängsligt förvar. Huru, tror man, hans dom skulle komma att lyda? Först domstolens? Ja, därom är väl föga tvifvel, att valet komme att blifva mellan dårhuset och fästningen. Sedan den allmänna opinionens, fruntimrens, herrar grosshandlares och prästerskapets dom? Jag föreställer mig, att fruntimren skulle säga: Gud, så förskräckligt! och grosshandlarne: Han är ju galen! och prä-sterne: Det är mycket ledsamt och högeligen att beklaga! och så skulle de söndagen därefter åter beundra Abraham och om Måndagen åter utgjuta sig i beskärmelser, straffdomar och dåliga kvickheter öfver fritänkarne och fritän-keriet.

Berättelsen om Abraham är en af de många gamla, sköna legender, i hvilka människoslägtet under sin vandring genom historien förvarat sin hågkomst af öfvergången från urtidens människooffer till djuroffer; men är det ärligt, är det sundt, är det moraliskt rätt att prisa Abraham såsom hela slägtets stora moraliska förebild och såsom trons fader, då man likväl vill använda honom endast för att utskämma en lidelselös samtid och för att ställa sina egna inre erfarenheter i elektrisk belysning.

Ett tvifvel därom ma vara tillåtet.

För att likväl förstå, huru Kierkegaard kunde göra det, är det nödvändigt att uppehålla sig vid den egendomliga byggnaden af hans förstånd. Det var ett förstånd, som ej hvilade förr, än det nått sin gräns. Jag har omhans hufvucl begagnat det uttrycket, att det led af en klåda, som det kunde tillfredsställa endast genom att köras mot en vägg. Man kunde på samma sätt säga om hans känslo-lif, att han ej rätt kände glädjen förr, än den närmade sig och öfvergick till smärta — smärtan blef honom njutning. Så var det äfven med hans förstånd; han kände det ej riktigt förr, än han stötte mot paradoxet.

I dagligt, muntert eller skämtsamt tal var paradoxet i detta ords mildare betydelse för honom ett slags lefnads-behof, konversationens salt och krydda. Han hade vid betraktandet af lifvets allmänna förhållanden ett slags nöje af att uppdaga hvad man skulle kunna kalla relativa paradoxer, företeelser, hvilka för en viss sinnesförfattning måste synas ofattliga. (Sålunda säges det i »Enten-Ellen), del 1, sid. 121, att ett bedrägeri är för kärleken det absoluta paradoxet.) Ty han delade hela den romantiska tidens förakt för upplysningstidehvarfvet och det däraf härflytande hatet mot det begripliga såsom trivialt. Blotta ordet paradox verkade lifvande på hans nerver, hade en för honom behaglig klang. Yid 24 års ålder skrifver han i sin dagbok, att paradoxet är »det intellektuella lifvets egentliga patos», och, alt efter som hans lif utbildar sig mer och mer abnormt och visar veriden en utansida, hvilken är beräknad pä att vilseleda, desto mer synes det honom hafva sin medelpunkt i det paradoxa. Det heter därför i hans dagbok1: »Ett af de svåraste etiska tvifvelsmål är detta: om jag genom att förtiga något kan rädda en människa från en sorg, har jag då rätt därtill, eller gör jag ej ett intrång i hennes mänskliga existens? På denna punkt ligger mitt lifs paradox, mot Gud har jag alltid orätt, men är det ett brott emot människor?»

Paradoxet, som enligt hans uppfattning är alla stora

Efterladte Papirer, del 1, sid. 405.

itänkares kännemärke, kade för honom till en början ej haft någon annan betydelse, än den rent humana; paradoxet var »den stora tanken ofullgången k» Men, alt som hans egendomlighet utbildades, fick paradoxet äfven en alt råare och mera bokstaflig bemärkelse för honom. Några år senare heter det, att paradoxet är tankens passion, och att den tänkare, som är utan paradox, är såsom en älskare utan passion: en tarflig herre. »Men, heter det vidare, livarje lidelses högsta potens är altid att vilja sin egen undergång, och det är således äfven förståndets

högsta lidelse att vilja anstöten, oaktadt anstöten på ett eller annat sätt måste blifva dess undergång 1 2.» Han förestälde sig förståndet såsom icke hvilande förr, än det hade gått utom sina egna lagar och till vansinnets, »det gudomliga vanvettets», rand. Men den rörelsen skulle likna mannens, hvilken hoppade och hoppade för att komma lös från sin egen skugga. Lika sa omöjligt som detta, är det för det mänskliga förnuftet att göra ett språng ut från sina egna lagar och in i-paradoxet. Det värsta därvid är icke, att paradoxet ej låter tänka sig; olyckan är, att det ej låter sig begränsas, ej låter sig skiljas från nonsens och själfmot-sägelse. Det kan ej skiljas därifrån, det låter sig kvarken tänkas eller fasthållas utan all tanke i krampaktig innerlighet, ty det är såsom varande förnuftsvidrigt oförenligt med det mänskliga väsendets och den mänskliga tankens natur, ovilkorligen oförenligt.

För mer än 10 år sedan sökte jag i en liten skrift, »Dualismen i vor nyeste Filosofi», reducera läran om paradoxet in absurdum, dit den hör. Jag uttalade däri den öfvertygelsen, att den tid skall komma, då filosoferne tala om paradoxet ocli den rol, det spelat, på samma sätt, hvarpå

1 Efterladte Papirer, del 1, sid. 150.

2 Filosofiske Smuler, sid. 52.kemisterne nu för tiden tala om flogiston och tron därpå; jag tillstod, att jag hyste ringa aktning för tillbedjandet af paradoxets kategori hos de män, som efter Kierkegaard hafva upprepat hans ord. Men i Kierkegaards egen mun ingifver denna lära mig aktning, den aktning, som sannfärdighet och ärlighet ingifva. På grund af sin tankes natur måste han öfveralt upptäcka paradoxet. Paradoxet är ej tankens lidelse, men det var hans tankes lidelse. Ty, så mäktig hans tanke än var, var den ej normal; den var sjuk, led af en sjukdom, som skulle kunna käntecknas sålunda: det hade kommit lyrik, hade kommit hänförelse i hans tanke. Men, så härliga ting lyrik och hänförelse än äro i och för sig och såsom drifkrafter bakom tankelifvet, så äro de dock inflammation för tanken. Tanken är kall, när den är sund, liksom känslan är varm, när den är naturlig; men det står illa till, när det blir inflammation i tanken. Den eld, som drifver verket, blir farlig, när den flnner väg till verket själf, och det samma gäller om hänförelsens eld. I Kierkegaards tanke uppstodo själfmords-drifter och själfmordsafsigter; den uppsökte de högsta punkter för att störta sig ned därifrån.

Den tanke, i hvilken det kommit lyrik och hänförelse, har en inflammatorisk glöd, ett gudomligt raseri, en eld, en lyftning, en flygt, en språngkraft »än ned i afgrunden, än upp öfver stjärnorna», som ingen annan mänsklig tanke har. Men den är ej det verktyg, hvarmed man griper den högsta sanningen; den är det redskap, hvarmed anden omfattar ett oförstådt paradox. Den har spelat ut sin rol i verldshistorien; ty paradoxet kan väl kallas tankens lidelse, men endast då man tillägger, att det ej är tankens eviga, utan att det var tankens historiska lidelse. Paradoxet är tankens korståg; men vi lefva ej i korstågens, utan i den intellektuella odlingens tidehvarf.16.

Glömmas skall ej. att få liafva i Danmark bidragit så mycket till denna odlings framsteg och tillväxt, som den man, om hvilken vi tala. Han är, såsom jag uttryckt det, vår filosofis Tycho Brahe; han misstog sig i sin åsigt om verldssystemets medelpunkt; han var i mycket fången i sin tids vidskepelse, men han har riktat vårt andliga lif med en rikedom af själfständiga iakttagelser och idéer.

För att därom öfvertyga oss måste vi kasta en blick till baka.

»Enten-Eller» utkom i Februari 1843, och det är med denna bok, som dessutom i brådstörtad fart följdes af »Frygt og Bæven», »Gjentagelsen», »Filosofiske Smuler», »Om Begrebet Angest», »Forord» och »Atten opbyggelige Taler», hvilka alla utgåfvos samma år eller året därpå, som Kierke-gaard gör epok i den danska literaturen. Titeln ensamt för sig var ett snilledrag, som äggade läsaren, väckte hans nyfikenhet och tycktes gifva honom att välja. Hvarhälst man slog upp i den första delen blixtrade snille och kvickhet läsaren till möte, än utbrott af en behagsjuk och förförisk mjältsjuka, än de vildaste dityramber af en hänförelse, glömsk af sig själf och af alt, än dagboksanteckningar af en dämoniskt öfverlägsen ande, som med en sällsam, iskall och kristallklar lidelse betraktade kvinnor och män såsom föremål för sin njutning och sitt åtlöje, och som smidig, kylig och glimmande som en stålklinga kunde gå ut och in på alla människor, med hvilka han kom i beröring. Det var en karakter, som i sin hand krossade sedelärans orubbligaste och okränkbaraste grundsatser med samma lugn och samma förakt, hvarmed den för sin styrka berömde konungen sönderbröt en hästsko, och som i ett slags nyktert rus med lätta steg vandrade förkrossande fram öfver dehjärtan, som lian på sin väg söndertrampade. Bläddrade

man därefter i den andra delen, mötte man öfver alt strängt allvar, lugn värdighet, en säkerhet, som sökte sin styrka i begränsning, en karaktersfastliet, som hvarken hit sig bländas af snillets lusteldar eller vilseledas i en öfverlägsen be-gåfnings labyrintiska grubbel eller förvånas med kvickhetens akrobat- och jongleurkonster eller imponeras genom tillför-sigt; utan som var blygsam, stolt, djupsinnig och försonad.

Det var ej blott en ny bok, man här hade för sig; det var ett ny slag af bok. Innehållets rikedom oafsedd, måste de bägge delarnes egendomliga inbördes förhållande väcka den högsta grad af uppmärksamhet och interesse därigenom, att den andra delen ej utgjorde en fortsättning af den första, utan motsade och vederläde den första, att den första delen ej utgjorde en förberedelse till den andra delen, utan trotsade den. De båda delarne bildade likasom en ode och en palinodi, likasom ett jättelikt ordskifte mellan två personer i ett oafslutadt drama, af hvilka den första var snillet och den andra karakteren. Hela verket var såsom ett sammanvuxet tvillingbärg med två skyhöga och jämnhöga toppar.

Biomständigheter gjorde ock sitt till att öka det uppseende, som boken väckte; först dess storlek; ty det första intrycket af förundran kom däraf, att det fans en författare i Danmark, som hade råd till att utgifva 54 ark på eget förlag; därnäst psevdonymiteten, emedan det bland redan kände författare ej fans många, mellan hvilka det kunde väljas, och emedan, beträffande ännu okända författare, man på grund af den fullständiga tystnad, som föregått utgifningen, saknade hvarje ledtråd, en omständighet, som var så mycket ovanligare, som här i landet slägt och vänner, publicister och literära personer pläga långt förut i sådant vara invigda och inviga andra. Men det hade knapt beliöfts sådana retmedel för att göra boken till enmärkvärdighet. Dess grundtanke var lika enkel som stor, i första delen nämligen att meddela stycken af en njutningsfilosofi och ett njutningslif, i den andra delen att framställa det sedliga lifvet med sin skönhet, och att i titeln ropa till läsaren: välj! Efter de båda afhandlingar, som utgöra andra delen, blef, utan att läsaren synnerligt aktade däruppå, plats, beredd för ännu en tredje, förment högre verldsåskådning.

Vilja vi rätt lifligt föreställa oss det mäktiga fti-tryck, som boken måste hafva gjort på samtiden, så hafva vi blott att återkalla i minnet den verkan, den vid första läsningen gjorde på oss själfva. Jag för min del fick den i min hand, .då jag var 18 år gammal, och jag erinrar mig ännu fullkomligt det öfverväldigande intryck, den gjorde. Aldrig hade jag förut i den danska litera-turen träffat en sådan andens öfverlägsenhet, en sådan tankestyrka och (såsom det då syntes mig) en sådan verlds-erfarenhet. Jag hade då — i likhet med »Enten-Ellers» samtid — liufvudet 4 fullt af Heine’s uppsatser och dikter, hvilkas djupaste och mest-berättigade innehåll jag — äfven detta i likhet med verkets samtid — icke förstod, men hvars trots blott och bart såsom trots grep mig; mina tankar voro 2'edan sedan flera år starkt upptagna af Lermontows fängslande, men för en yngling föga passande roman »Vår tids hjälte», hvars verldsmannaton imponerade på mig, livars hufvudpersons mod, enkelhet, leda, köld och tvifvellust jag fann göra honom till ett slags melankoliskt och förföriskt ideal — då jag hos Kierkegaard lärde känna detta långt djupsinnigare och långt konsekventare genomförande af nämnda verks grundsatser, såg hvad som låg under dem och hvart hän de ledde, och hörde deras dom fällas, i hvil-kan jag af alt mitt hjärta måste instämma. Och så den andra delen! Hvad kunde jämföras därmed af alt det, jag läst t. ex. om äktenskapet? Jag hade liksom flertalet afbokens första läsare godtroget flera ganger genomläst Sibberns godtrogna och älskvärda skrift »Om Elskov mellem Mand

Ö O

og Kvinde», jag hyste hvarje ynglings instinktmässiga afsky och förakt för konvenansgiftermål — det var ungefär alt, hvad jag i ämnet läst och tänkt. Och nu denna rikedom af undersökningar, af begrundningar, af nya tankar i ett så manligt språk, denna högsinnade sträfvan att gifva livarje lägre form den rätt, som tillkomme den samma, den ädla förening af mildhet och stränghet, hvarmed den unge man, till hvilken brefvet var ställdt, tillrättavisades, den icke glödande, utan mildt lysande målningen af det ideala äktenskapet, hvilken med långsam men säker hand upprullades för blicken, med den dag efter dag lika fulländade ridderligheten mot den älskade kvinnan, med den under många års samlif oförminskade ömsesidiga kärleken, som hos begge var den första och den sista! Var den första delen egnad att väcka beundran genom lidelse och kvickhet, så verkade den andra ej

mindre djupt genom hänförelsen för dess liögsinthet. Jag hörde andra säga, att den andra delen ej vore så väl skrifven, som den första, att där funnes matta ställen, att de bästa partierna endast vore oaser i öknen — jag hade aldrig märkt något sådant ocli förstod ingen af dessa anmärkningar. Intrycket hade i öfverensstämmelse med författarens afsigt upptagits ett och odelbart i mitt unga och föga kritiska sinne, och från den stunden läste jag med passion livarje verk af Kierkegaard, som jag kom öfver.

Inka starkt tör intrycket hafva varit på de goda huf-vuden, som 1843 gjorde bekantskap med boken. Professor Bröckner säger till och med i sina efterlemnade »Erindringer om Sören Kierkegaard», att, alt sedan han första gången läste Hegels logik, hade ingen bok så satt hans tankar i rörelse, som »Enten-Eller». I Köpenhamn kunde ingen föreställa sig, att liela boken vore skrifven på en gång och efter en och samma plan; man sökte liksom värjasig mot intryckets magt genom att utsprida den åsigten, att »Enten-Eller» bestode af uppsatser, som författaren länge haft liggande i sitt skrifbord.

Mot denna då gängse åsigt påstår Kierkegaard med stolthet, att hela verket är skrifvet på endast 11 månader, den andra delen först, och att, då det började, det icke fans färdigt mer än ett par af de inledande aforismerna.

Hvad tiden beträffar, som öfver hufvud taget spelar en alt för stor rol för Kierkegaard i afseende på värderingen af hans verk, gäller misantropens gamla sats hos Moliére:

Le temps ne fait rien å 1'affaire.

Hans flit, som må hända öfverträffas endast af Balzac's eller George Sand's, förtjänar obestridligt all beundran, och det är vidare otvifvelaktigt, att en enda plan strängt sammanhåller »Enten-Eller»; men i Kierkegaards framhållande af den korta tiden ligger ett oberättigadt och med verkliga förhållandet ej fullt förenligt försök att gifva liela hans författareskap egenskapen af att liafva framkommit i kraft af en viljeyttring på till hälften öfvernaturligt sätt, utan att liafva liksom alla andra naturalster, fordrat aflelse och tillväxt. Boken får ej med naturnödvändighet liafva utvecklat sig från tidigare begynnelser och utkast; därför säges, att ingen del af den samma fans till förut. Boken får ej helt och hållet vara hans eget verk; ty han har under arbetet förnummit Försynens förkärlek för honom och Försynens hjälp. Den kan ej häller helt och hållet vara verldssty-relsens verk, därtill har han en alt för stark känsla af sitt eget snille; han talar därför uppriktigt, om ock mot natur och förnuft stridande, om »styrelsens part» i sitt författarskap1.

Men, att verket emellertid ej kunnat undandraga sig de allmänna lagarna för naturalstrens tillkomst, var ej blott

1 Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed. Sidd. 49 o. f.på förhand säkert, utan låter sig ovedersägligt bevisas. Förvarade utkast visa oss, att afhandlingen om Don Juan tillkom år 1837, således fullt sex år, innan »Enten-Eller» kom ut; do så kallade Diapsalmata äro med ytterst få undantag lätt omarbetade dagboksaforismer; planen till afhandlingen om det antika tragiska begreppets reflex var gammal, och grundläggningen till hela verket låg redan i »Om Begrebet Ironi». Härtill kommo, såsom jag visat, dessutom de befruktande personliga erfarenheterna och intrycken från författarens förhål-lande till sin fästmö, livilka redan i detta första verk på så mångfaldigt sätt omdiktades och bearbetades. Det förefaller mig därför, som om jag lyckats bevisa, både att och på hvad sätt produktionen i Kierkegaards liksom i livarje annan människas hjärna tillkommit genom den af en naturlig tankeförbindelse framkallade naturliga växten.

Ett humoristiskt vittnesbörd om den lifliga ovilja, som Kierkegaard i sin egenskap af naturförnekare hyste mot naturlig födsel, finnes i en aforism *, som kan tagas symboliskt :

»Huru otålig jag i grunden är, ser jag bäst däraf, att det förfärligaste af alt synes mig att vara en liafvande kvinna, emedan det skall räcka precis nio månader, och således all vilja, all häftighet, den yttersta ansträngning intet förmår.»

Trots all hans otålighet, alt hans användande af drif-husodling, äro hans egna alster dock bundna af samma lagar, som ordna alla andra alster af människor. Deras värde skulle ej ökats, om de kommit fullfärdiga till verl-den; de förlora ej ett uns i värde därför, att de på naturligt sätt grott och vuxit i författarens själ.

Första delen af »Enten-Eller» ställdes framför den läsande verlden såsom ett festligt dukadt och blomsterprydt

Efterladte Papirer, del 1, sid. 75.

ibord, fullt af doftande och kryddade rätter. De inledande Diapsalmata voro liksom ett appetitsbord, beräknadt att med lätta och retande smårätter väcka matlusten. Intet har bland alt, hvad Kierkegaard skrifvit, blifvit så populärt, som dessa små glänsande och fantasirika humoresker, hvilka regelbundet eftergjorts i hvar enda bok. som någon af hans beundrare skrifvit. De äro i all sin korthet mästerverk.

Kierkegaard hade med känslan af sin andeliga omogenhet i ett bref från Juli 1838 skrifvit följande ord: »Hvad jag behöfver, det är en stämma, genomträngande som Lyn-cevs' blick, förfärande som giganternes suck, ihållig som ett naturljud, med omfång från den djupaste bas till de mest smältande brösttoner, modulerad från den mest helg-dagsstilla hviskning till raseriets eldsprutande kraft. Det är detta, som jag behöfver för att få det uttaladt, som ligger mig på hjärtat, för att uttömma den vrede och den sympati, som jag bär inom mig.» Då dessa ord fem år därefter voro tryckta bland aforismema i »Enten-Eller», innehöllo de snarare en beskrifning af hans förmåga än en beskrifning af hans brist. Hans önskan hade noggrant blifvit uppfyld. Han, som på den tid. då dessa ord skrefvos, ännu lallat och stammat fram sina tillmälen mot Andersen, hade under mellantiden liksom Demostenes så hårdnackadt öfvat sig, att all stamning försvunnit och att han för-värfvat en vältalighet af högsta art. Hans stämma hade, liksom den grekiske talarens, i ensamhet stärkts genom rop, som öfverröstade braket af storm och bränningar.

Man kan emellertid vara tämligen säker på, att mången, som, då dessa aforismer utkommo, funno dem snillrika och mest beundrade dem, endast förstodo en liten del af det, som de själfva funno vara så förträffligt sagdt, och detta desto mindre, som det genom dessa blad går ett bemödande att vara retande och glänsande, äfven på bekostnad af begripligheten. Uttrycket för mången känsja, som ur-spmngligen varit verkligt känd, har genom stilens tillspetsning fatt utseende af att vara endast ett ordspel.

Tag t. ex. följande Diapsalma: »Jag säger om min sorg, hvad Engelsmannen säger om sitt hus: min sorg is my castle. Många anse det vara en af lifvets bekvämligheter att hafva sorg.»

Det gåtolika i den sista meningen försvinner, när man i dagboken ser, hvad Kierkegaard har strukit för att fasonera meningen till ett paradox. Början lyder där på samma sätt, som i »Enten-Eller»; men därpå heter det: »Men det fins många människor, som, när de hafva anledning till sorg (d. v. s. bära flor om hatten), fordra deltagande, icke så mycket såsom en lindring för sorgen, som mera på det man må kela litet med dem, livilka därför egentligen räkna det att hafva sorg bland lifvets bekvämligheter.»

Detta kan man förstå; det väcker mindre förvåning, men det är sant.

En annan bland de berömdaste aforismerna lyder sålunda: »Jag gitter rakt inte. Jag gitter inte rida, den rörelsen är för stark; jag gitter inte gå, det är för ansträngande; jag gitter ej lägga mig, ty antingen skulle jag ligga kvar, och det orkar jag inte, eller skulle jag resa mig upp igen, och det gitter jag häller inte. Summa summarum, jag gitter rakt inte.»

Det är ytterst putslustigt sagdt; bara det ej läte så rasande ställdt på effekt! Det ser ej ut, som det vore allvar eller verkligen kändt, utan såsom ett prof på humoristisk stil, skrifvet på skämt. Jämförom nu därmed den verkliga dagboksanteckningen i dess oförfalskade naturlighet.

»Jag gitter rakt ingenting. Jag gitter ej gå, det anstränger; jag gitter ej lägga mig med, ty antingen skulle jag då ligga länge, och det gitter jag ej, eller skulle jag strax resa mig upp igen, och det gitter jag häller inte. Jag gitter inte rida, det är en alt för stark rörelse i förhållandetill min apati. Jag gitter bara åka, bekvämt under en jämn skakning låta en mängd föremål glida mig förbi, stanna vid hvarje vacker punkt endast för att känna mat-tigheten ...»

Hur tydligt märker man ej, att orden här äro menade och ej endast kvickt hopstälda, att författaren är en människa med kött och blod och nerver, med en verklig kropp, och ej såsom estetikern i »Enten-Eller» en skugglik ande,

som, själf död och begrafven, håller föredrag för sina »medbegrafna» i tingeradt rum och i fingerad tid!

Eller tag följande alldeles barocka diapsalma:

»Het oproportionerliga i min byggnad är, att mina framben äro för små. Jag har liksom den ny-holländska haren mycket korta framben, men oändligt långa bakben. Jag sitter i allmänhet alldeles stilla; gör jag en rörelse, så blir det ett ofantligt hopp, till alla deras förfäran, med hvilka jag är förenad genom ömma slägtskaps- och vänskapsband.»

Detta är minst sagdt lika dunkelt, som det är lustigt. Framben, bakben, hvad skall det betyda?

I dagböckerna heter det på ett ställe 1:

»Min gång genom lifvet är så osäker därför, att mina framben (förhoppningar o. s. v.) i ungdomen försvagats genom öfveransträngning.» Och på ett annat ställe, som är utkastet till aforismen, slutar liknelsen om haren från Nya-Holland sålunda: »I allmänhet sitter jag helt stilla i ögonblicket; gör jag en rörelse, så är det ett ofantligt hopp ... Jag hoppar då öfver hela den närvarande tiden, det närvarande lifvet, kort sagdt alt det närvarande — och är frånvarande futurisk2.»

Det burleska diapsalma betyder således enkelt och simpelt detta: I ungdomen spände jag mina jordiska för-

1 Efterladte Papirer, del 1, sid. 230.

2 Efterladte Papirer, del 1, sid. 337.hoppningar för högt. De uppfyldes ej, de svekos; och när jag nu handlar, är det ej i kraft af ett jordiskt, utan af ett himmelskt hopp, och min handling väcker därför en naturlig häpnad, emedan den ej står i proportion till den verld, livari jag lefver.

Denna betraktelse, tagen efter sin mening, passade ej i njutningsfilosofens mun. Men, framstäld i en obegriplig men tokrolig form, lät den underligt och kunde passa hvar som hälst.

17.

Aforismerna glänste liksom en svärm brokiga och praktfulla sommarfåglar i solskenet. Afhandlingen om Mozarts Don Juan, som följde därpå, hade en flygt som falkens, när den lyfter sig från jägarens hand. Den bidrog till den lycka, som »Enten-Eller» gjorde. Den lade för första gången i dagen Kierkegaards särskilda begåfning som kritiker, hvilken man kan beskrifva såsom en förmåga att förvandla kritikens föremål till ett ideal inom sin art. Han saknade gåfvan att gifva ett verk eller en personlighet dess rätta plats inom det hela, hvartill de höra, och i ej mindre grad gåfvan att behandla föremålets förtjänster och fel så, att de ej uppräknas efter hvar andra, ej vägas mot hvar andra eller uppsluka livar andra, utan att förtjänsterna förvandlas till saken sjillf, och felen till dess säkra gränser eller konturer. Han mäktade, såsom sagdt är, att med stort skarpsinne och med lyrisk hänförelse idealisera. Så fullständigt han förmådde, skilde han sitt ämne från dess historiska sammanhang, förklarade det därefter i detta ords dubbla betydelse och lyfte så dess förklarade bild långt öfver den höjd, hvarifrån den för andra människor visade sig. Han kastade sig med en tillbedjande åtbörd ned framför det beundrade verket, han gjorde sig till dess tjänare, dess offer-bringar e, dess präst, och, i lidelsefull hänryckning svänganderökelsekaret framför det samma, uppstämde lian en lofsång till dess ära. Hans beundran är emellertid så medveten, så tankerik ocli snillrik, att den ej såsom arman beundran är smittsam eller frånstötande, utan tilldragande och öfver-tygande. I den kritiska rekonstruktion af ämnet, som han företager, äro alla proportionerna mellan delarna inbördes, alla förhållanden inom ämnet bevarade; men på samma gång äro alla dess förhållanden utåt, till den omgifvande verlden, ja till dess egen upphofsman försvunna eller ändrade; så öfverspänd och i luften sväfvande är hans kolossala konstruktion. Han har i sin makt att åt det verk, som han förhärligar och förklarar, gifva ett utomordentligt värde inför läsaren; men han gör såsom en annan kung Midas, han förvandlar till guld alt, hvad hans hand berör, så att verket för läsarens öga strålar i en gyllene gloria; men han har ej i sin makt det, som ej är fullt så svårt, att nämligen gifva alt däri dess egna och naturliga färg.

Afhandlingen om »Det Musikalsk-Erotiske» har mest af dessa förtjänster och minst af felen, emedan ämnet, Mozarts »Don Juan» verkligen är ett så beundransvärdt konstverk, att den förgudande kritiken ej äggar läsaren till

motstånd.

I afhandlingen om Scribe's »Den första kärleken», som är skrifven med samma virtuositet, behandlar han sitt ämne såsom en taskspelare behandlar en sak, som man gifver honom. Han framdrager därur en otalighet af härligheter, idéer strålande som juveler, diamantlika, i talrika facetter blixtrande infalL; man ser med förundran, att alt detta kunde rymmas i stycket, men man är ej rätt säker uppå, huru vida det icke är han själf, som, till en del åtminstone, lagt det in däri. Glömmas bör emellertid ej, att denna afhandling ej är Kierkegaards eget, utan hans estetikers ord, och att Ivierkegaard kunde betrakta Scribe med helt andra ögon.Ju mer han utvecklades såsom ande, dess mindre strängt höll lian sig, då lian uppträdde som kritiker, vid sitt egentliga ämne. Detta blef honom mera ett befordringsmedel, för hvad han just i det ögonblicket hadc att säga sin samtid, eller en anledning att göra en extra ridtur på en eller annan af sina käraste käpphästar. Hans kritik var fortfarande afgjordt beundrande; men hans beundran af ännu lefvande personer hade ej mera den friska, allt förglömmande karakter, som hänförelsen i kritikerna i »Enten-Eller» eger. Jag syftar på afhandlingen om Fru Gyllem-bourgs »Två tidsåldrar» 1 och på artiklarne »Krisen o g en Krise i en Skuespillerindes Liv» 2 livilka utan att nämna fru Heibergs namn strö blommor för hennes fötter. Kier-kegaard led af ett slags olycklig kärlek till Heiberg och det heibergska huset, och dessa två arbeten äro yttringar däraf. Den del af dem, som håller sig till saken, d. v. s. den egentligen kritiska, är en flod af förträffligt uttryckta och fint tänkta förbindligheter. Det öfriga utgör en karakteristik af samtiden i Kierkegaards vanliga stil, således den fullständiga motsatsen till förbindligheter. Fru Gyllem-bourgs »Två tidsåldrar», som är en mycket talangfull roman, utgör ett slags försvarstal för den tid, då författarinnan själf var ung, nämligen den franska revolutionens tid, som hon ser i ett poetiskt ljus, och en ytterst ensidig och bitter anklagelse mot dåtiden. Kierkegaard räknar sig med vissa förbehåll försvaret till godo, emedan revolutionen egde passion, hvilken han förgudar — och dock lider det föga tvifvel, att, om han varit samtida med revolutionen, han skulle dömt den såsom uppror mot alt hvad vördnadsvärdt och heligt är —; anklagelsen är i allo vatten på hans

En litera;r Anmeldelse. 18-16. Jmfr Efterladte Papirer, del 2, sidd. 414 420. Öfv. anm.

S. Kierkegaards Bladartikler, udgivne af R. Nielsen, 1857, sidd.

179. Öfv. anm.kvarn. Han tager sig däraf anledning till en riktig straffpredikan mot »nutidens» passionslösket, afund, jämlikhets-sjuka, ytlighet och lättfärdighet. Afhandlingen om fru Heiberg skrefs i anledning af hennes återuppträdande såsom Shakspeare's Julia efter att på 14 år ej hafva spelat denna rol. Den innehåller utom spridda förträffliga bidrag till skådespelarekonstens estetik en utredning af olikheten mellan den genialitet, som blott heror på ungdom, och den genialitet, som är innerlighet, ungdom för andra gången, med hvilken Kierkegaard af naturliga skäl långt mera sympatiserade. Den innehåller vidare (med anledning af svårigheten i att under 14 års tid bibehålla publikens bifall och ynnest trots det för uppmärksamheten tröttande i att alltid vara synlig för alla) en skildring af motsatsen mellan deras lif, hvilka för att hålla vid makt ett tomt bländverk dölja sig för mängden, och sanningsvittnenas lef-nadssätt: »de obetingadt oegennyttiga sanningstjänarne, säger han, hafva alltid haft för sed att lefva och röra sig bland människorna, de hafva aldrig lekt kurra gömma med mängden ... de hafva tvärt om alltid visat sig i hvardags-drägt, lefvat med menige man, talat med kreti och pleti...» Från denna afvikelse återvänder artikeln till fru Heiberg, hvilkens snille han låter full rättvisa vederfaras, om man medgifver, att det gifves rättvisa utan personligt målande kritiska drag. Han hindras emellertid af sin metod alldeles från att anföra några sådana, han icke ens nämner något namn, det är en skådespelerska i allmänhet, som han skildrar, eller rättare en särskild typ af en skådespelerska; och en typ såsom sådan spelar aldrig illa. Det fans hos Kierkegaard ett slags oskyldig elakhet, som kan spåras vid detta tillfälle. Han umgicks med fru Xielsen, beundrade henne högeligen som artist och berömde henne gärna på fru Heibergs bekostnad. Vid andra tillfällen gjorde han tvärt om. Såsom författare gaf han först fruHeiberg beröm i »Enten-Eller»; därpå fick fru Nielsen ett tämligen långsökt loftal midt i afhandlingen om äktenskapet i »Stadier paa Livets Yei»; och så tick fru Heiberg ändtligen några år därefter sin upprättelse i denna stora afhandling, i hvilken han mot slutet, liksom för att retas litet, inflätade en komplimang till fru Nielsen.

Hans kritiska uppsatser från de senare åren äro, såsom sagdt är, af mindre betydelse, än de första i »Enten-Eller»

voro, om ock metoden är don samma. Dessa hafva ej af honom själf eller af någon annan öfverträffats.

Det är genom dess sköna svärmeri, som afhandlingen om Don Juan står så högt, genom det svärmeri för konsten. hvilket var en af den romantiska riktningens ädlaste egenskaper. Det är en hänförelse, sådan som den, hvilken med samma vältalighet fastän med mindre tankeskärpa uttalar sig i Bettinas epistelhymner öfver Beethoven och Goethe eller hos E. T. A. Hoffinan i kapellmästaren Kreis-lers uttolkningar af de störste kompositörer. Afhandlingen om »Don Juan» är för öfrigt grundad på en nu fullkomligt föråldrad metafysisk estetik efter Hegels mönster. Operans förträfflighet förklaras genom sammanträffandet och öfverensstämmelsen mellan de två abstrakta begreppen ämne och form, hvilken öfverensstämmelse enligt författarens bestämning kräfves till klassicitet, som ej hänföres till någon förmåga hos Mozart. Det bästa musikaliska konstverk, säges det, måste uppstå, då den mest abstrakta idé träffade musikens abstrakta medium, och genom det besynnerliga postulatet, att »sinlig genialitet» är den mest abstrakta idé, uppnås hutvudpostulatet, att vi nämligen i Mozarts »Don Juan» hafva den fulländade enheten af denna idé och den deremot svarande formen.

Jag har på ett annat ställe skildrat detta tidehvarfs sträfvan att finna absoluta mönster eller ideal af fullkorn-lighet \ Den var ett arf från den af Kierkegaard så häftigt bekämpade spekulativa* filosofien. Man skydde historiens och relativitetens idé. Det historiska betraktelsesättet, som ej känner till något absolut mönster, sköts undan. Man studerade hvarken konstnären eller hans tid; men hans stora verk (eller hans stora personlighet) gjordes till typ, hvilken tyckes, om den konsekvent betraktas, nödvändigt böra afsluta hela konstutveckligen; liksom den spekulativa filosofien, Hegelianismen, förmenades afsluta historiens filosofi. Shakespeare eller Calderon blef på det sättet för romantikerne den absoluta skalden. Heiberg hade nyligen bevisat, att Oehlenschlägers »St. Hans-aftenspil» var den fullkomligaste realisation af det omedelbara dramat i lyrisk form. Martensen hade efter då gällande recept ådagalagt, att forntiden, medeltiden och den nya tiden ega hvar sin absoluta dikt, forntiden Johannes1 uppenbarelse, medeltiden Divina commedia och den nya tiden Faust; och den tanken hade sannolikt föresväfvat Kierkegaard att behandla ett sådant ämne, fastän på ett långt snillrikare sätt. 2 Nu var Faust upptagen och han koncentrerade sin kraft på Don Juan.

Han var ej i någon högre grad musikalisk; hade han detta varit, så hade han hos Beethoven, som han aldrig nämner, funnit långt mera af sin egen naturs innersta väsen, än hos den sorglöse, öfverströmmande Mozart. Men beundransvärd, dubbelt beundransvärd är han genom att, utan att vara musikalisk, liafva förmått så intränga i musikens väsen. Själfva förgudningen af musiken var ett hos romantikerne gemensamt drag; och jag har redan för flera år sedan sökt visa, att och hvilka beröringspunkter finnas mellan afhandlingen om Don Juan och det allmänna ro-

1 Hovedstrømninger, del. 1, sid. 269.

2 »Och huru olycklig är jag ej — Marteusen har skrifvit en afhandling om Lenau’s Faust», Juui 1837.mantiska sträfvandet att raed ord återgifva musikaliska stämningar k Men det finnes ej, så vidt jag känner, i någon literatur en redogörelse för andan i ett musikaliskt verk, hvilken kan uthärda en jämförelse med alt det i detta djupsinniga och liänryckta loftal, som ej är en abstrakt estetisk teori, utan en omskrifning och öfversättning af musiken. Jag skall såsom exempel fästa uppmärksamheten på det, som där säges om ouvertyren, just emedan jag omöjligt kan sätta den så högt, som Kierkegaard gör det, och emedan jag är öfvertygad därom, att de flesta musikkännare äro eniga i att finna den mindre betydande, i alla händelser långt mindre förträfflig, än han gör det. Men det går med den så, som jag förut sagt: ehuru han öfverdrifver sitt ämnes proportioner i förhållande till omgifningarna, ser han dess inre proportioner rätt.

»Ouvertyren börjar med enstaka, djupa, allvarliga, enformiga toner; då ljuder först oändligt långt borta ett tecken, hvilket dock, som om det kommit för tidigt, genast återkallas, till dess man senare hör allt djärfvare och djärf-vare, allt fullare och fullare denna stämma, som först listigt, kokett, och dock liksom i ångest, slapp med in, men ej kunde tränga igenom. På samma sätt ser man ofta i naturen horisonten mörk och molndiger; för tung för att bära sig själf, hvil ar den på jorden och gömmer allt i sin mörka natt; enstaka, ihåliga toner höras, dock ej upprörda, utan som ett djupt mummel för sig själf — då ser man vid himlens yttersta gräns, fjärran vid synranden

en blink; den ilar snabt längs jorden, i ett nu är den förbi. Men snart visar den sig igen, den tilltar i styrka, den upplyser för ett ögonblick med sin flamma hela himmelen, i nästa ögonblick är horisonten ännu mörkare; men snabbare, än mer i glöd blossar den upp; det är, som miste mörkret självsitt lugn ocli grepes af oro. Liksom ögat här vid den första blinken anar vådelden, så anar örat i det bortdöende stråktaget hela lidelsen. Det är ångest i denna blink, det är, som föddes den i ångest, i det djupa mörkret — så är Don Juans lif.»

Den läsare, som icke känner till afhandlingen, ser strax, att Kierkegaard ingalunda tager saken från den tekniska sidan, han undersöker icke en gång rent estetiskt Mozarts förtjänster och fel såsom dramatisk kompositör; han skulle näppeligen förstå wagnerska invändningar. Förälskad såsom han är i tanken om en absolut auktoritet, lyder han sitt tacksamma hjärtas behof att göra Mozart till en sådan och gifver fritt lopp åt sin naturs benägenhet för ödmjuk och tillbedjande vördnad. Han vill ej så mycket bedöma Mozart, som väcka uppmärksamheten på honom, göra plats åt honom, slå upp dubbeldörrarne för honom och ropa: Kejsaren! Derfor når hans kritik af Don Juan sin spets i ett lyriskt utbrott:

»Hör hans lifs begynnelse; liksom ljungelden sliter sig ut ur åskmolnets mörker, så bryter han fram från allvarets djup, snabbare än ljungeldens fart, obeständigare än denna, och dock lika så taktfast; hör, huru han störtar sig ned i lifvets mångfald, hör, huru han bryter sig mot dess fasta båjverk, hör fiolernas lätta, dansande toner, hör glädjens vink, hör lustens jubel, hör njutningens festliga salighet; hör hans vilda flygt, sig själf ilar han förbi, städse snabbare, städse ohäjdbarare, hör passionens tygellösa begär, hör kärlekens sus, hör frästelsens hviskning, hör förförelsens hvirfvel, hör ögonblickets stillhet — hör, hör, hör Mozarts Don Juan.»

18.

Afhandlingen om »Det Musikalsk-Erotiske» är skrif-ven i en stämning af den ädlaste konsthänförelse. Afliand-lingen om »Den förste Kiærlighed» är, såsom assessor A il-lielm säger, författad med »en nästan förtviflad entusiasm»; ty den är skrifven i hjärtats bitterhet, inspirerad af det ofrivilliga förakt för kvinnan, som var Kierkegaard naturligt, som han förmår öfvervinna blott, då han uppträder såsom sedelärare, men hvilket å nyo bryter fram, då han uppträder såsom religiös reformator; det är ett verk, fram-alstradt med köld. och närdt med gäekeri, och det skimmer, som strålar därifrån, är förståndets glittrande rimfrost, hvilken tät och kylig täcker det.

Man har förundrat sig öfver den godtyckliga uppfattningen, öfver det huller, Kierkegaard gör för en obetydlighet af Scribe. Men för att rätt förstå detta godtycke måste man nödvändigt betrakta afhandlingen i det ljus, livari ingen vid dess framträdande kunde se den, men hvari Kierkegaards hela författarskap ställer den samma. Fullständigt förstås den först, när den sammanställes med »Gjen-tagelsen», med Constantins och Victors tal i »In vino veritas» och med Frater Taciturnus’ sknfvelse till läsaren, som slutar »Stadier paa Livets Yei.»

Samtidigt med att Kierkegaard hade behof af att från den tragiska sidan i »Frygt og Bæven» och »Skyldig? — Icke skyldig?» framställa sin smärta öfver att bära sin fästmös död på sitt samvete, plågades och irriterades han af det skärande komiska i all den sorg och det kval, som han onödigt beredt sig själf för en ung Hickas skuld, hvilken, långt ifrån att, såsom hon trott, taga döden af skilsmässan från honom, mycket snart blifvit en annans lyckliga brud. Det var icke möjligt annat, än att han med sin sällsynt skarpa blick för komik snart skulle känna det löjliga däri. Han var tillräckligt god humorist för att se den löjliga rol, han själf spelat. Frater Taciturnus är outtömlig i sitt hån öfver sin såsom älskare bedröflige hjälte: hans bekymmer för flickan är rent svärmeri, i sig själf löjligt, och komisktgenom, att han gör det allra befängdaste. Han, som i förhållande till henne tagit på sig att afskaffa öde och slump, har visat sin befogenhet att vid hvarje tillfälle blifva dragen vid näsan, liksom han blifvit det af några yttranden beträffande hennes framtid, hvilka han till sin olycka aflockat henne och som hon ej menade stort med, då de fäldes, under det han känner sig evigt förpligtad att i sitt sinne upprepa dem och i dem inlägga alt. Han framkallar i det yttre platt ingen annan verkan, än den, hvarje mansperson lika väl kan åstadkomma, att en flicka vill dö o. s. v.; han kan inte en gång göra henne olycklig. Hon däremot framkallar en oerhörd verkan. Han blir löjlig genom sin ödmj uka vördnad.

Men sakens natur och självbevarelsens drift tvingade Ivierkegaard snart att alt mer i sitt sinne flytta åtlöjets börda öfver på henne och att tillfredsställa det behof, han kände, »att alltid hafva skrattarne på sin sida», genom att

betrakta hennes sätt att bemöta honom, hennes högtidliga försäkringar, hennes trohet, då han ville bryta, och hennes, trots de stora orden, snart ingångna förening med en annan, såsom en hvirfvel af löjligheter. Med sin böjelse att generalisera utsträcker han i vissa stämningsögonblick sin uppfattning af dessa relativt oskyldiga och älskvärda löjligheter hos en enskild äfven till andra unga flickor, till alla unga flickor, till hela det kvinliga könet, och i sådana ögonblick hånler han åt alt det myckna talet om evig kärlek och om den första kärlekens oförgänglighet. I ett sådant ögonblick har afhandlingen om den första kärleken tillkommit med hela den hagelskur af åtlöje, som den lössläpper öfver den af naturen älskvärda, men med romanläsning uppfödda och förskrufvade Emmeline.

Anlagd, såsom han var, att fram och till baka, ständigt om igen reflektera öfver en jämförelsens mycket obetydlig kedja af tilldragelser, ser han nu hvarje punkt af sin pino-historia ömsom i tragisk och ömsom i komisk belysning. Den afgörande vändpunkten i »Lidelseshistorien» är följande: 1

»Store Gud . . . jag finner en biljett, skrifven med en förtviflad passion; hon kan ej lefva utan mig; det blir hennes död, om jag öfvergifver henne; hon besvär mig vid Gud och min eviga salighet, vid livarje minne, som binder mig [ögonskenligen faderns], vid det heliga namn, som jag blott sällan uttalar, emedan mitt tvifvel har hindrat mig från att tillegna mig det, om ock just därför min veneration för det samma är såsom för intet annat naturligtvis Ivristi namn]. Så är jag då vigd vid henne.»

Man sammanställe härmed följande dagboksanteckning:2

»Replik.

En humoristisk individualitet träffar till samman med en ung flicka, som en gång försäkrat honom, att det skulle blifva hennes död, om han öfvergåfve henne; han träffar henne förlofvad. Han hälsar på henne och säger: Jag ber, att få tacka Fröken för den välgärning, Fröken bevisat mig; tillåt mig visa min erkänsla (han tager ur västfickan 2 mark 8 skilling och räcker henne dem). Vreden gör henne svarslös, men hon blir likväl stående och söker med sin blick imponera på honom, hvarpå han fortsätter: Ingenting att tacka för, det är bara en liten hjälp till utstyrsel; och den dag, Fröken firar sitt bröllop och slutligen sätter kronan på sin välgärning, förpligtar jag mig vid alt hvad heligt är, vid Gud och Frökens eviga salighet att skicka vtterligare 2 mark 8 skilling-.»

Den direkta parodien är tillräckligt klar. Tydligen har ingenting plågat Kierkegaard i högre grad än denna besvärjelse, och han låter därför redan i »Lidelseshistorien»

1 Stadier paa Livets Vei, 2:a upp], sid. 306. Efterladte Papirer, del. 1, sid. 437,sin ideale namnlöse hjälte, som finner sig af den samma hunden, värja sig med den befängdaste karrikering:

»Det skulle, om frågan vore om en annan, tillfredsställa min vrede, att se det veterligt, att dessa stora ord ocdi edliga uppfordringar varit hvarken mer eller mindre än, med förlof sagdt, elaka uppstigningar, litet hicka, må hända förorsakade af för mycken romanläsning, att dessa dödstankar varit drömmar, icke som Julias hos Shakspeare, efter giftets drickande, utan sådana, som Wessels Grete får, sedan hon ätit ärter.»

Fratern själf, den diktade författaren, betraktar den unga flickans uppförande med mindre bitterhet och större köld; han anmärker blott, att, hade hennes lidande varit tragiskt, så hade hon tegat och iakttagit stillhet; nu går hon till den motsatta ytterligheten och tager, såsom unga flickor pläga, munnen så full som möjligt, plågar sig själf med att vilja vara en olycklig älskarinna i högsta stil. Han fäster äfven uppmärksamheten därpå, att, om hon gifter sig med en annan, kommer hjälten antagligen att betrakta saken högst patetiskt såsom ett »öfvergifvande af idéen», men att hon likväl i verkligheten ej då gör annat än att »sine ira et studio» skaffa sig en ny kavaljer på lifvets bal; »när man nämligen ej kan få den ene, så tar man den andre, obesvärad af idé-vidlyftigheter, och därför också älsk-värdt.» Man förnimmer föraktet bakom de öfverlägsna orden.

Med sådana känslor i hjärtat och med sådana tankar i hufvudet satt Kierkegaard vid den tid, då han ernade börja arbetet på »Enten Eller», på kongl. teatern ocli såg den »Den första kärleken». Man förstår derför fullväl, hvad afhandlingens författare egentligen menar med de orden: »Scribe's stycke har på mångfaldigt sätt berört mitt personliga lif». Det har för honom varit den befriande fläkt, som vreden och hånet inom honom behöfde. Frånsin

åskådareplats lastade han stycket med all sin egen erfarenhet om kvinnan och om den första kärlekens betydelse och åsåg sedan med förtjusning, huru det sjönk i ett haf af ironi. Emmelines tomma passion, reminiscenserna från romanläsningen, dem kände han så väl igen, och han förstod väl, att hennes högst älskvärda men meningslösa kär-leksyttringar försätta omgifningen i en hopplös förvirring.

I »In vino veritas» låter han Constantin säga, att en yngling ej eger hälften så mycken idealitet, som en ungmö, men att hela hennes idealitet är hländverk, till finnandes endast i fantasi-ögonblicket, och i verkligheten därför blott gyckel, så att formeln för all kvinlig tillvaro lyder så: f. d. kejsarinna öfver kärlekens stora allmänning och titulärdrottning öfver alla pjållrets öfverdrifter, numera Fru Pettersson i hörnet af Badstugatan. Emmeline i Scribe's stycke upplyser denna sats; hon lefver från början till slut i illusion, och hela stycket är ett gäckeri med hennes känslosamhet och eftergjorda romantik.

På samma ställe låter han Constantin säga: »Man tror henne [hvarje kvinna] absolut i erotiskt hänseende . . . . tror absolut alla dessa utbrott af en osviklig romantik, i hvilken hon sannolikt skulle omkomma, om man ej anbragte en säkerhetsventil, genom hvilken sucken, röken och romantikens aria anspelning på Wessel] strömmar ut och saliggör den tillbedjande.» Det är denna situation, som Emmeline i Scribe's stycke illustrerar; ty, långt ifrån att verlden går henne emot, är allting så lyckligt ordnadt, att hon kan frossa i romantiska försäkringar och fraser utan att märka den ironi, som fyller luften omkring henne.

En af hufvudpunkterna i »Lidelseshistorien» utgjordes af den unga flickans fasthållande vid sin älskare, då denne önskar draga sig till baka. Gång på gång i Kierkegaards skrifter ställes detta fasthållande i högkomisk belysning. Så t. ex. i »Gjentagelsen», där det om samma sak heter:»Stor är kvin]ig trofasthet, i synnerhet då den nndanbed-jes; outgrundlig ocli obegriplig är den alltid.» Constantin i .»Stadier paa Livets Yei» säger nästan det samma:» Ofattligt stor är kvinnans trohet, så länge hon ej är säker på den älskade, och fullt så stor, så snart han undanbedjer sig hennes trohet.» Men i Scribe’s »Den första kärleken» fann Kierkegaard en redan färdig mönsterbild af just den löjlighet, på hvars skildring och utpekning han nu var så begifven, och deraf kommer det, att författaren till artikeln i »Enten — Eller» jublande utbrister:» Emmelines trohet blir en fullkomlig parodi. Hon vill på intet vilkor afstå från honom, hon låter ej skrämma sig hvarken af eld eller vatten; Charles’ förlägenhet blir alt större och större, ty han önskar att blifva af med henne. En sådan trohet är alldeles så, som den skall vara; ty en sådan där liten dam, som Emmeline, plägar alltid att vara trognast, då den älskade önskar blifva af med henne.»

Den egentliga hjärtpunkten i »Lidelseshistorien» var dock ej blott denna föga efterlängtade trohet, utan det olyckliga yttrande, som den uuga flickan fält (detta må nu verkligen ha skett eller ej), att förlofningens brytande skulle blifva hennes död. På samma gång, som Kierkegaard i »Frygt og Bæven» lägger sorgespel efter sorgespel kring detta yttrande, bygger en hel mausolé däröfver, en praktfull vård, krönt af den unga flickans sörjande stod, på samma gång väcker detta yttrande hans ursinniga hån och drifver honom, livarje gång han tänker därpå, till att begrafva det under en skur af ruttna ägg och ett bombardemang af illaluktande apelsiner.

Hör blott Constantin Constantius berätta sitt sammanträffande på gatan med sin afdöda. Det är lyckligt för de unga flickorna, tänker han, att de ej måste begrafvas hvarje gång, de dö. En afdöd förefaller honom såsom en af de roligaste figurer, man i lifvet kan träffa till samman med;lion presterar alt, livad man billigtvis kan begära såsom bidrag till roligbeten. Hon dör af kärlek; det är afgjordt, ty bon bar själf sagt det. Men skulle hon därför ej kunna älska åter igen*? Hvarför inte"? bara man kan bringa henne till lifs igen. Då är bon ju en ny människa, och en ny människa, en annan människa kan ju också älska för första gången, däri ligger ingenting märkvärdigt. O död, utbrister lian, din kraft är stor! icke det häftigaste kräkmedel, icke det starkaste laxativ kan göra så rent hus!

Men bär under uppförandet af »Den första kärleken» såg Kierkegaard på scenen äfven sin favoritsituation, nämligen den unga flickan, som försäkrar, att bon ej kan lefva utan sin första kärlek, Pär, och som tio minuter därefter i all älskvärdhet gifver lians efterföljare, Pål, sin band med den försäkran, att det förra var ett misstag och att först denne är hennes första kärlek. Däraf orden i artikeln: »Den djupa ironien i situationen ligger då i Emmelines obrottsliga trohet, som på intet vilkor kan afstå från Charles, då detta skulle kosta hennes lif,

äfvensom i Charles’ stigande förlägenhet, då han ej kan blifva af med henne.»

Men det fans mellan Kierkegaard och Scribe’s stycke ännu en beröringspunkt, och den af en egen ocli alldeles särskildt ängslande beskaffenhet. Denne Charles, som Em-meline i ren inbillning ej vill uppgifva, är han månne ett rätt föremål för en romantisk trohet? Nej. »Man nästan mår illa, då man vill fästa sin blick på den gränslöst fadda dumhet, som är uttryckt i hans ansigte. Och det är dock inte direkt dumhet; hans blick röjer ännu ett svärmeri, som i all sin fjåskighet erinrar om en forntid». Det är af lutter romantisk renlärighet och pjållrighet, som Emmeline icke vill gifva honom friheten. Men, tör någon fråga, livad har Kierkegaard för gemenskap med denne löjlige personage"? I sin egen skepnad visserligen mindre än intet. Men hjälten i »Lidelseshistorien» har åtminstone en stark likhet medhonom, då han, ehuru fåfängt, för att frigöra den älskade ikläder sig bedrägeriet. Märk följande utgjutelse:1

»Grip mig då med all din makt, du väldiga passion, du förfalskare, som är sanningens bortbyting, men som i bedrägeriet ej kan skiljas från sanningen. Förvandla alla kval i min själ till tomt prat, när de komma på läpparne; all sorg deri till snack, när den meddelas. Tag bort, tag bort, dölj hvarje drag, hvarje min, hvarje känsla, hvarje tecken till känsla, som kunde behaga henne, så fullständigt, att sanningen ingenstädes skymtar genom bedrägeriet. Omskapa mig, låt mig, när jag sitter hos henne, sitta som en nickande porslinsdocka, med ett tanklöst leende på läpparne, i en dunstkrets af pladder!»

Var det icke löjligt, till ursinne löjligt, att hafva omskapat sig till en Charles, och det förgäfves? Emmeline hade roat sig med att det oaktadt förblifva honom trogen; och, då hon tillbörligen hade pinat honom med sin trohet, så hade hon helt oskyldigt och obesväradt tagit Rinville. Ser man ej, med hvilken lidelsens skälfning hans bitande penna har skrifvit dessa ord:

»Alt, hvad Emmeline säger, betinnes vara strunt, äktenskapslöftet inberäknadt. Hennes gamla kärlek till Charles är strunt, hennes nya till Rinville är också strunt; hennes svärmeri är strunt, hennes vrede är också strunt; hennes trots är strunt, hennes goda föresatser äro också strunt.»

Den lilla romantiska gasellens innersta väsen betinnes vara »gränslös strunt».

Afhandlingen om »Den första kärleken», öfverdådigt kvick såsom den är och besjälad af en förnekande och förlöjligande hänförelse, blir då det satyrspel, som svarar mot den tragiska trilogi, som bildas af »Gjentagelsen», »Skyldig — Icke skyldig"?» samt »Frygt og Bæven».

1 Stadier paa Livets Vei, 2:dra uppl. sid. 308.19.

På titelbladet till »Enten — Eller» stå öfversatta två verser af den engelske skalden Young:

Ar då förnuftet ensamt döpt,

Aro lidelserna hedningar? 1

ett yttrande, som är begripligt hos en halfpietistisk skald, såsom Young, men som väcker förvåning, då en sådan ande som Kierkegaard går ut därifrån. Men, om man rätt betraktar dessa ord, så upptäcker man ett af de djupaste karaktärsdragen lios Kierkegaards författareskap.

Han utgår från, att förnuftet är döpt. Den otaliga mängd af tina analyser och undersökningar, som ligger bakom hans, utan öfverdrift taladt, oerhörda jättearbeten, har ej utförts fri från förutsättningar och fördomar. Det fans också intet ord, som förmådde till den grad utmana Kier-ke gaards stundom snillrika, stundom grofva hån och gäk-keri, som tilosofernes stora grundregel: Man bör t vi fl a om alt. Det förnuft, som i dessa verk pröfvar, är ett döpt förnuft, döpt i eld, men döpt — det är ett förnuft, som på förhand har gifvit ett löfte beträffande de resultat, hvar-till det vill komma, och som följakteligen ej kommer till något annat resultat. Liksom lärjungen, som gluttat i lärarens räknebok, vet detta förnuft, hvad facit blir, innan räkningen ännu börjat, och får derför ut samma facit ur hvilket räkneexempel som hälst. Det Yya Testamentet, uppfattadt så, som ortodoxien uppfattar det, är räkneboken, i hvilken alla uppgifters sanna lösning gifves.

Det behöfver näppeligen sägas, att förhållandet är helt annorlunda hos detta århundrades stora, vägledande andar

1 Are passions then the Pagans of the soul,

Reason aione baptized?

The complaint IV. v. G30.i andra länder. Hos Littré ocli George Sand, lios Goethe och Hegel, hos Shelley och Stuart Mill är förnuftet odöpt. Men till ersättning äro hos dem — hildlikt taladt — passionerna döpta. De hland dem, hvilka framställa lidelserna poetiskt, låta dem visserligen någon gång taga till orda i all deras ursprungliga vildhet, men det sker ej ett helt konstverk igenom; såsom regel taget liafva de mildrats, adlats, spänts för andens triumfvagn såsom eldiga, men lydiga springare.

Hos Kierkegaard är förhållandet motsatt. Då förnuftet hos honom är döpt, äro lidelserna i hans skildringar odöpta; och detta gifver dem hland hans stycken, i hvilka lian framställer den »estetiska» lefnadssfären, njutningslifvet, kvinnan såsom föremål för mannens begär, en så egen karakter. Det mest bekanta af dessa stycken är det, som utgör höjdpunkten af »Enten-Eller», Förförarens dagbok; och därtill sluter sig den första afdelningen af »Stadier paa Livets Yei»: In Hno veritas. Det är två mästerverk af högsta rang, men ohyggliga, ängslande mästerverk. Om det ojämförliga dryckeslaget i »Stadierne» på grund af allmänhetens slöhet väckte vid bokens utgifning liten eller ingen uppmärksamhet, så hade däremot dagboken väckt ett så mycket större uppseende vid framträdandet af »Enten-Eller», emedan det publikum, som skyr svåra böcker, men vädrar i alla, snart kom under fund med, att den okände författarens papperskoloss, jämte alla sina tilltal till »Sym-paranekromenoi» och sina högtidliga afhandlingar om det estetiska och det etiska, som tydligen voro ämnade att öfver-hoppas, därjemte innehöll Förförarens dagbok, i hvilken man redan på förhand kunde vänta sig en riktig läckerbit.

Den var verkligen också ett högst snillrikt arbete, ett af den danska skönliteraturens hufvudverk under detta rika tidehvarf. Men det var ett underligt slags förförare, man här lärde känna; det var egentligen skuggan af en förfö-rare, fantastisk som en skugga, blodlös som en skugga. Det fans i denna dagbok ingen skön och lycklig sinlighet, såsom under Grekernes solstrålande himmel, ingen mild och ädel sinlighet, såsom den framträder i Goethe’s klara och genomskinliga månljus, ingen vildt blommande sinlighet, såsom i Byron’s af stjärnskott gnistrande natt; det fans i det hela taget ingen sinlighet i egentlig mening, utan en snille-aristokratisk stolthet, en omättlig fåfängas

evigt hungriga begär efter näring och en åtrå, hvilken

som Molok utsträckte glödande armar efter sitt föremål för att i sitt famntag bränna, förtära, tillintetgöra' det samma b Man förstår boken bättre, sedan man äfven läst »In Aino veritas», där dess hufvudperson å ny o uppträder. Läser man skildringen af detta dryckeslag i den rätta stämningen, hvilket icke är så alldeles lätt, om man ofta läst

den, så är det, som om de talande icke stode i en upplyst

sal, utan i mörkret och som om vid deras ord blåa lågor stode dem ut ur munnen. Det är en djup egendomlighet hos Kierkegaard, att med så utomordentliga skaldegåfvor han aldrig kunnat eller velat gifva en oskyldig eller åtminstone ej skuldbelastad bild af det evigt vårlika i kärleken — hans äkta par har en droppe kälkborgerlighet i sig — utan alltid har måst slunga den jordiska glädjen till baka i förtvidan. Det är betecknande, att det ej lyckats honom att någorlunda lefvande för ögat framställa andra karakterer än förtvidans apostlar. Detta berodde därpå, att han, trots sitt försök att intvinga det sedliga lifvet mellan det estetiska och det religiösa, i verkligheten trodde endast på två möjligheter, hedonism eller askes, njutningens eller försakelsens lif; dessa båda lifsformer vuxo för hans blick upp till en sådan makt, att de klämde i hjäl den mellanlig- 1

1 Rörande förhållandet mellan Förförarens dagbok och beslägtade företeelser i andra länder se Hovedströmninger del. 2, sid. 49.gande naturliga oeli mänskliga formen af tillvaro. Därifrån kommer det oliyggliga i dessa mästerverk. Om man med kritik läser . »In vino veritas,» så förnimmer man, att föredragets genomgående stämning ömsom är klosteråtrån efter kvinnan såsom den förbjudna frukten, ocb munkhatet mot

kvinnan såsom en oren varelse, hvars beröring förnedrar. Alla utbrotten, må hända med undantag af »den unge mannens» tal, som är fullkomligt neutralt och könlöst, kunna härledas från dessa grundstämningar. Bakom de praktfulla och öfverdådigt snillrika talen skönjer man liksom i flyktigt utkast en idealisk personlighet, som än fäster sin skallerormsblick med begär på kvinnan, än med vämjelse kastar henne från sig med katolskt prästhögmod och prästförakt — som ömsom är blott demon, ömsom blott ande.

Förföraren är ömsom det samma. Cordelia säger därför om honom: »Han var stundom så mycket ande, att jag kände mig tillintetgjord som kvinna, stundom så vild och passionerad, så full af begär, att jag nästan darrade för honom», således ömsom ande och demon. Och, såsom det anförda stället lyder, hjältens lidelse är ej ungdomens eröf-rande och intagande lidelse, utan en, för hvilken kvinnan ryser, en odöpt, en hednisk lidelse.

Men häri ligger ock dessa arbetens djupa och makalösa originalitet. De äro säkerligen det i literärt hänseende yppersta, som Kierkegaard skrifvit. Det är verk, som, skrifna på ett af de stora europeiska kulturspråken, skulle gifvit sin författare verldsrykte, i synnerhet såsom de framträdde, icke enstaka, utan såsom delar tillhörande ett helt af motsatt anda. Jämför man »Förförarens dagbok» med Schlegels bekanta »Lucinde», hvarifrån motivet, såsom förut omtalats, är taget, och besinnar man, huru berömdt detta svaga och i alla afseenden underordnade arbete hlifvit, så ser man, hvilken orätt ödet gjort Kierkegaard genom att ej låta honom födas i ett större land. Och ställer man»In vino veritas» bredvid Platons Symposion, såsom livars motstycke det uppträder, så måste man med beundran instämma i, att det uthärdar jämförelsen så väl, som öfver hufvud taget ett moderat verk kan göra. Något större beröm gifves knapt.

Af »Förförarens dagbok» sätter jag episoderna öfver det öfriga. Sådana endast ett par sidor långa skizzer, som den af sefirernas lek med de unga damerna på gatan, eller som teckningen af tjänsteflickorna på Frederiksberg, äro riktiga små underverk af iaktagelseförmåga och framställning. De hafva intet af det konstlade, som ligger i den planmässigt genomförda förförelsehistorien, intet af dot frånstötande raffinemanget i Johannes’ många bref och biljetter, för att ej tala om Cordelias pedantiska imitationer däraf; de äro så ögonskenligt gjorda efter verkligheten, att man här, hvilket hos Kierkegaard hör till undantagen, känner marken under fotterna. Midt upp i de abstrakt-demoniska rymder, där förföraren har sin varelse, gifva de läsaren de förträffligaste bilder af lifvet i den tidens Köpenhamn, små, men målade med fantasirikedom i en bred och stor stil.

På samma grund är i »In vino veritas» modehandlaren den bästa figuren; han är den ende, som ej är idel abstraktion, den ende, som har något annat lefnadsyrke än att vara ung, eremit, observatör eller förförare. Vare därmed icke sagdt, att författaren aflockat verkligheten denna figur. En så ideelt förtviflad modehandlare skulle man länge få söka efter; och köpenhamnsk är han ej, redan af det skäl, att våra förhållanden äro alldeles för små för att frambringa ett sådant alster af en till öfverdrift gången odling. Men betecknande för Kierkegaards skarpsynthet är, att denna gestalt, som i Danmark endast var ett foster af in-billningskraften, i Frankrike var mycket nära att vara en verklighet. Man finner spridda flerstädes i den moderna franska literaturen motstycken till honom och hans tal.

]Mär modeliandlaren här säger: »Det finnes ej ett distinge-radt sällskap, hvari mitt namn ej är det första och det sista; och det finnes ej ett borgerligt sällskap, hvari ej mitt namn, då det uttalas, ingifver en helig vördnad, såsom konungens; och det finnes ingen drägt så vanvettig, att den ju ej, när den är från min butik, ledsagas af en hviskning, då den går genom rummet»; så finner man ett motstycke därtill hos den parisiske modehandlaren i Taine’s »Yie et opinions de M. Graindorge», som ej mottager någon dam, hvilken ej förut blifvit presenterad för honom. 1 Då mode-liandlaren i »Stadier» talar om sina sömmerskor, på hvil-kas toilett han intet sparar, på det att modets dogmer må i hans butik med kraft förkunnas, då han beskrifver den förnämt nonchalanta blick, hvarmed han mönstrar en inträdande ung flicka, det sätt, hvarpå hon sedan mönstras och taxeras af hans dresserade häj dukar, så är detta blott en hysteriskt-fantastisk öfverdrift af den metod, som användes af Balzac’s naturtrogna Gaudissart och hans medhjälpare. 2

1 »Det är en liten, torr, svartinuskig karl, bara senor och ben, med utseende" af ett missfoster, som svedts vid eld. Ilan mottager dem i sammetsrock, präktigt bredande ut sig på en divan och med cigarr i munnen. Han säger till

dem: «Gå ett slag; vänd Er om; godt; kom igen om åtta •dagar, jag skall utarbeta den toilette, som passar Er.» Det är ej de, som välja, det är han; de äro ändock öfverlyckliga. Dessutom fordras det att vara introducerad för att blifva betjänad af honom.»

2 Dessa hrr Gaudissart, veteraner, hafva haft att göra med tusentals nycker hvarje vecka; de känna hvarje dallring af kaschmirssträngen i kvinnornas hjärtan. Då en lorette, ett aktuingsvärdt fruntimmer, en ung mor, en dam på modet, en hertiginna, en hederlig borgarhustru, en djärf dansös, en oskuldsfull ungmö, en alt för oskuldsfull främling visa sig, blir hvar enda en analyserad af dessa sju eller åtta män, som studerat henne i det ögonblick, hon lade handen på dörrvredet . . . Darra! Detta tribunal af hrr Gaudissart under sin president, principalen, misstager sig aldrig. Hvar och en meddelar de andra sina tankar med telegrafisk snabbhet, genom en blick, en ansigtsryckning. ett småleende, en rörelse af munnen . . .

Balzac, Gaudissart den Andre.Droz små Parisskildringar visa, att äfven det draget, att särskilda modedrägter finnas för kyrkogång, icke saknas i Frankrike, och scenerna hos modehandlaren i Zola’s »La curée» utgör en allvarlig kommentar till den kierke-gaardska modehandlarens skildring af de olika sätt, hvarpå den k vinliga lasciviteten förråder sig i hans butik. I »Stadier» är modehandlaren, såsom sagdt är, en overklig, ohistorisk abstraktion; Johannes Climaeus gifver till och med senare receptet på honom; han är »demonisk förtviflan i lidelse».1 I den verkliga verlden var han på den tiden en sällskapsmakt och, historiskt hetraktadt, i juste-milieu-tide-hvarfvet därtill en politisk makt af första rang, i Frankrike valbar, dekorerad och inviterad på middag till Tuilerierna hos borgarekonungen Louis Philippe.

Förförarens dagbok och dryckeslaget, de två arheten, hvarmed den grupp af Kierkegaards skrifter, som framställa njutningslifvet, kulminera, äro säkerligen det i språkligt hänseende mest framstående, som han författat. Språkligt ta-ladt äro de minnesvårdar, varaktigare än någon af hrons. Aldrig hade den danska prosan förut utfört sådana underverk. Det danska språket, hvilket efter Kierkegaards egen karakteristik, änskönt icke utan uttryck för det stora ocli afgörande, »har en intagande, en täckelig, en blid förkärlek för mellantanken och bibegreppet och tilläggsordet och stämningens småprat och öfvergåugens pianissimo,» 2 utvecklades här i en lika så orddiger som tankediger lidelses tjänst. I nder denne författares händer uppväxte icke blott »en literatur i literaturen» utan ett språk i språket, ett språk, hvars stil var så vidt som möjligt skild från sten-stilens lugn och den nationella stilens renhet, en upphetsad, öfverlastad arabesk- och miniaturstil, där adjektivet, som gif-

1 Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift, sid. 225. Stadier paa Livets Vei, sid. 459.Ter stilen bredd, spelar en vigtigare rol än verbet, som gif-ver den styrka, där stämningen spelar en vigtigare rol än teckningen, men där alt är passion — en språkkropp, kvari alt är puls. Så utsiradt uttrycket än var, så var likväl den lidelse, det samma uttryckte, därför ingalunda mindre demonisk eller mindre känd. Det var ett ormbugtadt svärd med ett fäste af tvungen ocb konstlad form ocli med en starkt ornerad klinga, men livars stöt var dödande. Lyckligtvis blef det aldrig brukadt till att göra skada.

Kierkegaards stil är sällan egentligen talad, liksom en kort replik är det, ocb sällan egentligen skrifven, liksom en bok är det; det är en stil midt emellan, ungefär såsom brefstilen, hvilken liar något af talspråkets förtrolighet och eftertryck samt något af bokspråkets satsbyggnad och anordning. Den är därför en ren virtuos-stil, som leker med språket, gör konster med orden, slår dem i knutar eller binder dem i rosetter. I motsats till den yngre europeiska prosastilen vänder den sig mera till örat än till ögat; den eftersträfvar en viss recitativisk rytm, som smeker hörselsinnet. 1 Kierkegaard hugger ej språket till en stod, han

1 Det finnes t. ex. en och annan af Förförarens biljetter, som äro så rvtmiskt utarbetade, att de godt låta nedskrifva sig i vers, sådana som finnas hos Oeblenscbläger i »Oldingen ved Werthers Grav.»

Min Cordelia!

Snart, snart er Du min'

Naar da Solen lukker Sit speidende Oie,

Naar Historien Er forbi

Og Mytherne begynde,

Da kaster jeg ikke blot Min Kappe om mig,

Men jeg kaster Natten Som en Kaabe over mig,förvandlar det till ett ändlöst panorama, som under musik-accompagnement nästan alt för hastigt föres vårt öga förbi.

Det är passionens språk, ty där finnes passion i den frätande ironien liksom i den djupt upprörda förundran, passion framför alt i den jagande förtviflan, som hugger in i spetsen för ett rytteri af predikat, det ena käckare och hurtigare än det andra, som svänger undan och parerar under fyrsprång, hvilket gör ett intryck, som om rösten af den våldsamma själsrörelsen sloge öfver. 1

Huru skärande låter det ej t. ex., då Constantin säger: »Förklaringen är icke svår, när man verkligen gör allvar af att hringa olycklig kärlek och död intill hvar andra, när man har allvar med den tanken; och så mycket allvar hör man alltid hafva — på gyckel.» Hvilken gripande verkan gör det ej, då »den unge mannen» slutar sitt djuptänkta och tungsinta tal, ett jungfrutal i detta ords hela betydelse, hvilket sväfvar i luften på aldrig vidrörda fjäril vingar, med utropet: Ar.det ingen, som ler? — Och huru många skalder förmå väl att så, som Kierkegaard, i en enda replik återgifva en kall förtviflan! Man läse t. ex. det bref, som självmördaren i »Fnten-Eller» skrifver till sin bror:

Högtärade Herr Justitieråd!

Jag skrifver till Er, emedan Ni på sätt och vis står mig närmast; på annat sätt taget är Ni mig ieke närmare än andra människor. När Ni mottager dessa rader, är jag ieke mera till. Skulle någon fråga Er om orsaken, så kan Ni säga: det var en gång en prinsessa, som hette

Og iler til Dig,

Og lytter for at finde Dig,

Ikke efter Fodtrin,

Men efter Hjertebanken.

Din Johannes.

En blick på utkastet till denna biljett (Efterladte Papirer, del 1. sid. 295) visar det arbete, som användts för att få fram rytmen.

1 Efterladte Papirer, del. 2, sid. 709.Morgonskön, eller något liknande; ty så skulle jag själf svara, om jag hade den glädjen att öfverlefva mig själf. Skulle någon fråga Er om anledningen, så kan Ni säga, att det var i anledning af den stora eldsvådan. Skulle någon fråga Er om tiden, så kan Ni säga, att det var under den for mig så märkliga Juli månad. Skulle ingen fråga Er om någon af delarne, så skall Ni ingenting svara.

Högaktningsfullt Er ödmjuke tjänare.

Men man skulle aldrig sluta, oin man började anföra de stilistiskt förträffliga ställena i Kierkegaards poetiska verk. För att dock förklara orsaken till, att dessa verk trots all sin förträfflighet funnit ett jämförelsevis så inskränkt antal läsare, vill jag fästa uppmärksamheten på ännu en annan stilistisk egendomlighet hos dem. Det är stilens ojämnhet. Den skäraste lyrik är där blandad med en filosofisk terminologis renaste abstraktioner. Bilder så varma och sinliga, som vore de Christian Winthers, omväxla med metafysiska skoltermer så torra, som vore de in-förskrifna från någon hegeliansk kateder i Nord-Tyskland.

Man tage t. ex. det ställe i »Förförarens dagbok», där han samlar sina iakttagelser och tankar om kvinnan. Hvar och en har sitt, säger han, det muntra leendet, den skälmska blicken, det smäktande ögat, det hängande hufvudet, det uppsluppna lynnet, det stilla vemodet, den djupa aningen, den anande melankolien, den jordiska hemlängtan, de oskrif-tade rörelserna, . . . och så fortsättes ännu länge, länge med korta satser, om livilka Kierkegaard själf en gång med rättmätig stolthet sade till Professor Bröchner, att hvar och en af dem innehölle motivet till en sonett.

Men en half sida längre ned besluter författaren plötsligt att »själf kall vilja tänka kvinnan kall». Han söker då hennes »kategori» och finner den: hon är »vara för annat». Såsom vara för annat är hon den rena jungfruligheten. »Jungfruligheten är nämligen ett vara, hvilket, emedan det är vara för sig, egentligen är en abstraktion och blott visar sig för annat.Man kan därför säga, att kvinnan i detta tillstånd är osynlig». Och därpå fortsättes länge i samma professorsstil.

Denna blandning af sinlighet och pedanteri blir mest stötande, då den, hvilket ej sällan inträffar, förekommer inom samma sats. Man läse t. ex. Förförarens eljest sköna och poetiska karakteristik af kvinnan i det entusiastiska tal, han håller vid dryckesgillet:

»Sålunda danade gudarne henne fin och eterisk liksom af sommarnattens dimma, och likväl fyllig som den mogna frukten; lätt såsom fågeln, ehuru hon bär en verlds begär inom sig, lätt, emedan krafterna inbördes äro enade i ett negativt förhållandes osynliga medelpunkt, hvari hon förhåller sig till sig själf, smärt i växten, fast tecknad och dock för ögat svällande i skönhetens våglinier, fulländad och likväl såsom blefve hon ständigt först nu färdig, sval, liflig, svalkande som nyfallen snö, och likväl rodnande i stilla genomskinlighet, lycklig som ett skämt, som kommer en att glömma alt, rogifvande som det mål, hvartill begäret sträfvar, tillfredsställande genom att själf vara begärets incitament».

Läsaren gifve noga akt på tankeförbindelsernas underliga slingringar i denna typiska sats. Bilderna äro i och för sig sköna, men de ordna sig ej till något helt, de tvärt om förjaga hvar andra. Kvinnan är såsom dimman, såsom frukten, såsom fågeln; men dimma, frukt och fågel tillhöra livar sin verld. Då öppnar sig midt på stilens blomsterstig en afgrund af filosofiskt djup och vi stirra ned i »ett negativt förhållandes osynliga medelpunkt»; blicken lyftes å nyo och fäster sig vid »skönhetens våglinier», uppháller sig vid snö och rodnad och hoppas på en sammanfattande slutbild; då kommer »det mål, som är begärets incitament», och därpå slutar meningen. Det är, såsom jag sagt, icke en bildstod, vi se, utan ett panorama af hvar andra jagande bilder, hvilket föres oss förbi. Men bakom denna af poesL

och reflexion underligt sammansatta vältalighet ligger den odöpta passion, som föga bekymrar sig om medlen, blott den lyckas komma till tals och får hörbart klappa i hvarje skildrande eller förklarande tecken.

20.

När man från den första delen af »Enten-Eller» gör språnget öfver till den andra, så är det, som komme man från en förtrollad trädgård ut på en vid hed. Det är ej för intet, som den andra delen slutar med en predikan hållen på den jutska heden; det hela är en fläkt från heden. Då Kierkegaard vid 28 års ålder besökte sin fars hembygd, kände han liksom närvaron af de makter, som inverkat på hans fars sinne och därigenom i andra hand på hans eget, och han skrifver i sin dagbok: 1 »Heden måste vara särsldldt egnad att utveckla kraftiga andar; alt ligga här naket och afslöjadt för Gud.» Hans föreställning om den omgifning, som är bäst passande för utvecklingen af andlig kraft, bibehöll alltid något hed- och öken-artadt; och det är därför ej underligt, att, då han första gången företog sig att skildra det sedliga lifvet och dess skönhet, skildringen själf fick något af hedens allvar, dess mäktiga linier, dess nakenhet och dess enformighet.

Redan i »Begrebet Ironi» hade det, mot det förment poetiska i att vara sluten och gåtfull för sig själf, visats, att den sanna poesien liksom den sanna moralen tvärt om ligger i att blifva uppenbar för sig själf och för andra, i att blifva sig själf klar i ens egen absoluta och eviga giltighet. 1 2 Den andra delen af »Ellen-Eller» är den fullständiga utvecklingen af denna tanke.

1 Efterladte Papirer, del 1, sid. 263.

2 Om Begrebet Ironi, sid. 318.Hufvuddrabbningen levereras i den första afhandlingen, den om »Ægteskabets æsthetiske Gyldighed», hvilken har sitt fullkomliga motstycke i den andra delen af »Stadier paa Livets Vei». Den omisskänliga hänförelse, som uppbär bevisföringen i dessa afhandlingar, kan ej förhindra, att de, sedda från Kierkegaards egen synpunkt, äro behäftade med ett väsendtligt fel. Hvad däri säges till försvar för äktenskapet och för det sedliga lifvet i allmänhet, har efter Kierkegaards egen begreppsbestämning sitt värde därigenom, att

hänförelsen för dem ej är en blott och bart poetisk hänförelse, utan att den har »öfvervunnit tiden» och beror af idel upplefvade intryck. Han måste ock därför dikta, att det är en man, som har upplefvat, livad han prisar, en äkta man, som talar. Hvad en man med så stor värme säger till äktenskapets lof, kommer således, så vida bevisningen ej är matematisk, att liafva mindre bevisningskraft i den händelse, att han själf är ogift. Det är då, från Kierkegaards synpunkt sedt, en ledsam omständighet, att den äkta mannen här blott är en diktad person, och att det, han säger, endast är buktaleri af en ungkarl, som därtill dragit sig till baka ur ett redan inledt äktenskap. 1 Den diktade författaren till »Ellen-Ellers» första del skulle också mycket väl kunnat åstadkomma en poetisk hänförelse för äktenskapet så lång tid, som beliöfdes för att skrifva 5 eller (5 ark prosa; han kunde liafva skildrat äktenskapets poesi med en guldbrudgums vördnadsvärda erfarenhet, ja det skulle må hända liafva varit honom ett nöje att bilda sig till en manlig Kirsten Giftekniv — blott att märka, det han för-behölle sig själf privilegiet att förblifva ogift för att med ohindrad ifver kunna egna sig åt omsorgen om äktenska-

1 Jmfr »Stadier» sid. 159, kvarest det af undantaget, som, stående utom äktenskapet, skall kunna tala till dess pris, uttryckligen kräfves, att han varit äkta man.pens trefnad och till förkunnandet af äktenskapets pris. För öfrigt, hvad skulle han hafva mot att förhärliga äktenskapet? Hans karaktär är ju uttryckligt bestämd såsom varande egoistiskt och sympatetiskt tungsinne.

Man bör därför i tanken fasthålla, att det endast är en poetisk hänförelse, som ligger bakom afhandlingen om äktenskapet i »Enten — Eller»; och Kierkegaard har mvk-ket väl kunnat tänka på den, då han lät sin estetiker ned-skrifva detta diapsalma:

»Jag kämpar förgäfves emot. Min fot glider. Mitt lif blir dock en skalde-existens........Jag kan skildra hop-

pet så lefvande, att hvar och en, som eger hopp, skall vidkännas min skildring; och dock är det ett falsum, ty, under det jag skildrar hoppet, tänker jag på erinringen.»

Hans hopp hade varit ett lyckligt äktenskap; och, vill man här insätta mera betecknande ord än hopp och erinran, så kunde estetikern hafva sagt: »Jag kan skildra äktenskapet så lefvande, att en lycklig äkta man skulle godkänna min skildring; och dock är den ett falsum, ty, under det jag skildrar äktenskapet, tänker jag på celibatet.» Att tanken därpå ligger bakom, visar sig till fyllest på de sista sidorna af afhandlingen, där den öppet framträder; det kunde man dessutom själf veta, när man känner Kier-kegaards lära om de tre lifssfärerna.

Det gifves, lärer han,1 tre lifssfärer, den estetiska, den etiska och den religiösa. Med det estetiska menar han det hos människan, hvarigenom hon omedelbart är det, hon är; med det etiska det, hvarigenom hon blifver det, hon blifver; med det religiösa den fullständiga omskapningen af lifvet (försakelse, lidande, tro) med den eviga saligheten till mål. Såsom man ser, är det moraliska blott ett mellanled, och hela moralen når sin höjd i ångern, som bildar öfver-

1 Se t. ex. Stadier paa Livets Vei, sid. 447.gången till det religiösa. Om det emellertid med skäl skulle kunna talas om ett andra stadium, en andra sfär, så måste denna hafva erhållit en viss självständighet. Skulle det verkligen lyckas Kierkegaard att, om ock endast rent begreppsmässigt, hålla de tre »existenssfärerna» från hvar andra, så måste den moraliska sfären vara skarpt begränsad mot den religiösa, och ännu mycket mera mot den kristliga eller paradoxa. Kierkegaard hadc då med andra ord måst i andra delen af »Enten-Eller» och »Stadier» gifva utkastet till en rationel moral, en human etik. Det hade i alla händelser varit illa nog, att denna rationella moral uppförts endast för att omedelbart därefter rifvas ned och i all sin tomhet blottas af den paradoxa religiositeten. Men sämre är det likväl, att den öfver hufvud taget ingenstädes hållits skild från det kristliga, aldrig framträder ren, utan alltid stöder sig på en främmande auktoritet.

Det, assessorn i »Enten-Eller» lärer om äktenskapet, är så långt från att ega någon självständig etisk giltighet, att han tvärt om på hvarje sida i sin bevisning utgår från kristna föreställningar, kristna dogmer o. s. v. och ständigt förlorar den rationella moralen ur sigte, så vida han öfver hufvud taget tror på en sådan. Det är för Kier-kegaards andeliga habitus högst betecknande, att det aldrig faller assessorn in, att hans unge, upproriske vän skulle kunna vägra att anse den traditionella, religiösa åsigten såsom auktoritet, och ej häller, att han skulle kunna begära att,

om han redan skall dömas, bli ställd inför den humana etikens domstol. Så ringa är den inverkan, som den moderna vetenskapen i Europa utöfvat på Kierkegaard, att han fattar moralen såsom moral blott i det fall, att den uppbäres af en bestämd religionsform. Han grundar den ständigt på teologien och märker ej, att hans gudsbegrepp till och med är sammansatt af endast humana etiska bestämningar, som hanförgudat. Äfven då lians assessor utbrister: 1 »Det etiska är så obestickligt, att, om vår Herre själf för att skapa verlden hade måst tillåta sig en liten oriktighet, så skulle etiken däraf ej låta rubba sig, fastän bimmel ocli jord med alt livad däruti är dock äro ett ganska artigt mästerstycke» — äfven då märker författaren ej, att han naivt härleder teologien från moralen, under det han tror sig göra alldeles det motsatta. Det är då häller ej underligt, om han under sitt försvar för äktenskapet söker skydd under sådana ärevördiga fästningsruiner, som den, att äktenskapet är »ett Gudi behagligt stånd» eller den, att »äktenskapet stiftas i himmelen.»2 Det är då ej underligt» att äktenskapet alt igenom framställes icke såsom en etisk, utan såsom en sär-skildt kristlig institution, som på det närmaste sammanhänger med denna positiva religion, af den samma beskyddas o. s. v.

Det skulle visserligen ej kunna falla någon modern försvarare af äktenskapet in att gå till väga på det sättet; han skulle ensamt af de sista tjugu årens politiska och vetenskapliga utveckling hafva lärt, att man ej kan göra äktenskapet en sämre tjänst än att sammanknyta dess värde och bestånd med en bestämd positiv religion. Dock finnes nu ingen anledning att upphålla oss därvid. Men det är så mycket mer anledning till att framhålla, att den åsigt om äktenskapet och kristendomen, som assessor Vilhelm här framställer, är en helt annan, än den, till hvilken Kierke-gaard senare kommer, ja den rakt motsätta, så att Kier-kegaard slutar med att i sitt eget namn med de hänsynlösaste ord fördöma den uppfattning af kristendomen, som han här ögonskenligen bemödar sig om att ställa i det gyn-sammaste ljus. Det, som assessorn här yrkar, det är just den sockrade och vekliga kristendom, som Kierkegaard slu-

1 Stadier paa Livets Vei, sid. 137.

2 Enten — Eller, 2:dra uppl. del. 2, sid. 40.tar med att förklara för »den mest kvalificerade gudlöshet»,, för »nedrighet», för »ren lögn», för »ett svalg af vederstygglighet och nonsens.» — Det är redan af denna orsak tanklöst att betrakta »Enten — Eller» såsom en afsigtlig inledning till de senare religiösa skrifterna.

Afhandlingen om »Ægteskabets æsthetiske Gyldighed» tör kan ske vara det svagaste, Kierkegaafd någonsin skrif-vit. Ar den andra delen af »Enten—Eller» verkligen skrifven före den första och, i följd däraf, denna afhandling allra först, så kan man ej annat än erkänna de stora framsteg, som författaren gjort under utarbetandet af sitt verk. Afhandlingens tyngdpunkt är ej etisk, utan teologisk. Utgångspunkten är den, huru skönt det för den kristne skulle vara, om han finge kalla Gud kärlekens Gud i den mening, att han därvid också tänkte på »denna outsägligt saliga känsla, denna eviga makt i verlden — den jordiska kärleken». Författaren tänker sig de invändningar, som häremot kunna göras. Man kan invända, att den kristnes Gud är ande och att det t. ex. ej är för den kristne nödvändigt, »att Kristus varit en jordisk skönhet», hvilket till och med skulle varit mycket sorgligt; »ty huru skulle de troende då ej trängta efter att fa se honom». Men, heter det vidare, man må ej därför föreställa sig, att kristendomen ogillar eller tillintetgör det sinliga; gjorde den detta, så skulle, säger författaren, hälsan själf vara misstänkt — ett olyckligt bevis, då, såsom kändt är, hälsan alltid för kristendomen varit misstänkt. Kierkegaard anför ju själf i »Stadier paa Livets Vei,»1 Feuerbachs och Pascal’s samstämmiga vittnesbörd för, att den kristnes lif är en oafbru-ten pinohistoria.

Då kristendomen emellertid, när detta ord icke tages i en strängt begreppmässig mening, är något så mångtydigt,

1 2:dra upp], sid. 431.att det ej tinnes någon uppfattning däraf, för hvilken ej ett bibelspråk kan åberopas, så anför assessorn till försvar för sin uppfattning, att sinligheten »i dess oskyldighetstillstånd» väl kan upptagas i kristendomen, den omständigheten, att Kristus själf hotade sjuka. Om hälsan ieke vore ett godt i kristlig mening, så horde ju de spetelske hafva undan-bedt sig bot. Det är då intet hinder för antagandet, att äktenskapet är himlens verk. Det är interessant att jämföra denna åsigt med den, Kierkegaard senare uttalade, att, »om prästen ieke är en lögnare och menedare, som på det nedrigaste sätt förtjänar lumpna pengar», denne bör säga brudparet, att det egentligen är lika så besynnerligt handladt af det samma att vända sig till honom, som det skulle vara att

gå till polismästaren och fråga honom, huru man skall bära sig åt för att stjäla. Med afseende på skiljaktigheten mellan de olika riktningar, i hvilka det kristliga kan tolkas, är det lärorikt att höra den, som i »Enten-Eller» låtit en psevdonym, med hvilken han då i allo instämde, gång på gång kalla äktenskapet ett Gudi behagligt stånd, blott tolf år senare skrifva: »Jag begriper, uppriktigt ta-ladt, icke, huru det kunnat falla någon människa in att förena det att vara kristen med det att vara gift.» 1

Det är en följd af afhandlingens hela teologiska anläggning, att äktenskapets borgerliga karakter icke ens om-nämnes. Det är därför ej häller den vilsefarande ynglingens ovilja mot äktenskapet i allmänhet, som assessorn har att besegra, utan hans fruktan för vigseln och dess teologiska formulär. Det har väl förefallit Kierkegaards auk-toritetsälskande sinne så, som om hans bok skulle sakna pricken på i't, om den ej mot estetikerns tygellösa snille stälde detta punkt för punkt genomförda försvar och förhärligande af en bestämd trosbekännelses vigselformulär.

2 Enten-Eller, del 2, sidd. 20, 34, 40. Jmfr. Öieblikket n:r 7.Estetikoms invändningar mot detta anföras. Han förargas öfver, att han högtidligt skall insättas till sin hustrus herre, ocli därpå rättfärdigas detta ord med en rad af antediluvianska föreställningar; det retar honom, att hans brud kallas synder ska, och den stränge assessorn känner sig e] för god till att liksom en smidig katolsk pater göra den unge mannen uppmärksam på, att i ordet synderska »ligger en hemlighet, som kastar ett interessant ljus öfver henne»; den halsstarrige ynglingen uppröres af vigselns till-kännagifvande af, att synden kom in i verlden genom äktenskapet (äktenskapet mellan Adam och Eva!), och assessorn svarar med värdighet, att det dock väl må anses såsom ett godt. att kyrkan ej lockar med ett falskt hopp; slutligen drager estetikern sig för att nödgas höra det förklaras för syndens straff, att kvinnan skall med smärta föda barn; och långt ifrån att medgifva det upprörande i, att en så natur- och förnuftsvidrig lära förkunnas såsom utrustad med gudomlig auktoritet, drifver den hyperteologiske assessorn den satsen, att det just är ett förhärligande af människo-lifvet, att alt, som därmed sammanhänger, hänföres under bestämningen synd, och att kvinnan, just emedan hon har större syndaskuld, är i viss mening fullkomligare än mannen. 1

Sedan vigselformuläret sålunda på det kraftigaste försvarats, afhandlas frågan, om brölloppet bör firas offentligt eller enskildt, och assessorn håller på kyrkovigsel samt på att hela slägten bjudes. Han framhåller det vackra i, att prästen frågar brudgummen, om denne rådfrågat vänner och bekanta, han framhåller det vackra i, att församlingen åberopas, och han försvarar slutligen icke utan sentimentalitet själfva den profanation, som ligger i bröllopets offentlighet, med att hänvisa till de många skröpliga, en-

1 Enteu-Eller, del. 2, sidd. 37, 03 o. f.130

samma och afsigkomna människor, af hvilka alltid hvarje slägt har några och hvilka närvaron vid en sådan familjehögtid kan göra glädje. 1

Till dessa kälkhorgerliga betraktelser kommer så en lika så kälkborgerlig och t vi vial, som ytterst godmodig polemik mot vissa uppfattningar af äktenskapet, på hvilka man ej skulle anse det behöfligt att spilla några ord, den åsigten t. ex. att man hör gifta sig, emedan äktenskapet är en skola för karakteren, eller den, att man bör gifta sig för att i sin man bidraga till människoslägtets förökning. Mot dessa åsigter drifves den mycket sunda, om ock ej synnerligt öfverraskande satsen, att man bör gifta sig af kärlek.

Annu har, såsom synes, intet allvarsamt svar gifvits på någon allvarlig invändning, som kunde tänkas riktad mot det kyrkliga äktenskapet. Blott en kunde tyckas få någon betydelse för assessor Vilhelm, den, att, ehuru äktenskapet, enligt hans åsigt, borde livila på kärlek, det likväl i en mängd fall icke så gör, och kallas lika heligt för det. Men assessorn slingrar sig mycket behändigt från denna invändning. Han uppställer en dogm, hvilken naturligtvis såsom varande dogm icke grundas på psykologiska skäl, utan betraktas såsom gifven. Den lyder så: man älskar blott en gång. Med hjälp af denna dogm går försvaret för det kyrkliga äktenskapet af sig själf: »Man älskar blott en gång. För att realisera detta framträder äktenskapet; och om personer, som ej älska hvar andra, få i sinnet att gifta sig, så rår kyrkan ej därför.» Han glömmer, att kyrkan opartiskt helgar både kärleks- och konvenansgiftermål och opartiskt kommer med antingen paret tror på den kyrkliga

1 I en familj, där jag umgås, ser jag ofta en gammal mamsell, som är jämnårig med frun i huset. Hon minnes

ännu lifligt bröllopsdagen, kan hända lifligare än frun själf gör det. Skulle du vilja beröfva alla sådana människor det tillfälle till glädje, som du kunde bereda dem?

Enten-Eller, del. 2, sid. 71.vigselns betydelse, eller icke har det minsta andliga samband med kyrkan.

Ack ja! man känner sig smärtsamt besviken, när man genomläser denna afhandling såsom man och minnes, huru idealisk och öfverlägsen den förekom en, då man var yngling. Det ligger någon sanning i, hvad Victor Hugo någon-städes sagt, att man lika så litet borde återse de åsigter, som de kvinnor, för hvilka man vid 18 års ålder svärmade.

Assessor Vilhelms försvar för äktenskapet står och faller lyckligtvis ej med detta omogna arbete. Han upptager ämnet å nyo i »Stadier», och, ehuru han utgår'från samma grunduppfattning däraf, går hans betraktelse långt mer på djupet och är långt mindre teologiskt bunden. Tyngdpunkten är där ej vidare besvarandet af den frågan, om äktenskapet af kristendomen beskyddas eller ej; tyngdpunkten ligger där i det rent humana, i det beslut, som i sig upptager förälskelsen, liksom öfvertager den, och som genom denna akt konstituerar äktenskapet. Där förekommer den förträffliga hänvisningen till Aladdins praktfulla, af välluktande facklor upplysta bröllopsfest med utbrottet: »Stor är Aladdin; han firar sitt bröllop; riktigt, men han gifter sig ej. Därtill felas honom beslutets ande, och beslutet ensamt skulle kunna gå i borgen för Aladdin.»

Då afhandlingen i »Enten-Eller» är hållen i en högtidlig stil, som påminner om dammiga juridiska dokument, tyckes denna vara skrifven under någon af assessorns ferier; tankarne hafva snabbare fart, tonen är humoristisk och stämningen utmanande. Den ser ut att vara skrifven af en lycklig man, förnöjd i sitt hem, glad öfver sin hustru, vetande att fullt uppskatta sitt goda, af en genom all denna medgång något öfvermodig man, som i glädjen öfver att kunna begagna ett uttryck af Hamann säger bä! till mången invändning, som må hända förtjänade ett mera artiku-leradt svar. Författaren visar sig vara på en gång en nå-got pietistiskt anlagd moralist, som i samma andedrag läser lagen för Goethe för brist på patos och prisar Young för hans kraft — en egenskap, som Young då aldrig har utmärkt sig för — och en varmhjärtad, själfull man med äkta kierkegaardskt svärmeri för det paradoxa, som sammanfattar sin religiösa uppfattning af det erotiska i följande dristiga uttryck: »Förälskelsens under har således lyfts upp i trons under, förälskelsens absurditet i gudomligt förstånd med religiositetens absurditet. Friskt mod! En vanlig beskedlig människa, som respekterar sundt människoförstånd, kan mycket väl fatta, att det absurda är till, och att det ej låter sig fattas». 1

Det behöfver knapt sägas, att en man, som håller så starkt på all tradition, som assessor Vilhelm gör, i alt delar den traditionella åsigten om kvinnan, hvilken under de sista årtiondena börjat rubbas öfveralt i Europa. Kvinnan är enligt hans åsigt uteslutande till för mannens och barnens skuld. Att kvinnan vill emanciperas. är i hans ögon en af vår tids många osköna företeelser, hvartill männen äro skuld; och blott en emanciperad kvinna skulle det efter hans åsigt kunna falla in att invända något mot äktenskapet i dess traditionella form. Mot de »oanständiga försöken att få kvinnan emanciperad» ställer han Pauli bekanta bud till kvinnan att låta lära sig i stillhet med all undergåfvenhet. Mot »alt det afskyvärda talet om kvinnans emancipation» vill han blott säga till »det dumhufvud, som predikar emancipationen»: »Se, der står hon i all sin ofullkomlighet, ett ringare väsen än mannen; har du mod, så afklipp de rika lockarne, afliugg dessa tunga länkar — och låt henne löpa omkring som en vanvetting, en förbryterska, till fasa för människor.» 2

1 Stadier, sid. 145.

2 Enten-Eller, del 2, sidd. 15, 37, 48, 218, 210. Stadier paa Livets Vei. sid. 107.Stuart Miil skulle näppeligen bragts till tystnad af detta försvar för kvinnans samhällsställning i förflutna och förflytande tider, ett försvar, som stödjer sig på skönheten af hennes långa hår, då ingen väl lär förneka hennes rätt att dermed pryda sig så, som henne lyster. Men detta ställe är betecknande såsom prof på Kierkegaards oförmåga att fatta en i sträng mening modern tanke.

Till ersättning för hans ringaktning af kvinnans förmåga af självständigt lif har han liksom Michelet en ridderlig artighet mot den åldrande kvinnan, som i denna form kan träffas endast hos en man af »den gamla skolan».

Michelet påstår i sin bok om »Kärleken», att inga gamla kvinnor finnas, att kvinnan aldrig blir gammal; Kierkegaard nästan öfverbjuder honom med det idealistiska påståendet, att kvinnans skönhet tilltager med åren, 1 och utvecklingen af denna sats är lika ridderlig och vacker som absurd.

Asigten om kvinnan står i det närmaste sammanhang med asigten om äktenskapet. Det hade varit omöjligt för assessorn att med ett friare och självständigare betraktelsesätt af kvinnans sociala rätt vara en så stor beundrare af äktenskapet i dess då bestående form. Och det var för honom omöjligt att med denna beundran förbinda sympatier för kvinnans likställighet med mannen.

Det lider intet tvifvel, att dessa assessorns afhandlingar redan gått öfver till att ega endast historiskt värde; men det är därför icke mindre lätt att förstå det djupa intryck, de måste hafva gjort på författarens samtid. De verkade i kraft af motsatsernas suveräna estetiska lag. Det kom mindre an däruppå, huru vida deras bevis vore bevisande, som däruppå, att de genom tonens allvar och för-

Stadier, sid. 115.

ifattarens säkerhet bildade den mest skärande motsats till den fladdrande, dansande stilen i de estetiska invändningar, som de vederläde. Hela det band af förtviflade ungkarlar, som bos Kierkegaard riktade angrepp mot äktenskapet, fingo genom den glans af morgonsol, som från assessorns afhandlingar kastades öfver dem, utseende af utvakade nattrucklare i morgonbelysning. Och tog man de kierkegaard-ska undersökningarna och skildringarna af äktenskapets idealitet till samman — och naturligt var, att de snart för författarens samtid skulle komma att stå såsom en enhet — så var det ock långt mera genom det hos dem, hvilket var bild, som de gjorde verkan, än genom det hos dem, som var bevisning. Ett bevis verkar ju i allmänhet icke så kraftigt, som ett exempel. Bilden af den ridderlige assessorn, som sitter och skrifver till äktenskapets försvar, medan hans hustru, ovetande om hvad han har för händer, går ut och in i kammaren, följd af hans förälskade blickar; bilden af assessorn och hans fru om morgonen vid tébordet i bersån; bilden af de nygifta i »Forord», där den unga hustrun är så oemotståndligt älskvärd, mannen så humoristiskt lycklig under den mjukaste toffel — dessa bilder föra kraftigare äktenskapets sak än de tvifvelaktiga bevisen. Den lilla boken »Forord», hvari Kierkegaard har nedlagt så mycket af sin bästa kvickhet, innehåller må hända den täckaste af dessa bilder och tör i det hela taget vara pärlan bland hans populära skrifter, en af de kvickaste och mest intagande af alla små retsamma böcker, som någonsin skrifvits på danska språket.

Det andra stadiet af de tre stadierna på lifvets väg, sedlighetens, äktenskapets stadium, var ju endast ett öfvergångsstadium. Kär detta prisades, skedde det blott tills vidare. Huru opersonlig en författare än är — och Kierkegaard var långt ifrån opersonlig — så kommer han dock aldrig i längden att prisa det, som ej stämmer i hop medhans personlighet och hans natur. Kierkegaards moraliska arbeten sluta sig till samman omkring den satsen, att det är hvarje människas pligt att blifva uppenbar. 1 Det var högst naturligt, att pligten skulle antaga denna formel för en från barndomen så sluten natur. Det var pligt att taga del i det allmänna samhällsarbetet, pligt att gifta sig och hilda familj och att genom äktenskapet tillhöra »staten och fäderneslandet och medborgarnes gemensamma angelägenheter;» 1 2 det var hvarje människas pligt att hafva en vän; 3 alt detta emedan det var hvarje människas pligt att blifva uppenbar.

Själf var han dock från sin födsel förtegen och ogenomskådlig — nu därtill, efter att hafva genomgått sin afgörande andliga kris, förtegen och ogenomskådlig, ur stånd att eg a en vän, säker på att ej vilja hafva en hustru, besluten att ej vilja hafva det minsta att göra med fosterland, samhällsangelägenheter eller statssaker. Han kunde väl på papperet nedskrifva en moral, som bjöd hvarje människa »att realisera det allmänna;» men ingen tror i sista hand på en moral, som strider mot hans natur och som vill tvinga honom att afkläda sig den samma. Naturligt konstruerade människor rygga af denna orsak till baka från den positivt kristliga sedeläran och sluta sig till den humana. Hans abnormt anlagda och uppfostrade personlighet ryggade af samma orsak till baka från den humana moralen och tog sin tillflykt till den paradoxa. Han höll alltid i slutet af sina moraliska afhandlingar en plats öppen för »undantaget», för hvilket intet var bindande af det, som utgjorde lagen, vägen och lifvet för andra menniskor. Han räddade sålunda sig själf med hela sitt gåtfulla och

1 Afhandlingen om »Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse.» Enten-EIler, del. 2, sid. 225.

2 Stadier, sid. 100.

3 Euten-Eller, del. 2, sid. 225.ogenomskådliga väsen öfver till det tredje stadiet från det första. Det, som på det första stadiet var synd — det gåtfulla, det hemlighetsfulla, ojämförbarheten med sedelagen — och det, som på det andra stadiet förbjöds och förkastades, det blef åter tillåtet på det sista och högsta stadiet, ja öfvergick till att vara en högre innerlighet och ofattlighet för verlden, hvilka efter hans framställning konstituerar det religiösa undantagets lif. Och mot denna paradoxa innerlighet svarade då såsom trons föremål det absoluta paradoxet.

21.

Vill man finna den första telningen till de tankar, som Kierkegaard' har utvecklat om detta tredje stadium på lifvets väg, så får man gå till baka till den tidiga afhandlingen »Om Begrebet Ironi», hvilken är hans författarskaps sanna utgångspunkt. Sokrates var denna afhandlings och Kierkegaards hjälte; men Sokrates hade under tidernas lopp gång på gång och sist af Baur jämförts med Kristus, och det var följakteligen oundgängligt, att den danske författaren skulle grubbla öfver deras inbördes förhållande. Kierkegaard protesterar mot den likhet, man velat finna mellan den grekiske ironikern och den judiske religionsstiftaren, och hans första tes i disputationen går ut på att bestyrka deras olikhet.1 Han beklagar blott, att en närmare undersökning af saken ej där vore på sin plats.1 2 Men tre år senare upptager han tråden å nyo i den lilla sinnrika skriften »Filosofiske Smuler eller en Smule Filosofi», och genom att å ena sidan framdraga den gamla, sköna grekiska förklaringen af alt lärande såsom ett erinrande, hvartill lä-

1 Similitudo Christum inter et Socratem in dissimili tudine præcipue est posita.

2 Om Begrebet Ironi, sid. 9, anm.raren endast blifver anledning men ej orsak, samt genom att å andra sidan, ortodox såsom lian är, fasthålla ortodoxiens uppfattning af Kristus såsom Gud, hvilken är på samma gång lärare och frälsare, får han motsatsen mellan det humana och det kristliga att framstå skarpt och skärande för läsarens öga. När sanningen skall meddelas, sker det, efter den grekiska uppfattningen, sålunda, att läraren söker, genom att väcka lärjungens själfverksamhet, göra sig själf öfverflödig, alt mer utplånar sig själf och slutligen försvinner såsom den tillfälliga anledningen till, att lärjungen fick klarhet i sanningen. Han fruktar framför alt att stå hindrande mellan lärjungen och sanningen. Inom det kristliga området är förhållandet alldeles motsatt. När sanningen där skall meddelas, så är det så långt ifrån, att läraren är likgiltig och tillfällig, att han tvärt om såsom Gud och frälsare är sanningen, att han således, langt ifrån att utplåna sig själf, framträder såsom tilleg-nandets föremål. Men, såsom den i tiden existerande sanningen, såsom den under bestämda historiska förhållanden i en ringa människas skepnad på jorden födde Guden, såsom läraren, hvilken meddelar icke blott sanningen, utan äfven vilkoret för att kunna tillegna sig den (tron), såsom föremål för oundviklig och naturnödvändig förargelse, är detta underbara väsen »det absoluta paradoxet». Och derpå bevisas det med stor kraft, med ovederlägglig styrka, att gudens framträdande i tiden icke är ett grand mindre paradoxt för hans senare lärjungar än för hans samtida.

Det har väl med Kierkegaards logik plågat honom, att detta paradox trots dess guddomlighet ej var fullständigt. Han säger med rätta någonstädes i sina dagböcker för 1843: »Att Guds son blef människa, är visserligen det högsta metafysiska och etiska paradox; men det är ännu

ej det högsta etiska paradox______ Kristi lif hade ett negativt

polemiskt förhållande till kyrka och stat. Det högsta etiskaparadox skulle vara det, att Guds son ginge in i hela denna verklighet, blefve en del däraf, böjde sig under dess hela litenhet», och han utför på ett annat ställe denna tanke vidare: »Det absoluta paradoxet skulle bestå däri, att Guds son blefve människa, komme till verlden, vandrade på jorden sålunda, att ingen märkte det, att han blefve i strängaste betydelse en enskild människa, drefve ett yrke och gifte sig. Det gudomliga paradoxet är, att han blir bemärkt, gör underverk o. s. v.» 1 Denna tanke har tydligen gjort Kierkegaarcl mycket bryderi. När man väl en gång svärmar för paradox, önskar man att

se dem så fullständiga, så absoluta som möjligt; och det var för honom en sviken förhoppning, att kristendomens gud icke hade anlagt paradoxet så fullständigt, som det måste följdriktigt tänkas; ungefär såsom han senare i »Öieblikket» var högeligen besvärad af, att det Nya Testamentet endast »anbefaller» ogift stånd, men ej ovilkorligt såsom dödssynd förbjuder äktenskapet — men ingen bestämd religionsform är ju lika konsekvent som dess idé, och Kierkegaard måste i dogmatiken liksom i etiken nöja sig med ofullständiga paradox.

Men, hur det var, lyckades han att fästa sin lilla »Smule Filosofi» liksom en brännare vid den klumpiga tre-däckare, som med namnet »Den spekulativa dogmatiken» låg såsom flygelskepp på den hegelska flottans högra flygel, och följden blef, att försoningen mellan den kristna vetenskapen och den kristna tron sprängdes i luften.

För att fullfölja segern utsände han en tid därefter i »Smulornas» kölvatten sitt kolossala krigsskepp »Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de filosofiske Smuler, mimisk-pathetisk-dialektisk Sammenskrift, existentielt Indlæg af

1 Efterladte Papirer, del. 1, sidd. 404 och 413. Jmfr Filcoofiske Smuler, sid. 80.Johannes Climacus». Detta postscriptum var, såsom det plägar sägas om postscripta i fruntimmersbref, fullt ut lika vigtigt och ansenligt, som det, som gick förut; »Efterskriften» innehöll 480 sidor stor oktav och utgör medelpunkten af Kierkegaards författarskap.

Den utgör en fortsättning af tankegången i »Filosofiske Smuler». Den affärdar först det objektiva problemet om kristendomens sanning. Kierkegaard är tillräckligt tänkare för att inse, att den omständigheten, att samfund funnits, som åt särskilda känslor och dogmer gifvit benämningen kristna, icke är något bevis för sanningen af den kristna religionen. Ett par sidor äro honom tillräckliga för att hlotta den grundtvigska hypotesens svaghet. Men han har ingen aning om hela den moderna religionsvetenskapen, om den jämförande mytologien, om undersökningarna rörande den äldsta kristna tidens historia, hvilket alt samman just då tog sin början och som under 20 års förlopp har förändrat hela uppfattningen af religionens natur. Han hade i allmänhet litet eller intet sinne för det, som är i sin uppkomst och i sin gryning. I stället för att beröras af det i tillkomst varande, uttömmer han sig i en flod af polemik mot ett förgånget, mot den hegelska religionsfilosofien, med hvilken ett par år därefter ingen människa vidare sysselsatte sig. 1 Och därpå kommer han så till sitt eget, sitt afgörande problem, det subjektiva förhållandet till kristendomens sanning, eller med andra ord till den frågan: Huru kan jag, Johannes Climacus, få del af det goda, kalladt en evig salighet, som kristendomen utlofvar? Och svaret lyder: Genom att blifva subjektiv.

Det göres ingen hemlighet af, att föreställningen om en evig salighet är den bevekelsegrund, som ligger bakom

1 Han utbrister själf, jag mins ej pä hvilket ställe, triumferande: »Och nu efter 1848, hvem tänker nu pä »systemet»?» och märker ej, att just detta träffar honom.alla de andliga ansträngningar, hvilka jaget underkastar sig för att blifva i sträng mening »subjekt;» och det kan ej nekas, att detta yttre motiv beröfvar dessa ansträngningar en betydlig del af den förtjänst, de annars kunde ega. Det beror emellertid ej ensamt på den rikedom af idéer och af erfarenhet, som stodo Kierkegaard till buds, att 31 ark från hans hand, hvilka uteslutande handla om för-värfvandet af ett godt, som för mången läsare blott har mytiskt värde, låta läsa sig med lifligt interesse. Det beror framför alt på framställningssättet, på metoden för meddelandet.

Det är stilens oemotståndliga närgångenhet, som med sin fortgående polemik mot spekulationen och »spekulanterne», gifver boken ett nästan dramatiskt interesse. Om en af Shakspeare's narrar hade studerat Hegels filosofi, så skulle han just i ett sådant språk hafva begabbat och tillintetgjort dess anhängare och efterpladdrare. Aldrig har väl »den stundom bedröfliga professorsskepnaden» blifvit i tryck malträterad med mindre respekt för professorsvärdiglieten. Ord, som annars äro ovilkorligt bannlysta från en filosofisk diskussion, såsom Nittengryn, Fuglekonger, Pensionister o. s. v. ordformer, som förekomma endast i barn- och pajaz-språket, såsom t. ex. »Hænder og Koner,» anekdoter, som just då voro gängse i Köpenhamn, såsom t. ex. Bokhandlar Soldins yttrande: »Rebecka, är det jag, som talar?», vändningar, som annars undvikas i skriftspråket, som t. ex.: »hvor Satan skulde der kunne være et Enten-Eller i Metafysiken!» vågade citat ur Holberg, inblandning af tyska och latinska ord, jämförelser hemtade från de hvardagligaste saker, såsom sillstim och djurgårdsfärder; se der de

kryddor, hvar-med den teologisk-filosofiska diskussionen är så starkt försatt, att man kunde förtära en långt mindre närande rätt, om den vore på ett så retande sätt serverad.

- Då de estetiska verken utmärkte sig genom den passio-nerade stilen, ledo de moraliska afhandlingarna, hvilka vi ofvan omtalat, af en konstlad högtidlighet och värdighet i språket. Så ursprungligt Kierkegaards uttryck för lidelsen än är, så krystad kan hans patos låta. Sitt ideal af patetisk stil hade han fått från den gamla dåliga danska bibel-öfversättningen, som han var alt för auktoritetstroende att ej respektera och efterbilda; och han begagnar därför i högre stil ordformer, som »naturligen», »værdeligen», »haver» och andra fornljudande uttryck, i den tro, att det klingar pompöst. -Ta, i de moraliska afhandlingarna älskar han en så styfbent stil, att han t. ex. låter sin assessor, efter att liafva utvecklat läran om. att kvinnans skönhet tilltager med åren, göra öfvergången till den följande afdelningen med denna vändning: »Jag lemnar nu den bedagade, hvars sällskap jag dock visserligen ingalunda flyr» — en afskeds-bugning för de gamla damerna och en hälsning, som da en gammal artig kavaljer ursäktar sig då han går, med denna hjärtesuck: Så behagligt sällskapet än är, så har jag dock på min ära ännu åtskilliga besök att göra i dag.

Johannes Climacus anslår en annan ton.

Den ålderdomliga stilen passade ej, da frågan var om att begabba, kittla och reta de dogmatiska herrarne, de do-cerande vise, tills de började nysa och hoppa, vrida sig och skratta och förråda, att de långt ifrån att vara det rena tänkat blott voro stackars lärda trindskallar, som på hegelskt vis på papperet försonade och »medierade» de största verlds-historiska motsatser, hedendom och kristendom, religion och filosofi, utan att själfva liafva upplefvat det ringaste, som skulle kunnat föranleda dem att kasta sig till endera sidan, emedan de i verkligheten icke blifvit annat än »Skriverkarle» i tjänst hos ett fantastiskt tänkandes »Stundeslösked». Man höre den ton, livari han examinerar dem angående deras förhållande till den prisade mediationen och försoningen af motsatserna: »Det talas ständigt om mediationen ochraediationen; är då mediationen en människa, liksom Peer Degn tror, att Imprimatur är? Hur skall en människa bära sig åt för att bli något sådant? Läser man sig till den värdigheten, detta stora filosoficum, eller bortgifver magistraten den liksom klockare- och dödgräfvartjänsterna? Man försöke blott att inlåta sig på dessa och andra sådana beskedliga frågor af en beskedlig människa, som också gärna skulle vilja vara mediationen, om hon bara kunde blifva det på ärlig och loflig fason och inte genom att antingen ropa ein zwei drei kokolorum eller genom att glömma, att hon själf är en existerande människa, för hvilken således det att existera är något väsendtligt och det att existera etiskt-religiöst är ett alldeles passande quantum satis. En spekulant tör det kan ske förefalla abgeschmackt att fråga på det viset.» 1

Hvilken förmätenhet att med en sådan rotvälska tilltala en väl uppfostrad universitetslärd, som själf uttryckte sig på den renaste professorsdanska! att likna en professor i teologi vid Peer Degn! att beteckna den hegelska tredelningen och trilogien som ett barnkammarrabbel och kalla den kokolorum! Men det hns humör, och godt humör därtill, i denna stil (som då också är inordnad i Kierke-gaards system under receptet eller existensstadiet »humor»), och man läser niecl nyfikenhet hvad en man kan hafva be-hof af att säga i ett så uppsluppet och konsiderationslöst språk.

Och detta är, att hvarje människa bör blifva »subjektiv», och att detta för en hvar är den högsta uppgift; på annat sätt uttryckt, att ingen bör omedelbart eftersträfva att uträtta något i det utvärtes, eller klaga, om någon ut-värtes verkan af en handling ej inställer sig, utan blott vilja, af yttersta förmåga i kraft af friheten vilja det goda.

1 Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift, sid. 146.Att vara subjektiv vill säga att vara individuel, att vara »enkelt», enskild, enstaka; ordet »det goda» betyder därför i Kierkegaards mun intet objektivt. Det goda är själfva friheten hos den enskilde; bron mellan honom och verlden är etiskt-religiöst sedt upprifven. Och på det sättet söker da Kierkegaard fastställa en afgjord motsägelse mellan etik och historia. Han hänvisar hvarje enskild människa till hennes eget inre och tröttnar aldrig att håna »spekulanterne» och spekulationen, som enligt hans åsigt för betraktandet af verldshistorien glömma sedelära och innerlighet. Han söker att fullständigt lösslita det godas begrepp från män-niskoslägtets kulturhistoriska syftemål, utan hvilka det i verkligheten endast är en värdelös abstraktion. Han inser ej, att dessa kulturhistoriska syftemål lika väl omfatta pri-vatlifvet och den

anspråkslösaste verksamhet för föräldrar, hustru och barn, som det offentliga lifvet inom vetenskapen, konsten eller staten. För honom beror alt på individens fullkomliga lydnad under det förmenta (subjektiva) etiska budet, alldeles ej på det yttre resultatet af denna lydnad. Det är därför ej för mycket sagdt, att de munkar, som i den egyptiska öknen tillbragte sin tid med att vattna torra käppar för att praktiskt ådagalägga all mänsklig sträfvans värdelöshet i förhållande till den öfvernaturliga verlden, egentligen verkliggöra hans ideal af en etiskt ansträngd tillvaro.1

Men själfva kontemplationen af verldshistorien förefaller honom lika oetisk, som sträfvandet att blifva »verlds-historisk.» Den filosofiska betraktelsen af historien är för honom moraliskt förstådt endast tidspillan, ja den sämsta art af tidspillan, emedan den beror af ett falsum, det nämligen, att en nödvändighet kan i historiens gäng spåras. Redan i »Filosofiske Smuler» söker han bevisa, att någon

Jmfr II. IIöff ding, Den humane Ethik, sidil. 101 o. f.

ihistoriens filosofi ej kan tänkas, emedan, såsom han uttryk-ker sig, intet kan uppkomma af nödvändighet utan blott genom frihet, så att det förflutnas skenbara nödvändighet är en ren illusion. I »Efterskriften» sluter sig därtill helt naturligt en bevisning, som skall ådagalägga det meningslösa i att anse slägtets utveckling såsom det högsta och i att såsom följd däraf uppställa såsom sitt mål att medverka till denna utveckling.

En modern läsare kan ej undgå att här, liksom öfver-alt hos Kierkegaard, känna bedröfvelse, då han ser författaren använda hela sin skarpsinnighet till att granska, kritisera och analysera vissa för honom motbjudande teorier, stödd på en fullkomligt dogmatiskt antagen förutsättning, som han hvarken analyserar eller kritiserar, hvarken undersöker eller granskar, utan betraktar såsom uppenbarad sanning.

Då han förkastar historiens filosofi, utgår han från ett förutfattadt begrepp om viljans frihet, hvilket länge sedan är öfvergifvet i hvarje vetenskaplig psykologi, men som han i egenskap af teolog antager såsom gifvet. Det libe-rum arbitrium, livarom Kierkegaard talar och hvarpå han tror, hör till samma kategori inom psykologien, livartill varulfvarne höra inom zoologien; och med detta falla ock af sig själfva invändningarna mot, att ett historiskt factum kan med nödvändighet inträffa, och mot möjligheten af att uppvisa historiska lagar. 1

Det är roligt att se, huru han på flera spridda ställen i sina skrifter söker försvara föreställningen om denna fri-

1 Rörande viljans frihet se Ilöffding, Den humane Ethik, sidd. 130 o. f. och det förträffliga stället därom i Steinthals afhandling Zur Religions-philosophie i Zeitschrift fur Völkerpsyehologie nnd Sprachwissenschatt 8 B. 3 haft. 1875. Om nödvändigheten i historien se G. Brandes, Den franske Esthetik i vore Dage. sidd. 151 o. f.hot såsom motsats till nödvändigheten. Frater Taciturnus 1 kommer sålunda i fullt raseri i anledning af en hänvisning af Börne till det inhugg i läran om viljans frihet, som gjorts genom brottmålsstatistiken. Det kan onekligen vara riktigt att afgifva sin insaga, då statistici förmena, att deras siffror redan är o lagar; men det lider intet tvifvel, att de bevisa tillvaron af ännu ej kända lagar, och det hjälper till intet att rasa emot dem. En nära liknande sträfvan att ingifva läsaren en föreställning om en frihet å la Ruri-dans åsna ligger t. ex. under omarbetningen af den lilla aforismen: »Jag gitter rakt inte.» Aforismen innehåller i sin ursprungliga form ' ett fullständigt uppräknande af skälen till den talandes olust att lägga sig, bestående i hans motvilja mot att ligga länge och hans obenägenhet att genast stiga upp igen; i »Enten-Eller» äro dessa skäl utelem-nade. I den ursprungliga aforismen ser man viljans vågskålar stiga och sjunka, tills en bestämd föreställning (föreställningen om åkning) faktiskt kommer den ena att sjunka och försätter vågen i ro. I »Enten-Eller» däremot förblifver tungan på viljans våg lodrät, såsom fallet var hos den ryktbara åsnan mellan höbundtarne; och den talande har här funnit detta frihetens eviga ögonblick, som psykologien icke erkänner, men som, om det funnes till, mycket träffande skulle kunna karakteriseras med det minnesvärda utbrottet : »Jag gitter rakt inte.»

Till invändningen mot den historiska determinismen sluter sig invändningen mot generationsutvecklingen såsom det högsta, det vill säga mot slägtets historiska syftemål såsom de väsendtliga.

»Invändningen är den, skrifver Kierkegaard med spärrad stil, huruledes man, om man blott statuerar 1 2

1 Stadier paa Livets Vei, sid. 450 anm.

2 Se ofvan sid. 93.generations- eller slägtutvecklingen eller statuerar den som det högsta, huruledes man då förklarar det gudomliga slöseri, som förbrukar tallösa skaror af individer i den ena generationen efter den andra för att hålla den verldshistoriska utvecklingen i gång. Det verldshistoriska dramat går oändligt långsamt framåt. Om det blott är detta Gud vill, hvarför hastar Han ej? Hvilken odramatisk långmodighet, eller rättare hvilken prosaisk och ledsam långsläpighet! Och om det blott är detta han vill; o fasa, att tyranniskt öda myriader af människolif!» 1

Här, såsom ofta är fallet, visar det sig, att de i en bestämd religions mening religiösaste andar äro de i vanlig mening mest irreligiösa. Det verkliga lifvet, det verkligas utveckling, tillståndet, sådant det är och alltid har varit, synas den fromme betraktaren vara blott ett virrvarr af ohyggligheter och tyranni, och i stället för att med tålamod underkasta sig tillvaron, såsom den är, i stället för att söka göra den mindre hård för kommande slägten, upp-röres han mot den bestående verldsordningen och bildar sig till ersättning en fingerad. Liksom förut leder Kierkegaard sin bevisning från en fast förutsättning, som ej pröfvas, emedan den betraktas såsom uppenbarad sanning. Han uppmanar filosofen att förklara, hvarför Gud slösar med individerne, hvarför Gud ej hastar mera. Men om nu filosofen svarade, att han ej erhållit någon uppenbarelse om Gud och Guds vägar, men att erfarenheten lär honom och hvarje iakttagare, att naturen slösar med individerne och att den historiska utvecklingen en gång för alla ej synes rätta sig efter våra önskningar eller hafva någon brådska. Olyckan är, att den moderna vetenskapens naturbegrepp är Kierkegaard alldeles främmande och att han därför nödgas tillägga sina motståndare sitt eget teologiska gudsbegrepp. Afsluttende Efterskrift, sid. 115.Denna brist på naturbegrepp kunde spåras redan i början af hans författarbana på en punkt, som jag förut af andra grunder framhållit, men hvilken nu kan betraktas i nytt sammanhang; jag syftar på Kierkegaards anfall mot Andersens teori om snillet. Andersen hade påstått, att snillet särskildt behöfde omvårdnad; Kierkegaard svarade, att snillet ovilkorligt förmådde kufva hvarje motgång eller motstånd, och svaret var i hans mun fullt förklarligt. Men i verkligheten har den ene parten ieke mera rätt än den andre. Naturen bär sig åt med människolif alldeles på samma sätt, som med de lägsta djur- oeh växtarter; hon utsår tusentals frön, och af dessa lyckas det blott genom sammanträffande g\nsamma omständigheters hjälp enstaka exemplar bland de lifskraftigaste att nå den högsta blomstring.

Då nu hvarje blick utåt, till slägtets mål, till det historiska, är den enskilde förbjuden, då den riktning, hvari individens sträfvan ledes, är endast inåt, i innerlighet och till innerlighet, så följer redan däraf, att någon objektiv sanning för Kierkegaard ej tinnes. Det är omöjligt att objektivt ådagalägga bibelns sanning, det är omöjligt att objektivt bevisa tillvaron af bibelns Gud.1 Hvad gagnar det dessutom, om någon tanklöst och lidelselöst, som en papegoja eller som Erasmus Montanus, i tom fåfänglighet uttalar objektiva sanningar? Var han väl i sanningen, om hans förhållande till dessa sanningar ej var sant? Det gifves för en existerande ingen sanning utan tillegnande och utan innerlighet. Alt beror på förhållandet till sanningen. Och »om blott detta förhållandes huru är i sanningen, så är individen i sanningen, äfven om han sålunda förhölle sig till det osanna.» 2

Jag betraktar naturen för att finna Gud: jag ser ju ock allmakt och visdom, men jag ser tillika mycket annat, som ängslar och oroar. Summa summarum, däraf blir den objektiva ovissheten. Johannes Climacus.

Afsluttende Efterskrift, sid. 140.Det tyckes, som om man med rätta kunde invända, att, genom den blott subjektiva bestämningen af det sanna, man'ej kan skilja sanning från galenskap. Kierkegaard af värj er denna invändning med den anmärkningen, att frånvaron af innerlighet också är galenskap. Och för att kän-teckna den berättar han ett fall från ett dårhus. En sinnessjuk vill rymma sin väg och hoppar ut genom fönstret. Han befinner sig nu i sjukhusets trädgård, och han är just så pass klok, att han begriper, att man sannolikt kommer att föra honom in igen, så vida han ej genom att uttala en oneklig, objektiv sanning kan till fullo öfverbevisa hvarje mötande om, att hans förstånd är i godt skick. Medan lian går ocli tänker på detta, får han syn på ett käggel-klot, som ligger på marken. Han tager upp det och stoppar det i bakfickan, och hvar gång det slår honom bak, säger han: »Pang, jorden är rund!» Just detta blir anledningen till hans gripande. »Men, utropar Kierkegaard, är jorden då icke rund; fordrar dårhuset ännu ett offer för detta antagandes skuld, liksom på den tiden, då alla antogo henne vara så platt som en pannkaka?» Nej; men här kan man se, huru liten betydelse uttalandet af en objektiv sanning

har för individens personliga ställning till det sanna.

Af fruktan för denna ytterlighet kastar Kierkegaard sig öfver i den motsatta: subjektiviteten är sanningen, eller, om han redan tvingas till att definiera, svarar han: sanningen, den högsta sanningen för en existerande, är den objektiva ovissheten, fasthållen i den mest passionerade innerlighets tillegnande. 1 Men denna definition på sanning är endast en omskrifning för tro. Tron är just motsägelsen mellan innerlighetens oändliga lidelse och den objektiva ovissheten. Den objektiva ovissheten är de 70,000 famnar vatten, hvarpå den troende håller sig uppe och tror — para-

1 Afsluttende Efterskrift, sid. 150.doxet. Men hvad är paradoxet? Det är, att den eviga sanningen framträdt i tiden, att Gud framträdt, blifvit född, vuxit o. s. v. 1

För Kierkegaard ligger det den yttersta vigt uppå, att detta tros hafva skett historiskt ocli i yttre måtto. Man skulle föreställa sig, att det för en tänkare af denna rang vore likgiltigt, om han hade en så kallad historisk Kristus eller Kristus blott såsom ideal. Han säger ju själf i »Stadier»: »Underhjälper det tron på det stora, att man vet, att det är historiskt? Alldeles icke. Denna vetskap hjälper en blott in i en illusion, framkallad af det materiella. Hvad är det, jag vet historiskt? Det materiella. Idealiteten känner jag genom mig själf; och, känner jag den ej genom mig själf, så känner jag den alldeles ej; all historisk kännedom hjälper till intet.» 2 Så yttrar han sig stundom; men, då han så talar, tänker han blott på den så kallade profana historien; den heliga historien anser han tillhöra en annan verld. Han utvecklar därefter på Hera hundratal sidor, huru den omständigheten, att individens eviga salighet afgöres i tiden genom förhållandet till något historiskt, som därtill är historiskt blott i kraft af det absurda, skall och bör ombilda individens hela lif. Objektiv sanning finnes ej till; ty sanningen är innerlighet, och då en lidelsefullare innerlighet ej kan tänkas, än den, som kräfves till att vilja gifva sitt lif för sin öfvertygelse, så kommer han konsekvent till martyrdöden såsom sanningens rätta vittnesbörd.

Men detta vittnesbörd tör vara lika litet bevisande, som den enstaka satsens objektiva riktighet. »Jorden är rund» kan utan tvifvel sägas af en, som är vansinnig; men

1 Anf. st. sid. 155.

Stadier, sid. 411. Jmfr Afsluttende Efterskrift, sid. 246, där tese» upprepas, och Renan, Etudes d’histoire religieuse, sid. 214, där samma tanke finnes uttryckt.tusentals mormoner hafva med hjältemod uppgifvit andan såsom hlodsvittnen för en af dårskaper bestående religion. Ideelt taget finnes ingen motsägelse mellan det i och för sig sanna oeh det, som är sanning för mig. Ty det är för människans förnuft omöjligt att tränga fram till något, som vore i och för sig sant, men icke vore det för vår uppfattning. Det, som jag därför ej kan tänka, utan att mitt medvetande förvirras och att mitt väsen råkar i motsägelse till sig själf, detta är just det för det mänskliga förnuftet i och för sig sanna. För paradoxet finnes ingen plats.

Detta fylde emellertid snart Kierkegaards hela synvidd.

22.

Jag har begagnat det uttrycket, att hans förnuft var döpt. Det är knapt möjligt att kortare beteckna det dogmatiska i hans analyser. Sin förvånande förmåga af strängt och följdriktigt tänkande använde han uteslutande till att draga riktiga slutsatser ur sina fixa förutsättningar, och den ovilja mot det dogmatiska, som en filosofisk och kritisk begåfning liksom på grund af en naturlag för med sig och som han ständigt bar på, denna ovilja ledde han, då auktoritetstron förbjöd honom att angripa dogmer, uteslutande mot det dogmatiska i metoden för meddelandet, hvilken han oafbrutet hånar och brännmärker såsom ett osvikligt kännetecken på själsfattigdom och dumhet. På det sättet inträffade, att han i ett framställningssätt, som var så litet dogmatiskt som möjligt, skapade ett rent dogmatiskt innehåll.

Vill man göra sig hans begränsning klar, så behöfver man endast betrakta hans förhållande under mannaåldern dels till naturen och dels till historien.

Man ser hos honom hastigt uh’ecklas det hat mot natur och naturlig utveckling, som alstras af kärleken till det

paradoxa och naturstridiga. Detta hat ger sig egendomligast till känna i den dogmatiska afhandlingen »Be-grebet Ångest». Kierkegaard uppträder där som en fullkomlig Joseph de Maistre, fastän utrustad med ett skarpsinne och en psykologisk iakttagelseförmåga, dit de Maistre på långt när ej når. Midt under djupsinniga psykologiska utvecklingar undfalla de största dogmatiska osmältbarhe-ter hans penna, liksom plumpar. Han förklarar där, att härstamning från flera menniskopar är en omöjlighet, att språket har ett öfvernaturligt ursprung, att döden är syndens straff, att genom ätandet af frukten från kunskapens träd »differensen mellan godt och ondt kom in i verlden, men tillika den sexuella skillnaden såsom begär.» Ja, han hånler öfver, att man i våra dagar »blir sentimental och känslofull» vid den tanken, att inga hexpro-cesser och inga kättarebål numera finnas. Han finner det medlidande med själen, den vilja att genom alla medel trygga dess frälsning, hvilka framkallade dessa stränga matt och steg, vara långt värdigare, etiskt sedda »af en hättre bonitet», än »vår upplysta tids» medlidande med offrens plågor; och han prisar Augustinus, emedan denne var ännu alt för okunnig om den moderna tidensi fördragsamhet för att hysa en så slapp känsla. »Var det ej Augustinus, som anbefalde straff, ja dödsstraff för kättare? Saknade han månne medlidande, eller månne ej olikheten mellan hans handlingssätt och vår tids snarare låg däri, att hans medlidande icke gjort honom feg?» och han jämför vår tids ovilja mot en kyrka, som innehar och använder inkvisitorisk makt, med rädslan för» att låta läkaren skära och bränna i ens kropp», när det gäller att blifva botad.2

Det förefaller ingalunda underligt, att den, som kunde gå ända därhän att finna autodaféer vördnadsvärda, hyste en alt jämt tilltagande motvilja för naturkunnigheten, som också 1

1 Begrebet Angest, 2-.a uppl. sid. 75. ' Begrebet Angest. sidd. 126 o. f.syntes Kirkegaard vara »den allra faddaste» af alla vetenskaper. Icke utan skäl skrifver han i sin journal med särskild skrift: Alt förderf skall slutligen komma från naturvetenskaperna, alt förderf nämligen för hans positiva tro. Uppfinningen af mikroskopet försätter honom i ett tillstånd af krampaktig förbittring: »Betraktar man uppfinningen af mikroskopet som ett litet nöje, ett tidsför-drif, kan det vara godt nog; men som allvar är det [hvad tror man: dumt?] oändligt dumt.» Om Gud, säger han, ginge omkring med käpp i hand, så skulle särskildt de få sitta emellan, som iaktaga med hjälp af mikroskopet. Att naturforskarne äro hycklare, visar sig, enligt hans åsigt, redan däraf, att, »om man skulle säga till en sådan, att hvar människa har tillräckligt i sitt samvete och i Luthers Lilla Katekes, så skulle naturforskaren rynka på näsan.» Hvarför? Emedan han »förnämt vill göra Gud till en spotsk skönhet, till en satans konstmakare, som inte hvar man kan begripa.» Och denna anti-naturvetenskapliga ob-skurantism når sin höjd i de orden, att »naturforskaren begagnar mikroskopet, liksom sprättar hegagna lorgnetten», hlott att fräckheten är drifven till oändlig potens emedan han begagnar lorgnetten »mot Gud.» 1 Hade Kierkegaard upplefvat Darwinismen, så kan man ty värr vara säker på att han, utan öga för storheten af denna på alla naturens och andens områden klargörande hypotes, skulle varit en bland de ifrigaste i att påhitta kvickheter om människans härstamning från apan och om några andra stickord, som från naturforskames skrifter trängt ut till den teologiskt uppfostrade hopen. Hvar och en, som i sitt sinne förgäfves brottats med de tankar och föreställningar, hvaröfver denna hypotes bringar klarhet, hvar och en, som efter studiet af Kants »Kritik der Urtheilskraft» grubb- 1

1 Efterladte Papirer, del. 2, sidd. 738 o. f. 743.lat öfver naturteleologien utan att kunna nöja sig med Kants lösning af den stora frågan, har säkerligen vid den danvinska teoriens framträdande mottagit den samma som det förlossningens och befrielsens ord, hvarefter han träng-tat; Kierkegaard däremot skulle ej kunnat tillegna sig den utan att öfvergifva den uppfattning af natur och historia, livari han funnit alla gåtors lösning.

Ty då hans ljusskygga fiendtlighet mot naturvetenskapen är hans ena gräns, så är hans fullständiga brist på sinne för den historiska utvecklingens gång den andra. Han hade ju i sina »Smuler» utvecklat, att någon historiens filosofi ej vore möjlig; och därmed var begreppet af en historisk utveckling redan förkastadt. Det kulturhistoriska framskridandet måste dessutom vara honom ett oting redan på den grund, att det högsta vore uppnådt genom kristendomens införande i verlden. Han hade sålunda sjelf beröf-vat sig möjligheten af att se historiska företeelser i deras förhållande till de förutsättningar, som grundlagt dem, och i deras inbördes sammanhang. Detta visar sig i alla hans omdömen öfver stora författare, hvilka omdömen sakna all litera-turhistorisk grundval,

och därför ofta äro i högsta grad vilseledande och vränga. Han är blind till och med för ett så genomgripande historiskt factum, som de moderna europeiska literaturernas gradvis fortgående befrielse från bibelns betraktelsesätt och kyrkligheten. Jag har ofvanför anmärkt, att han såsom kritiker vid bestämmandet af sitt ämnes värde fullständigt skilde det från dess historiska sammanhang och stälde det på en isolerpall; nu inser man orsaken därtill. Han såg ej de stora strömningarna i literaturens och konstens historia, blott de enstaka, skilda punkterna, som ej för hans öga bildade någon figur. Han måste fördöma de stora friborna andarne i de moderna literaturerna eller ock, för att kunna förtroligt nalkas dem, underlägga dem sina egna åsigter.Han läste och omläste Sehlegels och Tiecks öfver-sättning af Shakspeare, han fattar så, som få, det patetiska hos Shakspeare; men han fattar intet af renaissancens ande hos honom och uttalar därför gång efter annan sin förundran öfver, att skaldernes konung aldrig företagit sig att skildra de i egentlig mening religiösa kollisionerna och striderna. Han har intet öga för den storhet hos Shak-speare's ande, som lyfte honom så högt öfver hans tids religiösa stridigheter.

Han är outtömlig i sina yttranden af kärlek och tacksamhet till Lessing. Han kände sig befryndad med denne - öfverlägsne tänkare och skald, som fann det stridande mot sin natur att yttra sig dogmatiskt och docerande, så länge -det, som han hade på hjärtat, lika väl lät uttrycka sig i form af en fråga, ett tvifvel, ett skämt eller en fabel. Men, hur har han ej i sin framställning vändt upp och ned på Les-sings verldsåskådning och fått den till fulla motsatsen! Lessing blifver i hans framställning en i djupt inkognito elold själftänkare, om hvilken det ständigt låter tänka sig, att han på djupet af sin själ var kristen. Lessing! den -öppne, frimodige, oförfärade Lessing! Spinoza's lärjunge, Mendelssohn's vän, Goethe's lärare! Lessing, hvars oförgängliga ära det är att hafva i Tyskland kämpat Voltaire s kamp, utan att, såsom Voltaire, låta sig hänföras af stridslystnaden !

Och uppfattningens oriktighet återkommer i smått som i stort. Lichtenberg förvandlas liksom Lessing. Han citeras någonstädes i »Stadier», och citatet omskapar honom: »Gud skapade människan efter sitt beläte, till ersättning danar människan Gud efter sitt»; men i originalet står icke 3>till ersättning danar», utan »das lieisst vermutlich», hvilket gör en högst betydlig skilnad1. Kierkegaard kan eller vill

1 Lichtenberg, Yermischte Scliriften^ del 1, sid. 162. Jmfr. dessutom Feuerbach, Wesen des Christentliums. 3 uppl. sid. 151.ej förstå, att den nyare literaturens historia är liktydig ined dess befrielse från traditionens moraliska och religiösa föreställningar.

Det är på samma grund, som han, som annars slösar med sin vördnad, talar med så ringa vördnad om Goethe, ja lemnar en vrångbild af honom i Wolfgang Menzels stil såsom omoralisk och irreligiös. Han låter sin assessor om honom skrifva, att »denne förgudade heros, som kallas konung i tankens rike, är mildast taladt titulärkonung i religiositetens eviga rike.» Han förehåller honom, att han »förnämt småler åt Klopstock, emedan det så mycket sysselsatte dennes tankar, huru vida Meta, hans första kärlek, som gift om sig, skulle tillhöra honom i ett annat lif.» Han tvekar ej att förebrå en ande som Goethe, att han ej till sin död bibehöll de bibliskt-mytiska föreställningar, som han i sin ungdom inhemtat, att »han drog sig undan, då det gäl de att vara sig själf trogen i sina barndoms-intryck, då det gäl de att, om ock ända till förtviflan, med försakelse af alla fordringar på lifvet eller på en betydelsefull existens, kämpa för den dyrbara erinringen af föräldrar och för gemensamheten i tro med de bortgångne.» Det är honom tydligen obegripligt, att det i förhållande till traditionella trosläror kan gifvas en högre pligt än pietetens. Han förebrår Goethe, att denne ej gjort som han, icke satt sig till motvärn mot hela den moderna kulturutvecklingen i stiillet för att blifva dess ypperste befordrare sedan renaissancens tid — han tänker sig möjligheten af, att Goethe skulle kunnat utveckla sig till det han blef, ja till mera än det han blef, om Goethe, i stället för att i sig sammanfatta hela den tyska andens utveckling hos Lessing och Winkelmann, Burger och Wieland, Herder och Kant, i stället för att stråla såsom den alt fördunklande medelpunkten i den stjärnbild, som danas af Schiller, Hölderlin, Kleist, Heine och de andra friborna skaldeandarne, hadeblifvit en magus som Hamann, en gudaingifven som La-vater, eller en bard som Klopstock, hvilka alla blefvo sina barndomsintryck trogna, men hvilkas verk nu endast af literaturhistorikern såsom kuriositeter uppsökas.

Lika litet som Kierkegaard hade öga för nutidens religiösa rörelse, lika litet hade han sinne för dess politiska

utveckling. Hvad lian ständigt och jämt hånar såsom »tidens fordran», det är icke endast de löjligheter, som i hvarje tid hedras med detta namn, utan själfva det moderna själslifvet. Hans förakt för tidens stora och små profeter hindrar honom emellertid ej från att då och då själf spå; han spår orätt, och detta hindrar honom åter ej från att prisa riktigheten af sina spådomar. Den då varande tidens aprioriske tänkare bekymrade sig föga om en vederläggning hemtad från den låga verld, där facta tala. Hegel själf började ju sin vetenskapliga bana med att skrifva en disputation om planeterna, i hvilken han a priori ville bevisa de Keplerska lagarna och i hvilka han också bevisade så klart, som 2 gånger 2 är 4, att ingen planet kan finnas mellan Jupiter och Mars. Samtidigt därmed upptäcktes icke dess mindre planeten Ceres af Italienaren Piazzi, utan att Hegel genom denna otur lät förmå sig att öfvergifva sin vetenskapliga metod. I Kierkegaards bok om fru Gyllembourgs »To Tidsaldre», som framställer nutidens politiska sträfvan såsom idel strunt och tomhet, förekomma dessa ord: »Ett uppror skulle i våra dagar vara det otänkbaraste af alt; en sådan kraftyttring skulle synas-tidens beräknande förstånd löjlig1.» Detta skrefs i Mars 1846. I Mars 1848, jämt två år därefter, inträffade, såsom bekant är, »det otänkbaraste af alt» i Paris, Berlin, Wien, Rom, Ungern, Polen och Danmark. Det oaktadt prisar Kierkegaard längre fram boken om »To Tidsaldre», just

1 En Irterær Anmeldelse, sid. 70.emedan den innehöll »en teckning af framtiden, som året 1848 icke gjorde till osanning1.»

Denna brist på sinne för den historiska utvecklingen öfvergick sålunda till hrist på sinne för verkligheten i förhållande till hans samtid. Af den moderna literaturen hade han blott studerat den tyska, särskildt den romantiska literaturen i dess mångfaldiga förgreningar; och att han kände Shakspeare berodde blott därpå, att romantikerne så ifrigt framdragit och beskyddat denne skald; för öfrigt voro England och Frankrike för Kierkegaard två stora slutna böcker. Han kände ej dessa länders vetenskap, han kände ännu mindre deras romaner; därför märkte han ej häller, att den nya tidens psykologi och etik i dem frambröt. Psykologierna komma alltid langt efter romanerna i framställningen af en tidsålders verldsåsigt och själskunskap. Kierkegaard märkte ej, att i romaner, sådana som Auerbach's eller George Sand's, en ny verldsåskådning uttalades och fram-stäldes, i jämförelse med hvilken den, som hade ordet i Danmarks samtida literatur, var inskränkt och föråldrad.

Genom denna saknad af samband med verlden blef Danmark, eller rättare Köpenhamn, lians verld. Emedan han lefde afsides, utvecklades han till en stor företeelse i det afsides. Han delade de då lefvande Danskarnes vid-

1 Om min Forfatter-Virksomhed, sid. 11. Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sid 48.

Från år 1848 förekommer ett i Kierkegaards mun häpnadsväckande yttrande: »Skulden till alt samman ligger hos en inbilsk, halfbildad, genom pressens smicker demoraliserad bourgeoisie, som i egenskap af publikum ausåg sig böra regera. Men må bända har man aldrig i historien sett Nemesis komma så snart; ty i samma ögonblick, på samma klockslag, då bourgeoisien grep efter makten, reste sig det fjärde ståndet. Nu skall det visserligen heta, att detta är den skyldige; men det är osanning; det fjärde ståndet är blott det oskyldiga offret, som får sitta emellan, det blir nedskjutet, förbannadt — och det skall vara nödvärn.» Efterladte Papirer, del. 2, sid. 486.skepliga tro på alt, som var danskt. Han ansåg (såsom lian stundom yttrade till professor Bröchner), att Danmark i Mynster egde samtidens störste predikant, i Heiberg den störste då lefvande estetikern, i Madvig tidens störste filolog, ooli hvad lian ej sade, men stundom likväl också sade, i honom själf den störste då lefvande prosaikern, ett antagande, som dock var mindre öfverdrifvet än de andra. Så mycket är säkert, att han var alt för stor för landet. Och han skulle snart med bitter smärta få känna det.

23.

Det var December 1845. Kierkegaard hade till sin boktryckare aflemnat hela handskriften till »Afsluttende Efterskrift», och hufvudarbetet i hans författarskap var af-slutadt. Jämte den långa följden af de ofvan omtalade psevdonyma skrifterna hade han skrifvit en samling af 18 uppbyggei setal, som under hans eget namn utgifvits parallelt med psevdonymerna. Kierkegaard har med synnerlig ifver framhållit denna omständighet af fruktan för, att man skulle vilja förklara det så, att han såsom författare börjat med att vara ett slags Byronian och så med åren blifvit religiös. Yi hafva dock redan sett, att han från sin tidigaste ungdom hade stält sitt snille i kristendomens

tjänst. Kände han någon gång samvetsoro beträffande, huru vida det kristeligt kunde försvaras att skrifva sådana saker som Förförarens dagbok och annat sådant, så lugnade han sitt samvete med att liksom till försoning därför skrifva upp-byggelsetal. Det andliga föredragets form låg honom nära; såsom theol. studiosus hade han fått underkasta sig formliga öfningar och prof däruti; han beundrade Mynster som talare, studerade honom och sträfvade att öfverträffa honom, något som med lians långt skarpare psykologiska blick icke blef honom svårt. Men, obenägen att kalla sig själf kristen och mera en i kristlig riktning sökande, än egentligt säkerpå sin tro, hade han åt de tal, som han utgaf, snarare-gifvit en allmänt uppbygglig än en strängt bekännelse-trogen karaktär.

Assessor Vilhelm säger i »Enten-Eller»: »Jag har en omedveten motvilja mot uppbyggelseskrifter oeh tryckta predikningar1.» Äfven om man i allmänhet taget hyser samma känsla, läser man dock Kierkegaards uppbyggelsetal med aktning. Det bor en ädel, en tyglad själ i dessa tal. Det gör ett gripande intryck att höra den man, som kunde göra sig till tolk åt den vildaste passion, tala så lugnt, så öfver-vägdt, så bekymradt till sina medmänniskor och gifva dem med på resan genom lifvet den bästa tröst, han förmår gifva. Det väcker vördnad att se honom med en så oföränderlig fasthet, likgiltig för mängdens likgiltighet eller uppmärksamhet, i hvart och ett af sina företal, bland hopen utpeka »»hin Enkelte», som han med glädje och tacksamhet kallar sin läsare.» Och äfven den, som ej röres af talet, röres af den oförändradt upprepade tillegnan: »Framlidno Michael Pedersen Kierkegaard, tillförene lärftskram-handlare i denna stad, min fader, helgas dessa tal.»

Nekas kan ej, att talen lida af de brister, som i allmänhet äro gemensamma för hela detta slags literatur. Det är psykologiska undersökningar, bygda på en bristfällig och konventionel psykologi: det utgås från, att själ och kropp äro två skiljaktiga väsen, samtnankopplade i samma individ; där skildras oafbrutet ett öfvernaturligt ingripande i själens lif; där göras onaturliga och ofta fruktlösa ansträngningar, att få en gammal bibelöfversättnings uttryck till att stämma hop med vissa bestämda själstillstånd, hvarpå den bibliske författaren må hända aldrig tänkt; för att få särskilda mångtydiga ord till att betyda något visst bestämdt, göras ansträngningar, som påminna om klyftiga ju-

1 Enten-Eller, del. 2, sid. 49.

listers spetsfundiga lagtolkningar. Såsom exempel vill jag hänvisa till talet om »Pålen i köttet». Detta tvungna beroende af bibeltäxten hämmar talets frihet beträffande den psykologiska analysen. Såsom varande uppbyggligt får det aldrig upphöra att vara bibliskt, altsa aldrig vara tillämpad vetenskap.

Det får å andra sidan, såsom varande uppbyggligt, aldrig blifva konstnärligt, aldrig blifva poesi. Det får skildra alla själstillstånd, men aldrig individuelt, aldrig med verklighetens fängslande lif. Då det nu hvarken får vara allmänt såsom vetenskapen eller individuelt som poesien, så återstår för det samma endast en oäkta art af framställning, hälften allmän, hälften individuel. Talet beskrifver ej hvad orätt är, det framställer ieke häller en enskild förorättad människas lif, utan det väljer det, som ligger midt emellan, att skildra »den förorättades» existens. Man läse t. ex. talet om »Bekräftelsen i den invärtes människan», där de särskilda afdelningarna börja med: Betrakta honom, den bekymrade — betrakta honom, den pröfvade — betrakta honom, den gynnade — och därigenom omöjligt kunna undgå commonplaces.

Och det är dock en skarp, en sträng stil i dessa tal. De nå icke sällan ryckvis till samma höjd som Kierke-gaards psevdonyma arbeten: ja det tal, livars titel är: »Ved Anledningen af en Brudevielse» och som svarar mot afhandlingen om äktenskapet i »Enten-Eller». står på det hela taget genom höghet och snille betydligt öfver det psevdonyma försvaret.

Hela författarverksamheten hade med slutet af 1845 kommit till en förberedande afslutning.

Det var den sista tiden af Christian den 8:s regering: Adam Homos tid. Pa tronen, högst upp: fåfänga, dilettantism, envishet och svaghet. Hos snille-aristokraterne: förakt för den politiska rörelsen bland medelklassen. Hos ungdomen: en otålig längtan efter politisk frihet. Den.bättre delen af pressen fruktlöst oppositionel, och allra nederst kitsligheten i »Corsaren». Hvad var Corsaren? I)en var en tidning af det slag, som dess vänner kalla skämttidning, dess ovänner en skandaltidning, oeh som en tid bortåt kan utgöra den populära skandalen i en stad.

Bladet hade den förtjänsten att redigeras i frisinnad riktning och att direkte vända sig mot den oinskränkta konungamaktens perukväsen och auktoritetstro, och hade där-uti samma ursäkt för sina snedsprång, som t. ex. Bo chefort's »Lanterne» hade för sina, under dess opposition mot det andra kejsardömet i Frankrike. Bladet var illustreradt. Ena dagen dref det gäck med konungen, och innehöll dagen efter karrikatvrer af de enskilda personer, som redaktionen ville åt. l)et fans lika litet något verkligt allvar bakom kvickheten, som det fans någon djupare fri hetskärlek bakom oppositionen; men bladet skaffade luft, rödde plats och ingaf den herskande kälkborgerligheten en nyttig skräck, då man på den tiden ännu darrade för »att komma i tidningarna». Dess kvickhet var ofta bitande och lustig; dess patos var nästan alltid uppskrufvad och tom. Bladet var en makt i synnerhet genom de porträtt, det innehöll; det liistes öfveralt, hölls af portvakten och lästes af herskapet.

Det var, såsom sagdt, i December 1845. Kierke-gaards första behof af produktivitet var tillfredsställdt. Det första factum, »som gjorde honom till författare», hade framkallat hela den följd af verk, hvartill det blef anledning; han hade emot det sokratiska och grekiska, som varit föremål för hans tidigaste vetenskapliga interesse, skarpt uppstält det kristligt paradoxa, vid hvilket han först och sist var bunden; och han hade under sitt författarskaps våldsamma och passionerade allegro sökt hvila för sin själ i uppbyggelsetalens stilla och milda adagiotakt. Nu hade ögonblicket kommit, då han ville visa verlden, att han hade allvar med det religiösa, att han ej vore den »interessante

llocli pikante författare», som allmänheten ansåg skaparen, af Enten-Eller vara, att han ej sökte uppseende och buller — nu ville han bli präst, hälst någonstädes på de jutska hedarne, i den yttersta ensamhet, där om söndagen endast en eller annan åhörare kommer till kyrkan. Sin författarverksamhet hade han afslutat. Hvad han hade haft på hjärtat, det var nu utsagdt.1

Då inträffade, att P. L. Möllers tidskrift «Gæa» i en literär korrespondans innehöll en kränkande anmälan af det just nyss utkomna arbetet' »Stadier paa Livets Yei». Det var en lättsinnig och vanhederlig uppsats; lättsinnig, emedan författaren till den samma ej gjort något slags försök att sätta sig in i det, hvarom han skref; vauhederlig, emedan uppsatsen (under sken af att undersöka värdet af Kierkegaards författarskap), såsom detta slags uppsatser hafva för sed, tog sitt innehåll från skvallret om hans enskilda lif, beskylde hjälten i dagboken för »att lägga sin fästmö på experimentets pinbänk, dissekera henne lefvande och långsamt pina henne till döds», alt de stående beskyllningarna mot Kierkegaard själf.

Kierkegaard, som alltid led af en brinnande lust att svara, då han angreps, lät sig hänföras till att gifva ett hånfullt och bitande svar, som slutade med att beteckna några ställen i P. L. Möllers uppsats såsom »ett af dessa vämjeliga Corsar-anfall på fredliga och aktningsvärda män», och som, med stöd af ett (i och för sig sanningsenligt) rvkte om P. L. Möller såsom medarbetare i Corsaren, uttalade den begäran att blifva smädad i detta blad, som dit-tils högeligen prisat de kierkegaardska psevdonymerna, ja betecknat Victor Eremita såsom en, som »aldrig dör». Artikeln kallar detta en skam och en kränkning tillfogad psevdonymernas skald, och förklarar det vara »hårdt för en

'Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sid. 66. Efterladte Papirer, del 2, sidd. 334 o. f.stackars författare att stå sa utpekad, att han är den ende, som ej smädas i Corsaren». Denna artikel undertecknade han med Frater Taciturnus och drog därmed sin psevdo-nym oklokt och olyckligt ut i dagsljuset från den stilla verld, där den borde fått lefva.

Och nu följde striden Goldschmidt contra Kierkegaard. Redaktören af Corsaren ansåg sig skyldig att upptaga handsken pä sina medarbetares och sina egna vägnar. Kierkegaard, som i egenskap af auktoritetens trofaste tjänare och soldat måste anse Corsaren såsom en alldeles vederstygglig företeelse, trodde sig säkerligen med sin artikel hafva tillfogat denne ett dråpslag. Han har säkerligen tänkt, att Goldschmidt, som offentligt yttrat sig såsom hans störste beundrare, icke nu skulle kunna svara honom med hån, lika så litet skulle kunna fortfarande prisa honom, ej häller skulle utan att förlora sitt inflytande kunna bemöta utmaningen med tystnad, att, med ett ord sagdt, hugget skulle blifva hans hane. Såsom erfaren polemiker kringgick Goldschmidt emellertid alla de förskansningar, Kierkegaard uppfört, gick utomkring sina loford, utomkring hans arbeten, hans snille, hans

verldsåsigt o. s. v. och vände sig rakt mot hans enskilda person. Han satte Kierkegaard i tidningen såsom denne gick och stod, med sina smala hen, med de olika långa benkläderna, den magra figuren och paraplyn under armen ; han lät afrita honom ridande på ryggen af ett flickebarn såsom Frater Taciturnus, som »trainerar» sin flicka; och nu följde under ett par månaders tid i Corsaren väl skrifna småartiklar om de kierkegaardska psevdonymerna, i hvilka-Goldschmidt med stor skicklighet begagnade hvarje tillfälle, då hans motståndare gaf hugg på sig. Om Kierkegaard hade litat på, att hans karaktär skulle ingifva Goldschmidt aktning, så hade han fullkomligt misstagit sig; icke ens den omständigheten, att Corsaren befann sig inför Danmarks störste då lefvande prosaiske författare, inför den öf-ver hufvud taget störste författare, Danmark efter Holberg frambragt, tyckes hafva tagits i betraktande.

Det var ej lyckligt för Kierkegaard, att hans artikel infördes i tidningen »Fædrelandet», som länge sett snedt på sin yngre ocli lyckligare kollega och som med glädje intog en artikel mot den mycket mer lästa Corsaren. 1

Men Goldschmidts ställning var ännu mindre afunds-värd. Det är dumt att smäda en person, som man strax förut bar prisat, och att därtill göra det på hans egen beställning; det är stygt att afteckna en utmärkt man i karri-katyr och att gifva egenheterna i hans utseende och hans

drägt till pris åt deras löje, som alltid hånle med gyckel-

makaren och åt andelig adel.

Betraktar man denna sak med samma ögon, hvarmed vår tid betraktar slika saker, så synes alt samman knapt förtjäna nämnas. Offentliga personer i våra dagar äro så

vana vid att smädas i den så kallade allvarliga pressen,

att sådant betraktas såsom en sak af den minsta möjliga betydelse. Framstående män äro så vana vid att angripas och ställas till åtlöje af skandaltidningarna, att ingen tager sig djupt af den verksamhet, som utvecklas af

Hr. Gjennemrakker,

Hr. Ærelos, Hr. Lims, Hr. Usseldom,

Hr. Galdegul, med fleer af disse Ravne,

Der leve af Nationens bedste Navne."

Den tiden tyckes Corsaren emellertid hafva haft minst lika mycken makt, som i våra dagar den rådande quasi-allvarliga pressen. Man ser t. ex. i baron Rosenkrantz 1 2

1 »Corsaren hade erhållit en så enorm, för landet oproportionerlig spridning, att alla suckade under dess tyranni. Och på Fædrelandets byra var omdömet länge sedan detta: något måste göras .... Da handlade jag; det var den största tjänst, jag i det ögonblicket kunde göra Fædrelandet; Gjödwad sprang upp till mig för att få artikeln och stod hos mig, medan jag skref slutet därpå.» Efterladte Papirer, del. 2, sid. 314.

2 Adam Homo, 9:de sången.

efterlemnade papper, att Corsaren nästan förmådde afbryta en mans bana. Det blef för Kierkegaard en vigtig tilldragelse, att han kom i Corsaren och det på ett behändigt sätt. Att Corsaren vände Köpenhamns sinnesstämning emot honom, blef en af de få erfarenheter, hvarpå han i åratal rufvade, utan att någonsin uttömma all den bitterhet och den lärdom, de innehöllo. Han, som var såsom ett ägg utan skal, mottaglig för den minsta rispa eller klämning, kände liksom ett dolkstygn i hjärtat. Han sökte först slå bort hela saken inför sig själf, liksom det lyckades honom att slå den bort, då han med andra talade därom; men hans själ slöt sig till samman omkring detta intryck, liksom vissa växters hlad sluta sig omkring en insekt; och nu började en inre förarbetning af intrycket, en fullständig behandlingsprosess, som hade sitt motstycke endast i det bearbetande, som han låtit förhållandet till sin fästmö undergå; hans själ blef åter produktiv, den hade å nyo mottagit ett af dessa i och för sig obetydliga och alldagliga verklighetsråämnen, som den beliöfde för att däraf spinna de dyrbaraste tankeväfnader.

Denna nya tilldragelse i sitt lif plockade han först sönder tråd för tråd, vred och vände den på alla sidor. Daghoksanteckningarna rörande denna sak utgöra icke mindre än ett tjog särskilda uppsatser, som upptaga öfver 200 trycksidor. Den, som finner detta underligt, hör besinna, att det var den första märkvärdiga yttre händelse, som Kierkegaard alt sedan början af sin författarebana upplef-vat. Hans lif var en eremits; han skref från morgon till kväll utan annan hvila än den, han tog sig på sina vagns-färder och vandringar, och dessa begagnade han att därunder i tankarne utarbeta sina skrifter; han upplefde ej en gång så mycket som en anmälan af sina arbeten, eller rättare han upplefde en enda, Heibergs slarfviga kritik öfver »Enten-Eller», och vi hafva ock denna att tacka för ejmindre än en hel mängd tilltänkta och till en del utarbetade tidningsartiklar samt för alla de bästa afdelningarna af »Forord». Corsarens karrikatyrer och den sinnesstämning, som de väckte, gjorde epok i ett lif, hvilket måste vara så fattigt på händelser.

Kierkegaard hadc varit helt nära att nedlägga pennan och slå sig ned på landet såsom sockenpräst. Han hade varit i samma författning, som den, hvilken har sagt, hvad han ville och skulle säga. Nu vaknade i hans själ en ny produktivitet. Då han såsom nybörjare ännu var osäker om sin begåfning och sitt mål, hade ett »factum» inträdt i hans lif; och detta facfum hade gjort honom till skald. Då han nu hade tillryggalagt skaldeskedet af sin bana, inträdde ett nytt factum, och detta visade sig vara just den yttre befruktning, som han behöfde för att bryta sig en ny bana såsom kristlig författare.

24.

Jag har skildrat hans lif på gator och torg och berättat, att han var känd såsom den store författaren med det besynnerliga utseendet. Äfven den, som ej kände honom, måste fästa uppmärksamhet vid hans blick. Den var utomordentligt uttrycksfull. Han plägade redan på afstånd genom en liten hälsande rörelse af ögat gifva tecken åt personer, som han kände; men han kunde äfven med denna blick, som än kunde vara mild och vänlig, än äggande och retsam, få en hvar förbigående obekant person att se på honom. Det roade honom t. ex. »att sätta sig i rapport» till hvar och en obekant, att få hvarje barn, som han mötte, till att småle, hvar äldre person till att hesvara hans blick och genom denna förråda, hvad som föregick inom honom; kort sagdt, han gjorde psykologiska studier på gatan äfven då han ej, såsom hans sed var, inlät sig i samtal med sina mångfaldiga bekantskaper.Det medvetna ändamålet med detta lefnadssätt var, såsom förut nämnts, religiöst, att nämligen genöm att göra sig till en fullkomligt hvardaglig företeelse utplåna intryk-ket af sin betydenhet. Kierkegaard återvänder gång på gång till det stället i Jesu bärgspredikan: »Och när du fastar, smörj ditt hufvud och två ditt ansigte, på det du icke må synas för människorna med din fasta», hvari han finner döljandet, mystifikationen, den teleologiska suspensionen af etiken föreskrifna — ett bibelställe, som i hans exemplar af Nya Testamentet ock fans vara starkt understruket. Gång på gång återvänder han äfven till de ord af Henrik den 4:de hos Shakspeare, hvilka synas honom innehålla formeln för den lefnadsklokhet, han var för stolt till att använda:

Kungen (till prins Henrik).

Om jag

Så slösat med min furstliga person,

Så drifvit kring bland kreti och bland pleti,

Så bjudit ut mig uti dåligt sällskap,

Då bade samma mening, som till kronan Förhjälpte mig, förblifvit huld och trogen Mot innebafvaren och lemnat mig I landsflykts mörker, obemärkt likt den,

Som icke är ej häller blifver något.

Jag sällan viste mig, men gick jag ut,

Så blef jag liksom en komet beundrad. 1

Det var detta yttrande, som ständigt föresväfvade Kierkegaard och hvars grundtanke bestämde hans inrättande af

sitt dagliga lif. 1 2 Han hade alltid känt med sig, att han var föremål för den allmänna uppmärksamheten, och hade säkerligen känt det i långt högre grad, än hvad i verklig-

1 Henrik den fjärde. Förra delen, 3: 2. Hagbergs öfvers.

2Jmfr Efterladte Papirer, del 1, sid. 428, del 2 sid. 404. Bladartikler, sid. 167. Indövelse i Kristendom, sidd. 48, 49, 66, 67. Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sidd. 36 o. f.heten var fallet. Men ju mer han växte in i sina egna tankar, och ju mer han betraktade sin verksamhet som det vigtigaste, eller rättare såsom det enda af vigt, som tilldrog sig i Danmark, desto mer förestälde han sig, att allas ögon voro riktade på honom. Han inbillade sig då, att han, genom att gå på Östergade i sällskap med livarjelianda personer utan anseende, genom att då och då synas till på teatern, lyckades gå och gälla för en dagdrifvare och flanör; och med sitt sjukliga beliof af att taga ett stärkande bad i förakt njöt han nu, »nästan ursinnig af glädje», af, att bedrägeriet så väl lyckades och att han ansågs för en pikant författare utan allvar.

Och nu, då han verkligen blifvit en mycket omtalad man, omtalad i kretsar och hland samhällsklasser, som aldrig förut hört hans namn nämnas, nu trodde han sig i allas blickar läsa Corsarens gäckeri öfver hans besynnerliga utseende, hans snedhet, hans olika långa pantalonger och smala hen; säkerligen mången gång med orätt. Han uppskref t. ex. i sina papper, såsom ett bevis på Corsarens demoraliserande inverkan på skolungdomen, en anteckning om, huru då varande löjtnant Barth vid husarerna mött honom på gatan ledande sin lille son och så artigt hälsat på honom, att om gossen ej vetat hvem han var, denne nödvändigt skulle få den föreställningen, att han var något utomordentligt. »Men det syntes tydligt, att gossen kände mig; han läste Corsaren.» Nu varande Polytekniske Caudidaten Herr I. C. Barth, den här åsyftade sonen till löjtnant Barth, har själf meddelat mig, att han aldrig vet sig liafva som barn hört talas om Corsaren, och att han tvärt om från tidiga år hyste en liflig beundran för Kierkegaard. Barnet stirrade förmodligen på den främmande herrn, som fadern hälsade på, och Kierkegaard har i denna blick sett Corsarens hån. Men, om hans misstänksamhet ock i detta fall var öfverdrifven och själfplågeri, så hade han ej orätt i att anse allmänhetensstämning beträffande honom förändrad efter Corsarens förlöjligande af lians person. Corsarens anfall var nämligen en signal för alt, livad af dold afvoghet mot honom fans, att våga sig fram; och mot en betydande man fins det alltid mycken dold afvoghet, mycket enskildt hat. Från att hafva varit den förnäme, slutne författaren, »som stod utan fläck, utan den minsta skugga, som ingen dittills vågat anfalla eller ens vidröra,» 1 förbyttes Kierkegaard till en half-komisk, halfgalen personage, som löpte staden omkring med ett par löjliga smala ben, klädda i ett par löjliga pantalonger, och från hvilken hvar och en, som fruktade att ock få schavottera, höll sig på afstand. Adam Homo var ju inte häller angelägen om att komma i Corsaren och måste vara rädd för, att hans egna barn skulle efterapa den i en Familj-Corsar.2 Kierkegaard hade för andra gången i sitt lif kommit i delo med Köpenhamnsskvallret, och intrycket var lika djupt, som första gången.

Den omedelbara följden af Corsarens anfall var hans beslut att fortsätta sin författareverksamhet. »Det hade alltid varit min mening att göra ett slut på min ansträngande författarverksamhet genom det tysta, gömda, afstängda lifvet i en prästgård på landet. . . . Nu antager jag, att det är mitt kall att förblifva på min anvisade plats.»3

Men därpå började grubblet öfver själfva händelsen. Alla dess särskilda sidor granskades en i sänder, såsom fallet en gång hade varit med förlofningshistorien.

Först var det den oförrätt, lian led. I likhet med livarje människa, som är utrustad med varm rättskänsla, kunde Kierkegaard redan af sedliga skäl icke lära sig fördraga orätt; den resignation, som han själf prisade, gaf plats för

Efterladte Papirer, del 1, sid. 314. 2 Adam Homo, 9:e sangen.

Efterladte Papirer, del 2, sid. 301.

den enkla ocli sunda känslan: orätt får ej ske, ej ens mot mig själf. Han hade lidit orätt, han kände det; man missbrukade landets litenhet till att plåga honom såsom ett byte, för hvilket hvarje utväg var stängd. »Jag lider formlig orätt här hemma, emedan min produktivitet egentligen ej kan taga sig ut på en så liten scen, under det att

en dåraktig och nyfiken och afundsjuk och trotsig samtid i bottnen vill tvinga mig, i det den vet, att jag nu en gång är hunden af språkets gränser.» 1 Det blef honom alt tydligare att ett lif, som ville vara någorlunda anstående en människa och någorlunda lyckligt, vore hland ett litet folk möjligt endast, om man vore så litet uppträdande som möjligt. I slika stunder sade han till sig själf:1 2 3 »Ditt lif är verkligen forspildt, du har slutligen blifvit något.... och i Danmark lefver man lycklig endast, om man ingenting är,» eller med en annan variation:8 »Köpenhamn är den behagligaste stad, man kan tänka sig, att lefva i för livar och en, som är ingenting eller ännu mindre.» En sanning, som hans eget lif ej förut hade visat honom, gick nu upp för honom, den, att i små samhällen ett slags sammansvärjning eger rum mellan medelmåttorna mot den, som är självständig och ej vill antaga de andres åsigt, utan är fräck nog att vilja lära dem något: »Förhållandet är i bottnen det, att de flesta liafva ett hemligt medvetande af, att jag dock är den rätte mannen; men de tänka som så: om vi alla äro eniga i att drifva gäck med honom, så måste han väl ändock ge tapt. En sådan negativ konspiration kan ej tänkas annat än i ett litet land ... Det är ju dock möjligt, att, jag. trots all min ringhet inför Gud . . . vore för mitt folk »en Guds gåfva»; Gud vet, de hafva behandlat mig illa nog, ja miss-

1 Efterladte Papirer, del. 2, sid. 427.

2 Efterladte Papirer, del. 2, sid. SOI.

3 Efterladte Papirer, del. 2, sid. 430.handlat mig, liksom barn fara illa med en dyrbar gåfva.» Ju mer han grubblar däröfver, desto djupare känner han sin oförrätt; ty hvarför har han lidit den, hvarför är han gifven till spillo, ett offer för hopens åtlöje? Emedan han utmanat ondskan och emedan detta steg var litet för högt, litet för högsinnadt för att passa i hop med den allmänna medelmåttan» ; och okunnig som han är om den behandling, som detta århundrades stora författare i främmande land, en Shelley, George Sand, Victor Hugo, fått undergå, utropar han i känslan af sin rättfärdiga sak: »Man skall näppeligen inom något annat lands literatur kunna visa en författare, som upplefvat detta.» 1

Så var det denna oförrätts egna beskaffenhet, att den var omöjlig att hekämpa och besegra. Han hyste visserligen så stort förtroende till sin förmåga, som trots någon; han hade, efter hvad han själf säger, aldrig tviflat på, att han ju skulle lyckas, äfven om han företoge det mest dumdristiga; han hade hittills utfört den nästan otroliga bedriften att på fyra år utveckla en författareverksamhet, hvartill en dansk författare vanligen skulle beliöfva tjugu; han hade med pennan i hand kufvat sin sjukliga kropp och sitt mjältsjuka sinne, bragt filosofer och teologer till tystnad och hade, då Heiberg, den allsmäktige öfverdomaren i Danmarks literatur, stälde sig i hans väg, blåst honom åt sidan som en såpbubbla — och nu strandade han här på det opersonliga, anonyma, ansvarslösa, allestädes närvarande, som han ej kunde få fatt uti, emedan dess namn var legio eller mängden — pressen. Han fick sålunda praktiskt lära känna en af den moderna opersonlighetens och oansvarighetens former, som han förut ej gjort bekantskap med, dess hufvud-form; och hans lidelse för kategorien »den enskilde», »den Enkelte», fick ett nytt högtryck, Sålunda skrifver han:

1 Efterladte Papirer, del. 2, sid. 31i.»Tidningsliteraturens förtryck är det uslaste, det lägsta af alla slags förtryck .... Man tänke sig en så eminent polemisk skriftställare, att hans make ej funnits, och man ställe honom emot en tidning; han måste tappa, så vida han icke själf vill utgifva en tidning, och äfven i detta fall har han tappat, i det han från författare sjunker ned till publicist. Striden böljar således. Den eminente polemikern gör ett utfall, och det undgår ej publicisten själf, att stöten var dödlig och afgörande. Publicistens smula gensvar visar, hvilket ändlöst afstand är dem emellan. Publicisten är emellertid fullkomligt trygg och räsonerar så: en författare är ej betjänad med att ideligt vända om igen till samma sak, och så måste han hålla upp —- då börjar jag. Jag fortsätter därpå hvar kväll eller hvar åttonde dag; det skall nog slå rot.»

Den oförrätt, man tillfogat honom, var sålunda icke allenast stor och exempellös, utan den var så mäktig, att den ej kunde bekämpas af den, som eljest kände sig starkare än någon annan. Härtill kom äfven den omständigheten, att han ej kunde med andras hjälp bekämpa den. H varför? Emedan ingen fans, som hjälpte honom. För honom en förunderlig sak att betäuka! Under det att, såsom han aldrig tröttnar att säga till sig själf, »hvar enda bildad person, bestämdt hvar enda, i privata samtal var af den åsig-ten, att förhållandet med Corsaren vore outhärdligt»,

iakttogo vännerna »den djupaste tystnad» från den stund, då han på de andres vägnar hade handlat.1 Så liten yttre erfarenhet hade Kierkegaard, att han först vid 34 års ålder upplefde att grundligt lemnas i sticket under en ärlig och allom gagnande strid — och intrycket däraf blef djupt. Men det blef ytterligare förstärkt; ty icke nog med att man teg, man äfven (något, som han gång på gång åter-

Efterladte Papirer, del. 2, sidd. 313, 315.vänder till) härledde hans handling fran fåfänga och högmod, betraktade den till hälften såsom en orimlighet, till hälften såsom ett begär att göra sig vigtig, och vann därmed, i stället för en anledning att döma sig själf, ett tillfälle att döma honom och hans handling. Verldens gång-var således denna: först det domslutet: här kräfves handling; därpå tystnad, när det lidande inställer sig, hvilket ledsagar en god, i verldslig mening oklok handling; slutligen den domen: han har handlat blott af högmod; som han kokat, får han supa; han må hjälpa sig själf. — Generaliserade man det enstaka fallet, så kunde en hel kristligt pessimistisk verldsåskådning uppföras däröfver. Och saken antog för hans ögon alt större och större proportioner. Då den kom under hans skarpa blick liksom under ett mikroskop, underkastades den samma slags förvandling, som de konstverk, hvilka han kritiserade, undergingo. Sakens inro proportioner bibehöllos, men de antogo en öf-vernaturlig storlek; och sakens alla proportioner utåt till de omgifvande tingen ändrades fullständigt genom det jättelika omfång, som händelsen fick för honom.

Först och främst förvandlades Corsaren för hans uppfattning.

Den var »den literära uselhetens press, som nått en fruktansvärd, oproportionerlig utbredning»; den var såsom »sköko-literatur» »tecken till upplösningen i Danmark», den var »Danmarks inre, egentligen dess enda, olycka.» Hvad gjorde den då? Den begick »afskyvärda saker»; den angripne mannen bar det må hända med stolt sinne, men hustrun lod, barnen fingo utstå den sorgen att höra sin far på ett afskyvärdt sätt omtalas. Han har sett, »liksom man talar om en drunknande människas blick, den nästan brustna blicken af en olycklig, som förgäfves anropar slag-taren om rättvisa, förgäfves, han var offrad, offrad till att med sitt lidande ägga — förbarmande Gud! — ägga åt-löjet.» Han har sett »grafven sluta sig öfver en, som denna press mördat.» 1

Han skulle därför hafva blygts, om han ej handlat, »då en så kolossal press-nedrighet rent af lade människor i grafven, grämde och förbittrade, om ock ej alltid de angripne, likväl deras hustrur, barn, slägtingar och närmaste, trängde med sin smitta in i allt, äfven i det enskilda lif-vets innersta förhållanden, äfven i skolans undangömda lif, äfven i kyrkans helgedom, utspydde lögn, förtal, fräckhet, slyngelaktighet, alt i onda passioners och en usel penninge-snikenhets tjänst.» Corsaren är, såsom man ser, ej långt ifrån att vara Antikrist.

Fattar man nu, hvarför han kastade sig emot den? Då han skådar till baka på sin handling, växer den för hans blick i jämbredd med Corsarens fruktansvärdhet. Mot en sådan var vanligt mänskligt mod otillräckligt. Bedömd efter en endast mänsklig morals måttstock, tager en slik handling sig ut som raseri; men den kristne, som ser frivilligheten, hvarmed lidandet och förföljelsen tagits uppå, vet, att denna handling bär den paradoxa kristendomens kännetecken. För hans samtida måste det, att han »frivilligt blottstält sig för allt detta, störtat sig däri» framstå »såsom ett slags vansinne,» och han fortsätter: »ja ja, så dömde nog också de samtida om den Romare, som gjorde sitt odödliga språng för att frälsa fosterlandet; ett slags vansinne, ja ja, och ännu en gång ja ja, ty det var dialektiskt riktigt kristlig själfförsakelse.» Det var en välgärning, som »af dem, för kvilkas skuld jag sålunda gaf mig till spillo, lönades — så, som en gärning af kärlek oftast lönas i verl-

Om min Forfatter-Virksomhed, sid. 11. — Efterladte Papirer, del 2, sidd. 324, 309, 301 o. f. — Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sidd. 44 o. f.den, och som genom denna lön Llef en verkligt kristlig kärleksgärning.» 1

Vi hafva således kommit till Horatius Cocles' själfupp-offring för att rädda den romerska staten och till den kristliga själfuppoffringen för att rädda en liten modern stat från dess enda inre olycka, och detta genom att utgå från tidningsartikeln mot Corsaren. Den är ock alt detta, det vill säga, för honom betyder den alt detta.

Hans uppfattning af kristendomen börjar från denna stund undergå en långsam förändring. Han hade liitills alltid betraktat kristendomen närmast från den intellektuella sidan; den var för honom det för förståndet paradoxa.

Denna intellektuella sida viker nu mer och mer till baka, och i dess ställe framträder lidandet. Kristendomens teoretiska natur, som svsselsatt honom under det första skedet af hans religiösa författareverksamhet, interesserar honom från denna stund icke i så hög grad, som dess praktiska karaktär. Par ad oxe t viker för lidandet. Att vara kristen är från denna stund det samma som martyrskapet.

Kristendomens djupa pessimism i uppfattningen af lif-vet, hvilken, såsom Schopenhauer riktigt dömer, alt från kristendomens första historiska uppträdande, genom sin bittra sanning förvärfvat den samma så många anhängare, beinäk-tigar sig helt och hållet hans själ. Denna pessimism, som är en af kristendomens sannaste beståndsdelar, utan att därför vara hela sanningen, förkunnar han nu med en kraft och en höghet, som ej hos honom funnos under hans första skede. Han betraktar lifvet såsom lidandets väg för

1 Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sid. 45. — Om min Forfatter-Virksomhed, sid. 11.den, som vittnar om sanningen. »Veriden förblifver i grunden lika klok, d. v. s. lika dum. När en missförstådd, förhånad, förföljd och begabbad man bar kämpat för en sanning, så upptäcker den följande generationen, att han var stor, och beundrar honom. Ocli finnes det då i denna generation en entusiast, som verkligen förstår den döde . . . så blir lian i sin ordning förföljd, hånad, föraktad».

Han märker själf, hvilken stor betydelse karrikeringen af hans person har haft i att hos honom utveckla denna lefnadsasigt: Hen, som från barndomen har en polemisk uppfattning af lifvet och på den sista tiden lagom länge varit särskildt tagen om hand af Corsaren, han kan anses liafva goda förutsättningar beträffande denna tid.» Sitt eget martyrskap definierar han med »att vara geni i en småstad», och 1848 skrifver han: »Blod kommer åter att kräfvas, ej de i tusental mördade slagtoffrens blod, utan det dyrbarare, de enskildes — martyrernes.» 1

Det kan med fullkomlig tydlighet ses, att, liksom Kier-kegaard från början bildade sin föreställning om trons tillstånd från sin ungdoms personliga kollision med dess förmenta nödtvungna åliggande att begå hvad som i verlds-lig mening var orätt, att förställa sig och tiga, på samma sätt bildar han nu bestämdare sin föreställning om kristendom och kristligt lidande, som numera alltid bestämmes såsom det att hånas, utgrinas, förföljas, bespottas, från den grundvalen, att han blifvit karrikerad i Corsaren. Liksom han efter upplösningen af sin förlofning såg den sin son offrande Abraham i jämnhöjd med sig, likaså ser han, efter upplösningen af det goda förhållandet till allmänheten i Köpenhamn, framför sig fotspåren af den lidande Kristus; och han sätter sin fot i detta spår. Först genom

1 Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sid. 77. — Efterladte Papirer, del, 2, sid. 480.sitt förhållande till Köpenhamn och Corsaren lärde han sig rätt förstå Kristi lif.

De uppbyggelseskrifter, han nu utgaf, stå alla samman högt öfver den första följden af uppbyggelsetal, som utkom till samman med den första afdelningen af de psevdonyma skrifterna. Det mildrade och veka passade ej för honom; med den kraftigare och strängare åskådningen af lifvet fick han alla sina krafter till baka. I »Kj ærligliedens Gjern inger» nedlade han hvad som i hans själ fans af djupt medlidande med det fallna slägtet och af kraftig bot för de olyckliga och de slöa. Detta arbete utgör orgeln i den stora symfonien af hans verk. Han skildrar här1 den »kärlek till nästan», som låg under hans sätt att lefva på allmän gata. »Det är mycket lättare och mycket bekvämare att smyga sig genom lifvet genom att lefva i förnäm tillbakadragenhet, om man är förnäm, eller i obemärkt stillhet, om man är en ringa man; ja, genom detta sätt att smyga sig fram kan man tyckas uträtta mera, emedan man utsätter sig för mycket mindre motstånd.» Men, säger han, frågan är ej om att undgå motstånd, utan om att älska nästan. Äfven nu minnes han Corsaren: »O, det gifves förbrytelser, som verlden ej kallar förbrytelser, som den belönar och nästan hedrar — och likväl, likväl ville jag liällre, hvad Gud förbjude, men jag ville likväl liällre komma till evigheten med tre ångrade mord på mitt samvete, än såsom en gammal uttjänad baktalare med denna förskräckliga, oberäkneliga börda af brott, under åratal hopade, som kunna hafva gripit omkring sig i nästan ofattlig vidd, bragt människor i grafven o. s. v.»2 Strängheten i hans uppfattning ökas, emedan han här, såsom det riktigt anmärkts,

1 Kjærlighedens Gjerninger, l:e Fölge, sid 95.

Se Efterladte Papirer, del 2, sid. 312, hvarest detta liimpas på Corsaren.öfver hufvud taget i livarje själsrörelse hos människan ser en viljeakt, teologiskt stannar vid självviskheten såsom fac-tum, utan att psykologiskt undersöka, li varför och huru jaget blir självviskt.1

»Opbyggelige Taler i forskjellig Aand», som utkommo samma år (1847), afslutas med en skildring af det hån och den förföljelse, hvarför sanningens vittne är utsatt, och af, huru man tror sig genom att pina honom vara Gud behaglig. Vidare framhålles det, huru mycket bättre detta dock för sanningsvittnet är, än att matas med beundrans sötsaker och föra ett lif, som blir smaklöst, emedan det saknar salt. Därför gladde det apostlarne, då de blefvo hudflängda.2

Upphyggelsetalens sista afdelning kallades »Lidandets Evangelium.» Härtill sluta sig de år 1848 utgifna Kristliga talen, hland hvilka man i synnerhet hör lägga märke vid talet: »Det är likväl en salighet att lida hån för en god sak,» hvilket bildar öfvergången till Kierkegaards senare arbeten. Den förhånade, heter det här, skys som en spetälsk; änskönt ett sanningens vittne, har han aldrig lef-vat i ära och anseende; så länge han lefde, lefde han föraktad, förföljd, bespottad. Och den tiden, då han lefde, var det de ärade och ansedde, som föraktade honom, »liksom det nu är de ärade och ansedda, som prisa hans namn.» 1 Kierkegaard framhåller det förfärliga däruti, att det blif-vit en gängse kvickhet att säga: komme Kristus nu till verl-den igen, så skulle han igen blifva korsfäst; och likväl »faller det ingen in att blifva uppmärksam på det bl and verk, som kristenheten ^ir.» Han framhåller därpå det nödvändiga i att ej hålla det kristliga på afstånd, utan att göra det för samtiden riktigt närvarande.

1 Höffdiny, Den humane Ethik, sidd. 138 o. f.

2 Opbyggelige Taler i forskjellig Aand, 3:e afd. sidd. 128, 138.

3 Christelige Taler, 3:e afd. sidd. .78 o. f.Don uppgift, som han därmed stält, löste han själf i »Indövelse i Christendom».

Jag anser denna bok vara en af hans yppersta skrifter ; och den är öfver hufvud ett genom skarpsinne och sanningskärlek förträffligt verk. Den, hvars tid ej tillåter honom att läsa många af Kierkegaards arheten från hans sista period, hör grundligt läsa detta, och skall då däri finna hela hans tankegång och känslolif. Till ersättning för sin brist på historiskt sinne hade Kierkegaard erhållit den mäktigaste och mest geniala gåfva att göra sig till samtida med hvarje situation. På samma gång, som sinnet för lokalfärg-fullkomligt brast honom, var ett utveckladt sinne för den abstrakta situationen en af hans beundransvärda förmåg-or. Det var samma sinne, som de romerska historieskrifvarne och de franska skakterne från den klassiska tiden egde. Det var genom denna gåfva, som han sympatiserade med Scribe. Det var denna gåfva, han lade i dagen i sin skildring af Abraham i »Frygt og Bæven», där den bristande lokal -och tidsfärgen ersättes af den makt, hvarmed situationen är anbragt. Med samma makt framstälde han Kristi lif.

Iden Kristus, som han skildrar, är ej den förklarade Kristus, icke Rafaels gudabarn, icke Thorvaldsens sköne försonare, utan Kristus, sådan som Rembrandt målat honom, en fattig människa, de arbetandes och de betungades vän, framstäld i målarens egen tids kostym.

Den Kristus, som hos honom säger: »Kommer till mig I alle, som arbeten och ären betungade, och I skolen finna ro till edra själar», är icke Guds son i sin härlighet, nej, det är den förnedrade Jesus, »född af en föraktad jungfru, hans far en timmerman, slägt med några andra ringa personer ur den lägsta samhällsklassen.» Man läse blott de samtidas omdömen om honom: att han bär sig dumt åt, genom »att vara tillgänglig för alla, i stället för att hålla människorna ifrån sig på den djupaste under-dånighets afstand»; man liöre honom hos Kierkegaard omtalas såsom »ett slags mauvais sujet, en förlorad människa», hvars »revolutionära högmod försmår all den intelligens och all den duglighet, som finnes hos det bestående, för att börja å nyo alldeles från början och det med hjälp af — fiskare och handtverkare, så att mottot för hela hans tillvaro i förhållande till det bestående är, att han är ett oäkta barn!» Först är han en tid föremål för nyfikenhet, sedan ser man honom endast i lag med »syndare och publikaner, spetälska, sinnessvaga, sjuka och eländiga, fattigdom och uselhet.» — Kommer nu hit I alle, som arbeten och ären betungade!

Det tyckes icke vara någon mening i sådant; »men, säger Kierkegaard, när man hör en välklädd man i sidenkappa säga detta med en behaglig och välljudande stämma, . som framkallar ett vackert eko i kyrklivalfvet, en sidenherre, hvars åhörande ger heder och anseende», så tyckes det komma någon mening däri. Visserligen, är svaret, men en mening, som är kristendomen så olik som möjligt; ty kom i håg inbjudaren, han kommer där gående »mellan en murargesäll på ena sidan och en borstbindarlärling på den andra», ringaktad såsom ett förolyckadt geni, föraktad och afsky dd såsom »förförare, bedragare, gudsbespottare», icke omgifven af annat än »en jublande pöbelhop.» Och dessa till sanningens bedömande så behöriga domare, dessa fiskare, skräddare och skomakare, de i ordets bokstafligaste mening förguda honom. 1

Det, som från kritisk synpunkt häri är interessantast, är att se, huru Kierkegaard bildar sin Kristusfigur af idel idealiserade drag, hvilka han känner till från och hemtar ur sitt eget lif.

1) Kristi oigenkänbarhet. Gudens inkognito såsom människa förstås och förklaras genom ett mänskligt inkog-

Indövelse i Christendom, sidd. 1—77 flerstädes.

i

nito såsom sådant. Äfven oafsedt mandomsanammelsen är den Härlige oigenkännelig dels genom att vara alt för myk-ket synlig, genom att ses på gator och torg i sällskap, alt som slumpen fogade, dels genom den skenbara ringhet, som han iklädt sig. Skulle en sådan människa, som denna, »en illa klädd person», kunna vara den väntade?

2) Omöjligheten af direkt meddelande. Kristus kan visserligen säga rätt fram: Jag är Gud; jag och Fadrcn äro ett. Men, då den, som säger det, är en enskild människa, efter utseendet att döma alldeles lik andra, så är detta meddelande ej synnerligen rätt fram. Orden äro nog rätt fram; men, att han, som är motsägelsens tecken, säger det, gör meddelandet till indirekt. Kierkegaard begagnar två exempel för att förklara, hvad det vill säga, att af kärlek till en annan dölja sin innerlighet och synas vara något annat, än hvad man är. Det ena, hvilket endast antydes, är en majevtikers förfaringssätt, då han på sokratiskt vis frambringar en dialektisk fördubbling för att tvinga den andre att gå in i sig själf och för att ställa honom fritt — hans egen literära meddelningsform. Det andra exemplet, hvilket vidare utvecklas, är hemtadt från förhållandet mellan två älskande. Han antager, att älskaren får den idéen att vilja pröfva sin brud, huru vida hon tror på honom. »Hvad gör han då? Han afklipper allt meddelande, förvandlar sig till en dubbelhet; utseendet blir bedrägligt, han kan möjligen lika väl vara en bedragare, som den trogne älskaren.» Kristi fordran på tro belyses genom hans egen ställning i förhållande till sin fästmö såsom den lefvande frågan, om hon tror på honom eller icke1.

3) Det frivilliga i lidandet. Det afgörande kännetecknet på kristligt lidande är, att det är frivilligt, »för ordets skuld, för rättfärdighetens skuld o. s. v.» Och för att be-

1 Indövelse i Christendom, sid. 152.lysa detta begagnar Kierkegaard ett exempel, som vi väl känna till. Han visar, huru bakvändt det är, när prästen i anledning af, att en man förlorar sin hustru, predikar om Abraham, som offrar Isak, och afmålar enklingen som ett slags pendant till Abraham. Ty pointen i Abrahams, sa väl som i det kristliga lidandet, är lidandets oändligt mångfaldigade ansträngning ocli frivillighet1 — han hade frivilligt brutit med sin fästmö, frivilligt utmanat Corsaren.

4) Likgiltigheten för alla verldsliga syftemål. Boken skrefs 1848, på en tid således, då en stark fosterländsk rö-‘ relse genomgick hela folket. Kierkegaard kände sig sta helt och hållet utanför den samma. En enda sak sysselsatte honom, hans lifs idé. Han säger därför om Kristus: »Det lilla folk, som han tillhörde .... lvdde under främ-

' »j

mande välde, och, såsom naturligt var, voro alla upptagna af den tanken, att skaka af sig det förhatliga oket.» Man visar Jesus skattepenningen; han uttalar sitt undvikande svar, och Kierkegaard utbrister: »O verldsliga partilidelse, om du också kallas helig och fosterländsk, så långt räcker du dock ej, att du kan fånga hans

likgiltighet! Han frågar: hvems bild är det, som är präglad på penningen? Det svaras: Kejsarens. Så gif då kejsaren hvad kejsaren tillhör, och Gud hvad Gud tillhör. Oändliga likgiltighet! Om kejsaren heter Herodes eller Salrnanassar, om han är Romare eller Japanes, det är honom det likgiltigaste af allt1 2.»

Så skildras Kristi lif och död; Pilatus frågar: livad är sanning? och Kierkegaards svar är slående och följdsträngt: sanningen är ej det att veta sanningen, utan att vara sanningen. Kristus var sanningen; och för de nu lefvande är sanningen den, att efterfölja honom. Men däri ligger

1 Indövelse i Christendom, sidd. 118 o. f.

2 Auf. st. sidd. 1S3 o. f.då ock, att kristendomen är »alldeles bokstafligen detroni-serad» i kristenheten; och, om den det är, så är den »af-skaffad1.» Endast den stridande kyrkan är sanning; endast efterföljaren, icke beundraren at Kristi lif är sann kristen. Endast den, som, samtida med den lidande sanningen, vill sluta sig till sanningen och är beredd att bära följderna däraf — och dessa äro i alla tider de samma • endast han kan kallas ett sanningsvittne. »Och om så alla präster, de må nu vara klädda i sammet, siden, kläde eller bombasin, skulle säga annat, så säger jag: I ljugen, 1 bedragen människorna med edra söndagstal.»'

2(3.

Kierkegaard hade i de religiösa skrifterna fran denna period städse hotande ryckt presterskapet och dess främste man, biskop Mynster, alt mer in på lifvet. Några inledande mildrande ord voro i »Indövelse i Christendom» det enda förhänge, som dolde angreppet på det officiella i den danska statskyrkans förkunnande af kristendomen. Nästan samtidigt med denna bok utgafs »Sygdommen til Döden», ett ai Kierke-gaards djupaste och mest genomtänkta verk, klart och lätt att öfverskåda som ett väl ordnadt sjukhus, i hvilket han å ny o tager upp förtviflans problem, som afhandlingen i Enten-Eller om det etiska blott helt ofullständigt besvarat, och där han gifver det en lösning, hvars djupsinnighet äfven hans förhärdade ortodoxi ej förmår dölja. När man läser slutet af boken, har man väl svårt att ej komma i håg den sats, till hvilken Kierkegaard så ofta kommer igen, den, att det icke gifves något stort snille utan en skymt af galenskap;1 2 3 men man

1 Indövelse i Christendom, sid. 242.

2 Auf. st. sid. GG.

3 Frygt og Bæven, sid. 115. Efterladte Papirer, del. 1. sidd. 420. 437.måste erkänna, att här är det metod i självfva vanvettet. I detta arbete, som utkom 1849, gifves en karakteristik at den andlige talaren, så närgången mot prästerskapet, riktad sa rätt mot dess öfverhufvud, biskop Mynster, att man nästan ej kan förstå, att den lemnades obesvarad b Här skildras det oändligt komiska däri, att den, som nvss på predikstolen trampat alla helvetets makter under fotterna »med en aplomb i hållningen, en oförskräckbet i blicken och en precision i pas’en, som äro värda beundran, nästan i samma ögonblick, nästan »med adriennen på» ännu, kan fegt springa sin kos för det minsta obehag. »O, när man ser en, som försäkrar, att han fullkomligt förstår, hvad det vill säga, att Kristus vandrade omkring i en ringa tjänares skepelse, fattig, föraktad, bespottad, nerspottad, såsom skriften säger — när jag då ser samme man så omtänksamt taga sin tillflykt dit, bvarest det verldsligt förstådt är godt att vara, inrätta åt sig där så trygt som möjligt; när jag ser honom så ängsligt, som gälde det lifvet, undfly hvar enda ogynsam vindpust från höger eller vänster, så lycklig, så lycksalig, tokig af glädje . . . öfver att vara hedrad och ansedd af alla, alla utan undantag, då har jag ofta sagt till mig själf: Sokrates, Sokrates, Sokrates, kan det vara möjligt, att denna människa förstår, hvad han säger sig förstå?»

Fem år gingo förbi. Kierkegaards författarskap var nu fördt därhän, att han öfverskådade det såsom ett helt. I sina »Taler ved Altergangen om Fredagen» förde han det liksom till altarets fot, ock gaf därpå i en liten brochyr »Om min Forfatter-Virksomhed» ät allmänheten sin återblick öfver det hela, i hvilken allt känföres till begreppet: den enskilde, »den Enkelte.» Här säger lian öppet och ärligt: »Så förstår jag det nu; från början har jag ej kunnat öfver-

Sygdommen til Döden, 2 upp], sid. 92.

iskåda hvad som ju på samma gång varit min egen utveckling.»1

Då bröt han i December 1854 sin fleråriga tystnad såsom författare. Biskop Mynster hade dött. Martensen hade i sitt liktal öfver honom kallat honom »ett sanningsvittne, ett af de rätta sanningsvittnena, en länk i den heliga kedjan.» Kierkegaard skref i Februari månad sin vidtbe-römda artikel däremot: »Var biskop Mynster ett sanningsvittne, ett af de rätta sanningsvittnena — är detta sanning?» och lät den så nio månaders tid ligga otryckt. Han, som i ungdomen varit så otålig, hade nu lärt sig låta ett beslut långsamt mogna. Sedan han tillräckligt länge betänkt sig, utslungade han i December sin artikel. Martensen, som föga anade, hvad som förestod, gaf ett afvisande och tillrättavisande svar, hvari han betecknar Kierkegaard som en Tersites, som dansar på hjältens (Mynsters) graf. Därpå svarade Kierkegaard; och härmed började hans storartade agitation mot den bestående statskyrkan och hela den bestående kristenheten.

Då de katolska missionärerne hade till kristendomen omvändt Saxarne i Northumberland och uppmanade dem att själfva kull vräka de afgudabilder, som de dittills dyrkat, så vågade ingen lägga hand på de figurer, hvilka så länge varit föremal för tro och åkallan. Midt under den allmänna tveksamheten reste sig då en präst och slog med ett yxhugg ned den gudabild, hvars tomhet han kände bättre än någon. Det anfall, som den prästerligt bildade riktar mot kyrkan, har alltid en egen karaktär af bestämdhet och köld; man märker af de hugg, han utdelar, att

Om min Forfatter-Virksomhed, sid. 13.

ihans hand har en säkerhet, som lekmannens hand ej lätt kan förvärfva. 1 Kierkegaard hade lefvat i för nära beröring med prästerskapet för att kunna bibehålla vördnaden. Auktoritetens trognaste riddare förbyttes till dess baneman. Skalden, tänkaren, predikanten, reformatorn, som hade satt sin stolthet och sin ära i att verka på hundra tusen mils afstand från ändligheten och ögonblicket, förbyttes till agitator. Men det, som förbytte honom därtill, det var den innerst i hans natur liggande driften att med pietetens förtrytelse tala ut sitt förakt. Hans verksamhet hade ganska visst alltid egt något agitatoriskt därigenom, att han, efter sin egen förklaring, alltid verkade för »oro i riktning till innerlighet.» Men själfva denna definition uteslöt ju på samma gång hvarje tanke på oro utåt. Den, som själf med rätta angaf kännetecknet på hela sitt författarskap med de orden, att göra uppmärksam, han var likväl oundgängligt enkom skapad till agitator; ty dessa ord angifva det närmaste syftet för all stor och förnäm agitation.

Och en stor agitator var han — han, hvars själ var fyld af en så liflig förtrytelse, han, som så fullständigt hade språket i sin makt, och som genom sina uppbyggelseskrifter hade utbildat sin förmåga att tala till menige mans uppfattning, han, som slutligen egde ett koger så fyldt af skarpa och hvässade pilar. Han var rätte mannen att töra en agitation, sådan som sällan blifvit förd i vårt århundrade, han, som förenade Lasalles självkänsla med en vältalighet, sådan som 0'Connell's, och ett hån så skärande som Swift's

Det är till ingen nytta att beskrifva hans förfaringssätt. Man bör själf se honom ciselera föraktet i språkuttryk-ket, se honom hamra ordet, tills han däraf får fram den största möjliga, den blodigaste skymf — utan att ordet likväl ett enda ögonblick upphör att vara fyldt af idé. Man läse

Renan, Essais de morale et de critique. sid. 141.

ihans första artiklar mot prästerskapet i clen samlade upplagan af hans tidningsartiklar, hvilken äfven innehåller svarsartik-larne mot honom från de olika representanterne af det bestående — mestadels ieke namngifne författare i Berlingske Tidende, Fædrelandet och Dagbladet — för att se hans hänförelses eldskrift lysa mot den bakgrund af slapphet, prat och grin hos hans samtid, hvilken bildar dess oundgängliga folie. Det inses lätt, att rörelse genast började bland prästerskapet, då det i de allmänna tidningarna och af en sådan liand stod skrifvet, att det religiösa tillståndet i landet var detta: »Kristendomen tinnes ieke till»,1 eller, såsom det två dagar därefter stod att läsa: »Här är intet att reformera; livad det här gäller, det är att skaffa ljus i en sedan århundraden fortsatt.... kristlig förbrytelse.» Man skref då, så godt man kunde, med öfverlägsenhet, med förtrytelse, med salfvelse, med stränghet. Men, då det ej gjorde mera intryck på statskyrkans förmätne angripare, än om han bott på en annan planet, så tystnade efter hand all denna vältalighet, och nu hördes Sören Kierkegaards stämma

allena.

Hurudant var det språk, denna stämma talade? Den ropade:

Kristendomen är utbredd. Hvarför? Emedan staten, om någon ej vill hafva med kristendomen att skattå, kommer med hjälp: »Huru, känner du intet behof af att blifva kristen, .så känner du kanske ett stort behof af att bli ingenting; ty, utan att du är kristen, äro alla vägar för dig i staten stängda. — Se, det underhjälpte prästens praxis.» »Hafven tack, I siden- och sammetspräster, som i städse manstarkare skara voren till tjänst, då det visade sig, att prottten var på kristendomens sida, hafven tack för er kristliga ifver och nitälskan 1» 1 2

1 26 Mars 1855.

2 Öieblikket N:o 3. Fædrelandet 30 Mars 1S55. -Det tema, som Kierkegaard här alt jämt varierade, var att, så länge det funnes 1,000 offentliga embeten i Danmark för lärare i kristendom, så länge vore all kristendom i landet förstörd. Tag ett exempel, säger han: Om staten komme på den tanken att vilja göra all sann poesi omöjlig, huru skulle den bära sig åt därmed? Den skulle blott behöfva föranstalta 1,000 embeten för kungliga ex-officio-poeter, så skulle landet snart vara så öfverfullt af dålig poesi, att sann poesi nästan blefve en omöjlighet. Tag ett annat exempel, säger ban. Antag, att staten finge i sinnet att införa den religionen, att månen är gjord af en grön ost, och antag, att staten till den ändan anordnade 1,000 embeten för en man med familj, jämt avancerande, med kansliråds rang — tviflar någon på, att efter några generationer en statistiker skulle kunna intyga, att den religionen (månen är gjord o. s. v.) vore den i landet herskande. 1 Och han samlar sitt anfall mot statskyrkan i följande energiska och konsiderationslösa ord: »Om du tror, och det tror du ju, att stöld, rån, rofferi, hor, förtal, frosseri o. s. v. äro Gud emot; den officiella kristendomen och dess gudsdyrkan äro Honom oändligt mycket vämjeligare.» 1

Han genomgår gudstjänstens vigtigaste delar en i sänder och upplöser dem alla i farce.

Dopet. Detta bibehålies enligt hans påstående endast genom prästernas snikenhet. »Prästerna, dessa heliga män, förstå nog sin sak, äfvensom att, om det skulle vara så, som kristendomen ovilkorligt måste fordra och hvarje förnuftig människa, att, först när en person kommit till mognad och förstånd, hon eger rätt att bestämma sig för den religion, hon vill välja — prästerna förstå mycket väl, att då blefvc det ej någon fart med näringen. Och därför tränga dessa heliga sanningsvittnen in i barnsängskamrarne.»Konfirmationen. Den bibehålies, enligt lians framställning, emedan prästerne, som själfva äro menedare, hafva fördel af att arbeta för, »att liela samhället blir menedare». Och att låta femtonåringar aflägga religiösa löften är »såsom därpå beräknadt.» Konfirmationen är, säger han, det inses lätt, ett långt djupare nonsens än barndopet, emedan konfirmationen just gör anspråk på att fylla hvad som i dopet saknades: en verklig personlighet.

Nattvarden. Det efter hans åsigt förargelseväckande i det sätt, hvarpå nattvarden utdelas, framställas genom skildringen af en näringsidkare, hvars verkliga religion är denna: En livar är tjuf i sin näring. »Två eller tre gånger om året tager denne man på sig fina kläder — och går till nattvarden. Där framstiger då en präst, en präst, som (lik den figur, som hoppar upp ur en snusdosa, när man trycker på en fjäder) kommer springande, så snart lian ser »en blå sedel.» Och därpå begås den heliga handlingen, hvarifrån näringsidkaren eller båda närings-idkarne (prästen och borgaren) återvända livar och en till sitt gamla lefnadssätt, blott att den ene af dem (prästen) icke kan sägas återvända till sitt gamla lefnadssätt, då han ju ej lemnat det, utan mycket snarare varit i verksamhet såsom näringsidkare.

Vigseln. Kierkegaard framhåller skarpt den omständigheten, att det Nya Testamentet anbefaller ogift stånd och på sin högsta höjd betraktar äktenskapet såsom ett nödvändigt ondt. Emot den populära föreställningen, att äktenskapet helgas genom prästens närvaro, utbryter han: »Kristeligt skulle man säga, att just den omständigheten, att en präst är med, är det sämsta af alt samman. Vill du gifta dig, så laga hällre, att du viges af en smed.» Ty »smeden och brudparet hafva dock icke aflagt ed på Nya Testamentet»; men vigseln blir ett hån öfver kristendomen, »när prästen tillkommer med sin — heliga närvaro.»Angrepp af detta slag hade, så vidt jag känner, icke riktats mot den kristna gudstjänsten sedan den franska revolutionens våldsammaste tid. Ingen fritt

tänkande författare i detta århundrade har inlåtit sig på sådana, dels emedan fritänkarne, som stödja sig på fördragsamhetens grundsats, icke inblanda sig i de positiva religionernas inre angelägenheter, utan nöja sig med att begära den jämlikhet i samhälls-rättigheter med de positivt troende, hvarpå århundradets civilisation gifver dem rättmätiga anspråk; dels emedan den vetenskapliga åsigten om religionernas natur under de sista 70 åren fullkomligt undanträngt polemiken mot enstaka dogmer eller mot enskildheterna i den kyrkliga kulten.

Och lika så litet som fritänkarne själfva hafva gjort sådana angrepp, lika litet hafva de haft behof af dem, då de skett; de hafva af dem intet lärt, och de hafva intet behof af att förnya dem. Då blott kunde anledning blifva att å nyo framhålla dem, om det officiella prästerskapet verkligen skulle antaga Kierkegaards uppträdande vara till den grad glömdt, att det skulle vilja sätta honom på kvr-kans Credit, honom, för hvilken prästerne »utan ett enda undantag» voro menedare, ja, såsom han uttrycker sig, män-niskoätare, i den mening nämligen, att de lefva på de döda martyrerne, få årlig lön, silfverpresenter, ordensdekorationer, broderade länstolar o. s. v. för att skildra desses lidanden och offrande. 1

I stället för att instämma i den kierkegaardska agitationens lidelsefulla stridsrop mot den bestående statskyrkan i Danmark vill jag lidelsefritt fästa uppmärksamheten på två afgörande punkter i hans yttranden från de sista lef-nadsåren.

Den första punkten är hans starka betoning af, att kristenheten alldeles icke är kristen, att kristendomen i dethela taget alldeles ej har kommit in i verlden; det stannade vid förebilden och några apostlar. Kierkegaard är därutinnan fullkomligt enig med alt, hvad den moderna vetenskapen meddelat till upplysning af det missförstånd, som ligger till grund för sådana begrepp som kristlig stat, kristlig konst, kristligt samhälle. Man är i alla tänkande länder kommen på det klara därmed, att sådana makter som stat, rätt, samhälle och konst äro af rent human natur, hvila på en rent human och ej på någon konfessionel grundval.

Den andra punkten är hans genom hela författarverksamheten gående fasthållande vid, att han själf ej är en kristen, än uttryckt så, att han ej ännu är det, oftast så, att han endast eller nästan endast är en skald, som vet hvad kristendom är, än åter så, som i »()ieblikket», att han ej förmår lyfta sig till den kristliga uppfattningen af lifvet, utan hjälper sig med »en långt lättare, en judisk.» 1 Hans ståndpunkt i denna strid — och det är den, som här gör honom så stor — är ej en konfessionel eller sekterisk ståndpunkt, utan sanningskärlekens. Därifrån härleder sig ock, att. då han af motståndare tillfrågas om, hvad han vill, ej svarar, att han vill den eller den särskilda saken, utan: »helt enkelt, jag vill redlighet. . . , jag är ej kristlig stränghet vis å vis en gifven kristlig mildhet. På intet sätt, jag är hvarken mildhet eller stränghet — jag är: mänsklig redlighet.»

Det är ej möjligt att på ett ädlare och mänskligare sätt formulera sin ståndpunkt. Det är ock i kraft af denna öfver alla trosstrider höjda mänskliga bevekelsegrund, som Kierkegaard nu kan våga sig så långt ut, att han säger:

»Jag vill redlighet. Ar det detta, slägtet eller samtiden vill, vill den ärligt, redligt, uppriktigt, öppet, rättfram göra uppror mot kristendomen, vill den säga till Gud: vi kunna ej, vi vilja ej böja oss under denna makt — men väl att märka, att det göres ärligt, redligt, uppriktigt, öppet, rätt fram: nå väl, huru besynnerligt det ock kan tyckas, jag är med; ty det är redlighet jag vill. 1 Dessa ord, som tyckas öppna en ny utsigt, äro må hända endast ett till den yttersta spetsen drifvet uttryck för och af en brinnande sanningskärlek; men de visa, att när alt var nämdt, som vore värdt att älska, Kierkegaard förmådde tillägga ett »magis amica veritas».

Kierkegaards storartade agitation, hvilken redan såsom agitation betraktad hade så väldiga företräden, led af ett stort grundfel, dess våldsamhet. En rätt agitator bör ej använda hela sin kraft, må hända knapt hälften af sin kraft; man skall förnimma honom såsom en hotelse i framtiden. Kierkegaard däremot sätter sitt lif så på spel, kämpar med en så till det yttersta stegrad ansträngning, att ingen man kan eller bör underkasta sig sådant, hvilkens afsigt det icke är att omedelbart därefter lägga sig ned och dö.

28.

Det var — ty värr — hans afsigt och blef hans lott.

Han längtade bort från jorden, från denna verld, som han fann och som han bekräftade vara »en jämmerlig, en

förderfvad, en ond verld, beräknad blott för slynglar och för pjåller.» 1 2 Han längtade bort från Köpenhamn, där han numera icke endast var föremål för afund och hat, utan där det var pligt mot Gud och alt heligt att afsky honom såsom kyrkans och prästerskapets fiende. »O, oskattbara småstad, huru oförliknelig du är, när du får adrienne på, blir

1 Bladartikler Bl Mars 1855.

2 Öieblikket N:o 9.helig, när det att öfverlemna sig åt alla afundens, råhetens och pöbelaktighetens vämjeliga tillskyndelser tillika blir uttrycket for att dyrka Gud.» Han längtade bort från sin stackars utpinade ocli lidande kropp, som var utmattad af sömnlöshet och som plågades af våldsamma sjukdomsanfall. Då han stundom i andras närvaro icke förmådde beherska sina plågor, sade ban: »Tala ej om det! hvad gagnar det, att folk vet, livad jag bar att bära på.» Han längtade »efter evigheten». 1

Själf påskyndade han sin död genom sin alla skrankor och konsiderationer nedbrytande och tillintetgörande agi-

v o O

tation. Men han tyckes hafva bestämdt anat, att den skulle inträffa just- vid den tid, då den bortryckte honom. Intet var kvar af den förmögenhet, som han ärft efter sin far. Han hade kort efter faderns död lemnat hela sitt kapital till sin svåger, justitierådet Lund, med anhållan om, att denne skulle förvalta det åt honom, icke i den mening, att pengarne skulle sättas på ränta — ty med sin gammal-testamentariska uppfostran ansåg Kierkegaard räntetagande såsom synd, såsom ocker — utan så, att en viss summa af kapitalet årligen skulle till honom utbetalas. Därför inträffade ock, dels genom Kierkegaards icke billiga lefnads-vanor, dels genom hans stora välgörenhet, att kapitalet fullständigt förtärdes. Det fans vid hans död efter honom endast 250 rdr i reda pengar.

Han fördes till Frederiks-hospitalet i Oktober 1855.

Bland Frederiks-kospitalets journaler finnes en, hvari en afdelning börjar med dessa ord: Dr Sören Kierkegaard (42 år) inkom i/l0 1855, död 11/11 54 kl. 9 e. m.

Den unge medicine-kandidat, som fört journalen, har ej nöjt sig med rent medicinska anteckningar, utan har på

1 Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed, sidd. 78, 80.särskilda ställen sökt att återgifva allmänna yttranden af patienten. Redan den första dagen skrifver han: »Han anser sin sjukdom för dödlig; hans död är nödvändig för den sak, för hvars lösning han an vän dt hela sin själskraft, för hvilken han ensamt arbetat och för hvilken han anser sig vara ensamt bestämd; däraf den starka tankeförmågan i en så bräcklig kropp. Kommer han att lefva, så måste han fortsätta sin religiösa strid; men den kommer då att trötta, då den däremot genom hans död skall bibehålla sin styrka och, såsom han anser, sin seger.»

Så knapphändig och på innehåll sparsam denna journal än är, gifver den dock en tydlig bild af två i psykologiskt hänseende interessanta karaktersdrag: det ena, den asketiska sinnesriktningen hos den sjuke, som »på grund af religiösa skäl» stundom anhåller om att befrias från ett och annat läskande eller lindrande medel, det andra, den jungfruliga blyghet eller förlägenhet hos patienten, hvilken här vid flera tillfällen blir honom till plåga, och hvarom kandidaten efter ett samtal med honom skrifver: »han anser, att detta fel haft ett genomgripande inflytande på hans lif och gjort honom besynnerlig.»

Han dog om aftonen den 11 November.

Het har sagts, att han dog i rättan tid. När man så talar, betraktar man hans lif estetiskt: hans sista uppträdande var såsom en femte akt, och livad har den tragiske hjälten efter femte akten mer att göra än att dö? Jag kan ej betrakta Kierkegaards lif och död så, som jag betraktar ett skådespel. Ett stort snille, som dör vid 42 års ålder, dör aldrig i rättan tid för den omgifvande verldeu. Jag önskar, att han måtte hafva fått lefva.

Endast den omständigheten, att hans lif fortsatts, skulle hafva tvungit honom att uttala nya genomgripande och städse sannare tankar. Han skulle omöjligt kunnat hålla sig kvar på den punkt, där han vid sin död befann sig;lian hade måst draga nya konsekvenser — och dessa hade alla nödvändigt måst gå i riktningen fråri den bestående

kyrkan; ty alla andra vägar voro spärrade för honom.

I »Begrebet Angest» (sid. 79) yttras i förbigående följande ord: »denna åsigt, som man kan kalla kristlig eller hvad man vill», är säkert den rätta. Man skulle kunna tänka sig ett sådant yttrande genomfördt genom hela hans tankegång. Vi se honom nämligen ännu i agitationens segerrikaste ögonblick häjdad därigenom, att han nödgas bevisa ieke sin åsigts sanning utan dess ortodoxa korrekthet, och måste inlåta sig på bibelcitationernas hela misär. Han finner då ett bibelställe för, motparten ett annat emot, då det naturligtvis icke lyckas honom att bringa så väsendtligt olika saker som hela Gamla ocli Nya Testamentet under en och samma systematiska lifsåskådning. Ja, han citerar stundom godtyckligt, stundom orätt af idel ifver att kunna åberopa ett bibelspråk. 1 Man skulle kunna tänka sig, att det ögonblick en gång hade kommit, då han tröttnat därvid.

Under de sista månaderna af sitt lif var han pä väg dit; men vägen var ej god. Liksom andra stora, till döds hetsade reformatorer, såg han till slut sin egen misskända rätt såsom den enda i verlden. Afven då han stödde sig på skriften, stödde han sig i verkligheten på sin tolkning af den samma, på sig själf. Liksom envåldet hade sagt: staten, det är jag, så tänkte han nu: sanningen, det är jag. Sanningen rättade sig efter honom, efter hans lif. Hen tiden, då han själf någon gång predikade i Frue Kirke, då var kyrkan vördnadsvärd och helig; nu var hvarje kyrka »ett tvetydigt ställe». Han hade för få år till baka på ett

I Magnus Eirikssons goda och rättskaffens verk »Gud og Reformatoren» (sidd. 66—112) lemnas en framställning af Kierkegaards inkonsekvenser beträffande bibelordet. Godtyckligheten i behandlingen af bibelspråk liar Erik Bögh utvisat, i hvad angår Kierkegaards användning af berättelsen om Jonas.gripande sätt manat församlingen att söka sig till kyrkan och altaret; nu, då han själf förklarade sig hällre vilja begå de gröfsta förbrytelser än hesöka en kyrka, nu borde det på en gång vara för alla klart, att sanningen ej låge i kyrkans sköt.

Och det var han, som bestämde icke blott sanningen, utan ock tidens fullbordan. Så länge han själf fann det passande och riktigt att vid alla tillfällen hedra biskop Mynster, så länge borde ock alla andra visa Mynster djup aktning. Han väntade, säger han, med sitt angrepp på Mynster och prästerskapet, till dess Martensen, som han stämplar såsom »en subaltern personlighet» blifvit Själlands biskop; ty han tänkte, att det kunde vara obehagligt för Martensen, om angreppet kommit under den tid, då »han var kandidat till denna plats». Men om han själf under tiden hade dött, han, som efter livad han själf säger, ofta lefde på åtta dagars anstånd! Och likväl skulle man efter vanlig mänsklig föreställning dock tro, att, om Martensen verkligen var så »subaltern», som Kierkegaard fann honom — det då varit bättre, att han ej blifvit landets förste biskop, än att han i lugn och ro blef det; men Kierkegaard afgör själf, när det passande ögonblicket är inne. Han vet, att Gud är med honom och att det, han skrifver, åtnjuter Guds högsta bifall.

Hetta var den enda form, hvarunder detta stora, religiöst uppfostrade snille, liksom Pascal, liksom Lamennais, verkstälde en befrielse från kyrkans ok. Men han gjorde sig fri så, som han kunde. I alla händelser kämpade han sig fri från kristenheten.

Från hans tidigaste ungdom voro mellan honom och den andliga friheten uppresta alla de hinder, som kunna tänkas. Han var genom uppfostran, pietet, lefnadsöden innestängd i den bestående kyrkan liksom den, som är inne-stäugd i ett fängelse genom den ena ringen af murar utan-för den andra. Han bröt sig dock genom dem alla och trängde ut i dagens ljus. Det är denna rörelse, som tidningsartiklarna i striden om sanningsvittnena och särskildt tidskriften »Oieblikket» beteckna; och »Öieblikkct» kommer därför att i literaturen förblifva den kortaste sammanfattningen af hvad han tänkt och velat, hans lifs egentliga och afgörande handling. Af alla hans verk har detta ensamt trängt ned till djupet af det danska folket; det är i våra dagar ett af de betydelsefullaste gäsningselementen i arbetarerörelsen; det kommer kanske en gång att blifva ett af de kraftigaste gäsningselementen i en rörelse, som omfattar hela nationen; då skall också den skilsmässa mellan kyrka och stat, som århundradets utveckling alt mer trängande begär och som det är Kierkegaards ovanskliga ära att hafva fordrat med större kraft och större makt än någon annan dansk man, blifva en verklighet i Danmark.

Kierkegaards stora betydelse för det andeliga lifvet inom Danmarks statskyrka består däri, att det genom honom undergick sitt prof. Det bestående religiösa tillståndet hade länge, sedt utifrån, från vetenskapens humana

ståndpunkt, ansetts värdelöst. Det angreps af honom inifrån, från dess eget ideals ståndpunkt, mättes med sitt eget mått, och genom lians mun dömde och fördömde det sig själf.

Då Kierkegaard började sin bana, såg det ut, som skulle han blifva för den fria vetenskapen den farligaste af alla män. En tänkare af denna rang — och tillika predikant! En filosof, så i stort anlagd, som ingen förut i Danmark, och — biskop Mynsters ödmjuke beundrare! Genom honom är profvet gjordt. Han slutade med att själf gifva sin gudabild yxhugget. Det andliga lifvet i Danmark har genom honom drifvits ut till den spets, att ett språng måste göras, språnget ned i katolicismens svarta afgrund eller upp på den klippudde, hvarifrån friheten vinkar.

Den danska literaturen i den förra hälften af aderton-hundratalet når sin höjdpunkt i Kierkegaard och slutar med honom; och hvad som följt efter honom i den andra hälften är antingen för ringa eller för ungt för att på minsta vis kunna uppväga hans verk. Det finnes intet lod, som mäter andens djup, ingen termometer, som angifver lidelsens värme, ingen höj dmätare för andens flygt. Men funnes slikt, så skulle det visa sig, att ingen författare i vår literatur nedstigit så djupt i människohjärtats afgrun-der, att ingen känt innerligare, tänkt skarpsinnigare eller lyft sig högre i sin hänförelse för renhetens och ståndaktighetens ideal.

Hans personlighet är för rik och hans lefnads arbete för mångsidigt, för att man skulle kunna karakterisera honom genom en formel. Han var ej häller, såsom man oförståndigt om honom sagt, från hörjan »invärtes färdig». Tvärt om, då först kan han förstås, när man försöker förklara för sig hans snilles historia från de första fröna till karaktär och produktion, och när man följer utvecklingens slingrande, hvar andra korsande linier så godt, det låter sig göra, från den första hrodden till de sista resultaten, utan att öfverhoppa någon utgångspunkt eller någon mellanlänk, men också utan att vilja vara konsekventare eller rätlinigare, än naturen är.

Det är detta, hvartill ett försök här gjorts.INNEHALL.

(